

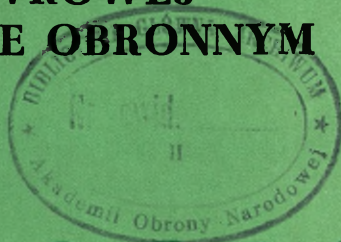
S/3401

**AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ**

AON wewn. 4927/97

Prof. dr Kazimierz NOŻKO

**WŁAŚCIWOŚCI
OBRONY MANEWROWEJ
W POLSKIM SYSTEMIE OBRONNYM**

49778

WARSZAWA

1997

AON wewn. 4927/97

Prof. dr Kazimierz NOŻKO

WŁAŚCIWOŚCI OBRONY MANEWROWEJ W POLSKIM SYSTEMIE OBRONNYM

SPIS TREŚCI

1. ZAŁOŻENIE WSTĘPNE	5
2. ISTOTA, CELE I ZADANIA WOJSK W OBRONIE MANEWROWEJ	15
3. ZAPEWNIENIE OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH WARUNKÓW SPRZYJAJĄCYCH ORGANIZOWANIU I PROWADZENIU OBRONY MANEWROWEJ	30
3.1. Operacyjno-taktyczne wykorzystanie terenu w czasie organizowania i prowadzenia obrony manewrowej	30
3.2. Maskowanie i zaskoczenie w obronie manewrowej	38
3.3. Aktywność i trwałość w obronie manewrowej	52
4. WŁAŚCIWOŚCI SYSTEMU OBRONY MANEWROWEJ	58
4.1. Ugrupowanie operacyjne (bojowe) w systemie obrony manewrowej	61
4.2. Właściwości przygotowania infrastruktury w systemie obrony manewrowej	71
4.3. System ognia w obronie manewrowej	81
5. WŁAŚCIWOŚCI PRACY DOWÓDCY I SZTABU W CZASIE WYPRACOWANIA DECYZJI PRZYGETOWANIA I PROWADZENIA OBRONY MANEWROWEJ	85
5.1. Wariant 1 - klasyczny model pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania decyzji o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej	85
5.2. Wariant 2 - model pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania decyzji o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej według układu zasad sztuki operacyjnej i taktyki	101
5.2.1. Cel i celowość działania	104
5.2.2. Gotowość i zdolność bojowa	107
5.2.3. Przewaga	110
5.2.4. Zaskoczenie	113
5.2.5. Manewr	117
5.2.6. Aktywność	121
5.2.7. Współdziałanie i koordynacja	125

5.2.8. Ciągłość działań	128
5.2.9. Koncentracja (ześrodkowanie) sił i środków oraz skupianie wysiłków do realizacji głównych celów (zadań)	132
5.2.10. Odwody	134
5.2.11. Teren	137
5.2.12. Zabezpieczenie logistyczne	141
5.2.13. Morale i dyscyplina	144
5.2.14. Kalkulacja czasu	147
5.3. Zamiar i decyzja dowódcy o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej	152
6. PROWADZENIE OBRONY MANEWROWEJ	161
6.1. Prowadzenie obrony manewrowej w strefie rozpoznania	165
6.2. Prowadzenie obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej strefy obronnej	173
6.3. Prowadzenie obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej	187
7. ZAKOŃCZENIE	201
8. BIBLIOGRAFIA	206

1. ZAŁOŻENIA WSTĘPNE

Utrzymanie pozycji nie jest synonimem zwycięstwa i samo przez się jest wstępem do klęski, jeżeli poprzestaniemy na tym, jeżeli nie przejdziemy do działań zaczepnych.

(F. Foch)

Zacytowana teza Ferdinanda Focha wybitnego teoretyka, sztabowca i dowódcy, marszałka Francji, Wielkiej Brytanii i Polski, stanowi motto nie tylko do założeń wstępnych, lecz do całej treści niniejszego skryptu. Mimo bowiem upływu lat, przemyślenia marszałka ujęte w cytowanej tezie, pozostają nie tylko aktualne, lecz w polskim systemie obronnym nabierają szczególnego, praktycznego znaczenia. Mimo iż powyższe sformułowanie znalazło pełne potwierdzenie w czasie pierwszej i drugiej wojen światowych oraz w licznych konfliktach zbrojnych w czasach nam współczesnych, to jednak nie brakowało - i nie brakuje nadal - sceptycznego, a nawet krytycznego stosunku do jego istoty i treści merytorycznej. Znakomitym tego przykładem było zbudowanie przez Francję fortyfikacji Maginota, które zamiast zaowocować zwycięstwem w roku 1940, były - jak przewidywał Foch - wstępem do klęski. General Ch. De Gaulle na ten temat powiedział: *Linia Maginota wywarła katastrofalny wpływ na francuską myśl strategiczną, uzbrojenie i wyposażenie armii i na złudne poczucie bezpieczeństwa w narodzie*. Tak więc zarówno linia Maginota, jak i jej odpowiednik - linia Zygfryda - rozwiały mity o ich niepokonalności i o synonimie bezpieczeństwa.

Zawiodły również nadzieje niemieckiego Sztabu Generalnego, pokładane w niepokonalności zbudowanych ogromnym wysiłkiem gigantycznego wału atlantyckiego, umocnień międzyrzeckich, fortyfikacji obronnych w Prusach Wschodnich i na Pomorzu Zachodnim. Zawiodły też tzw. miasta twierdze przygotowywane w latach 1944-45 do obrony na specjalny rozkaz Hitlera

oraz rozbudowywane pośpiesznie pasy obronne od Wisły po Berlin. Podobnie nie zostały spełnione nadzieje o nieprzekraczalności najbardziej nowoczesnego pasa fortyfikacji *Bar Leva*, wybudowanego przez Izrael wzdłuż Kanalu Sueskiego (w 1973 r. armie egipskie przy forsowaniu tego pasa umocnień poniosły minimalne straty, pomimo iż usytuowany był on za naturalną, poważną przeszkodą wodną, jaką stanowił niewątpliwie sam kanał). Natomiast wojska izraelskie osiągnęły sukces taktyczny, operacyjny i strategiczny nie w oparciu o żelbetonowe umocnienia wspomnianego pasa *Bar Leva*, lecz w otwartym polu, stosując aktywne działania opóźniające, manewr i zwroty zaczepne. Zwrot zaczepny wykonany przez generała Sharona jako kontratak przekształcono następnie w zdecydowane przeciwnatarcie, osiągając zwycięstwo nad wielokrotnie silniejszymi liczebnie wojskami egipskimi.

Nie sprawdzili się także fortyfikacje irackie w Kuwejcie, które rozbudowywano ogromnym kosztem i wysiłkiem, i które miały być broniące według zasady „ani kroku do tyłu”. Wojska sprzymierzonych zamiast „lamać” obronę iracką czołowym uderzeniem, wykonały głęboki manewr oskrzydający i po 100 godzinach jego rozwijania, niemal bez strat, osiągnęły cel wojny o Kuwejt, a dywizje irackie znalazły się w okrążeniu lub zostały rozbite uderzeniem na ich tyły i skrzydła. Nawet te wycinkowe przykłady wojenne wykazują, że obrona oparta na najbardziej wymyślnych i nowoczesnych umocnieniach nie zdała egzaminu.

Można zaryzykować twierdzenie, że doświadczenia historyczne, wnioski z lokalnych konfliktów zbrojnych oraz hipotetyczna wizja współczesnych działań obronnych, wskazują iż obrona pozycyjna, nawet oparta na rozbudowanych fortyfikacjach i umocnieniach, nie może być wzorcem polskiego systemu obronnego.

Jednocześnie coraz wyższą rangę i popularność zarówno w armiach zachodnich, jak i armii rosyjskiej uzyskuje obrona nazywana obroną ruchową, obroną ruchomą. w Wojsku Polskim zaś określana mianem obrony manewrowej.

Przypomnijmy, że pojęcie „obrona manewrowa” od 1947 zostało wykreślone z obowiązujących regulaminów i podręczników wojsk radzieckich i armii państw socjalistycznych, chociaż doświadczenia drugiej wojny światowej wskazywały, że taka obrona zwłaszcza w początkowym okresie, była prowadzona - i to z dużym powodzeniem¹. Oto jeden z wielu przykładów z tego okresu.

16 armia dowodzona przez marszałka (ówczesnego generała) Konstantego Rokossowskiego. w dramatycznych dniach bitwy o Moskwę, na słynnej szosie wołokołamskiej, stosowała właśnie obronę manewrową. W dużej mierze, dzięki tak prowadzonej obronie, 16 armia i sąsiadujące z nią inne armie mogły zatrzymać dalsze natarcie wojsk niemieckich. Po przejściu wojsk radzieckich do działań zaczepnych, armie hitlerowskie również z powodzeniem, zwłaszcza do roku 1944, stosowały obronę manewrową.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej w armiach Układu Warszawskiego zaniechano uogólniania doświadczeń dotyczących obrony manewrowej. Najwyższą rangę nadano obronie pozycyjnej, prowadzonej na głęboko rozbudowanych pasach obronnych, bronionych według zasady: „ani kroku do tyłu”.

---

¹ Warto wspomnieć, że: *Ten rodzaj obrony (obrona manewrowa) szeroko był stosowany w okresie wojny domowej oraz ujęty był w regulaminach w latach 20-30 i przede wszystkim w skali taktycznej. W czasie II wojny światowej w ramach obrony strategicznej obronę manewrową stosowały tylko niektóre związki operacyjne. Zob. Wojennyj encyklopedyczny słownik, Moskwa 1986, s. 420.*

Wzorcową obroną była obrona z 1943 r. na Łuku Kurskim, chociaż już wówczas tam stosowana nie zdała w pełni egzaminu, zwłaszcza ze względu na ogromne straty.

W armiach zachodnich również niezbyt chętnie dopuszczano prowadzenie obrony manewrowej („ruchowej” lub „ruchomej”). Dopiero na podstawie doświadczeń wojen w Korei, na Bliskim Wschodzie i w Wietnamie, a ostatnio również wojny nad Zatoką Perską, obrona manewrowa znalazła godne jej miejsce w regulaminach, instrukcjach i licznych publikacjach. Na przykład w regulaminie wojsk lądowych USA podzielono obronę na: pozycyjną i ruchomą: *Dwoma głównymi rodzajami działań obronnych są: obrona ruchoma i obrona pozycyjna. I dalej w regulaminie czytamy m.in.: Obrona ruchoma stosuje kombinację ognia i manewru, natarcia, obrony oraz opóźniania w celu rozbicia ataku nieprzyjaciela. Dowódcy prowadzący ruchomą obronę rozwijają niewielkie siły w przód i stosują manewr, ogień oraz przeszkody w celu przechwycenia inicjatywy od atakującego w momencie przejścia przez niego do natarcia*².

W regulaminie walki Bundeswehry także mocno się akcentuje priorytetowe znaczenie obrony manewrowej (ruchowej). Stwierdza się tam m.in.: *Tylko prowadzenie ruchowej obrony umożliwia:*

- ciągłe oddziaływanie ogniem na nieprzyjaciela z różnych kierunków;
- szybkie przeniesienie punktu ciężkości;
- wyprowadzenie własnych wojsk spod oddziaływania broni nieprzyjaciela ;
- ponowne odzyskanie swobody działania³.

W kolejnym punkcie tego regulaminu stwierdza się, że *Prowadzenie obrony ruchowej jednoczesnego lub kolejnego utrzymywania terenu, wyko-*

---

² FM-100-5 Operations. Fort Monroe 1992. Rozdział 11.

³ HDv 100-100 Truppenführung. Bonn 1992, punkt 2609.

nywania uderzeń na nieprzyjaciela, a często również częścią sił przejściowego prowadzenia działań opóźniających⁴.

W publikacjach teoretyków rosyjskich również się uważa, że obrona pozycyjna „przeżyła swoją świetność”. *Inaczej mówiąc obrony (w tradycyjnym ujęciu) może nie być, a będą tworzone przeciwstawne zgrupowania, zdolne do prowadzenia manewrowych działań obronnych i zaczepnych*⁵.

Ciekawa jest również ocena poglądów rosyjskich teoretyków wojskowych przez autorów zachodnich: *Po długich dyskusjach rosyjscy teoretycy dochodzą coraz częściej do wniosku, iż na przyszłym polu walki tylko obrona manewrowa (ruchowa) ma sens*⁶.

Charakterystyczne, że w armii szwajcarskiej, w nowym regulaminie operacyjnym z 1995 r. także odstępuje się od obrony pozycyjnej i obrony opartej na stałych fortyfikacyjnych, na rzecz obrony o charakterze zaczepnym, manewrowej, noszącej nazwę dynamicznej obrony obszaru lub obrony uderzeniowej. W regulaminie „Dowodzenie operacyjne 95” stwierdza się m.in.: *Wszystkie związki zachowują jak największą ruchliwość. Umocnienia połowe wykonuje się tylko w razie potrzeby (...). Stałe umocnienia mogą być zajmowane tylko na specjalny rozkaz. Związkom zmechanizowanym nie narzuca się ograniczeń; przydziela się im rejony, z których mogą działać w możliwie wielu decydujących operacyjnie miejscach*⁷.

W nowym polskim regulaminie działań taktycznych wojsk lądowych obok pojęcia „obrona pozycyjna” wprowadza się pojęcie „obrona manewrowa, lecz niestety poświęca się jej zaledwie 12 wierszy⁸.

---

⁴ Tamże, punkt 2610.

⁵ H.K. Utkin. *Sposoby wiedzenia oboronitelnoy operacji*, „Wojennaja Myśl” 1995, nr 3.

⁶ W. Schwarz. *Rosja: Poglądy dotyczące przyszłej wojny*. Tłum. art. z Truppendienst 1995 nr 3. Wg: *Działania operacyjne*, AON 1995.

⁷ G. Däniker, *Szwajcarskie poglądy na dowodzenie operacyjne*. Wg: *Działania operacyjne*, AON 1995.

⁸ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*, część I, (ZT, oddział), Warszawa 1994, s. 18-19, punkt 34.

Próbie teoretycznego opracowania istoty i założeń obrony manewrowej podjęto w AON, przygotowując rozwinięte tezy, a w październiku 1990 r. przeprowadzono I konferencję naukową na temat: „Planowanie, organizowanie i prowadzenie obrony manewrowej przez związki operacyjne i taktyczne w początkowym okresie wojny na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej”⁹. Niestety, po zakończeniu konferencji nie zostały opracowane jej wyniki.

Poważnym rozwinięciem wiedzy o obronie manewrowej było ćwiczenie „Czerwiec 91” na temat: „Prowadzenie manewrowych działań obronnych przeciw uderzeniowemu zgrupowaniu powietrzno-lądowemu przeciwnika w terenie lesisto-jeziornym”. Ćwiczenie przeprowadzono z wojskami na terenie POW. We wnioskach z badań prowadzonych w czasie jego trwania stwierdza się m.in.: *Trwałość obrony manewrowej jest ściśle powiązana z jej aktywnością. Zwrot zaczepny nie jest już reakcją na niepomyślny przebieg operacji obronnej, lecz jako zasadniczy akt obrony manewrowej stanowi o jej istocie.*

Badania dotyczące obrony manewrowej kontynuowano w czasie kolejnego ćwiczenia „Wrzesień 92” na temat: „Planowanie operacyjnego rozwinięcia wojsk okręgu. Organizacja i prowadzenie działań obronnych, wykonanie przeciwuderzenia wspólnie z Odwodem Naczelnego Dowódcy”. Ćwiczenie przeprowadzono z wojskami WOW i KOW na północno-wschodnim obszarze kraju. W konkluzji badań przeprowadzonych w czasie tego ćwiczenia, czytamy m.in.: *Prowadzenie obrony manewrowej wymaga posiadania szybkich i silnych ogniowo wojsk. Ich ruchliwość nie może ustępować możliwościom przeciwnika w tym zakresie. Swoboda ruchu obrońcy, przy jednocze-*

---

⁹ K. Nożko, *Planowanie, organizowanie i prowadzenie obrony manewrowej przez związki operacyjne i taktyczne w początkowym okresie wojny na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej*, AON 1990.

snym ograniczaniu ruchliwości przeciwnika, umożliwia osiągnięcie przewagi w decydujących etapach operacji obronnej i uzyskania rozstrzygnięcia.

Mimo wstępnych opracowań teoretycznych i prowadzonych badań w czasie ćwiczeń, literatura dotycząca obrony manewrowej jest jeszcze uboga i przede wszystkim rozproszona. Ponadto nadal toczą się dyskusje, a poglądy na temat obrony manewrowej są podzielone.

Dlatego celem niniejszego skryptu jest opracowanie, w miarę zwięzłego, materiału dotyczącego istoty, charakteru i możliwości organizowania i prowadzenia obrony manewrowej przy odparciu zbrojnej agresji przeważających liczebnie sił przeciwnika, uwzględniając uwarunkowania polskiego systemu obronnego.

Tak sformułowany cel wymaga rozpatrzenia następujących głównych problemów:

1. Jaki jest cel i zadania wojsk w obronie manewrowej?
2. W jaki sposób można określić wymagania stawiane obronie manewrowej?
3. W jaki sposób można przedstawić system obrony manewrowej, uwzględniając uwarunkowania polskiego systemu obronnego?
4. W jaki sposób może i powinna być prowadzona obrona manewrowa, aby osiągnąć cele i wykonać zadania minimalizując straty własne i zniszczenia na obszarze kraju?

Przy przedstawianiu powyższych problemów została wykorzystana dostępna literatura przedmiotu, dotychczasowe rezultaty badań i uogólnień teoretycznych dotyczących obrony w ogóle, a obrony manewrowej w szczególności. Wydaje się bowiem, że na zwięzłe opracowanie zasadniczych problemów obrony manewrowej istnieje szczególne zapotrzebowanie zarówno ze strony teoretyków, jak i praktyków wojskowych. Wynika to również z tego, że konfrontacja doświadczeń wojennych z poglądami współczesnymi

także nie znajduje należytego uznania i praktycznego stosowania w różnego rodzaju ćwiczeniach i grach wojennych. W związku z tym nasuwa się pytanie - dlaczego? Na pewno trudno o jednoznaczną, a przede wszystkim umotywowaną merytorycznie odpowiedź. Dzieje się tak dlatego, iż m.in. obrona manewrowa wymaga:

1. Dużej śmiałości w podjęciu ryzyka i silnej woli dowódcy, wspieranego konsekwentnie przez oficerów sztabu, aby przeciwstawiać się przeważającym siłom przeciwnika, przede wszystkim opierając się na sile ognia, manewrze i uderzeniu zaczepnym oraz tam gdzie to niezbędne na sile oporu na pozycjach obronnych, a niekiedy prowadzeniem działań opóźniających. Psychologicznie się wydaje, że swoją siłę obrona czerpie z umocnień obronnych (fortyfikacji) i „oczekiwania” na cios nieprzyjaciela. Współczesna praktyka zaś dowodzi że, konieczne jest atakowanie atakującego przeciwnika, uderzając w jego najczulsze, najbardziej żywotne miejsce.

2. Doskonale przygotowanych pod względem ogólnym i profesjonalnym dowódców i oficerów sztabu oraz bardzo dobrze wyszkolonych wojsk - od najniższego szczebla dowodzenia.

3. Dużych umiejętności dowódczo-sztabowych i mistrzowsko wyszkolonych wojsk w wykonywaniu śmiałego, sprawnego i nieoczekiwanego przez przeciwnika manewru i uderzenia zaczepnego, poprzedzonego zmasowanym wykonaniem porażenia ogniowego.

4. Umiejętnego łączenia oporu, zwłaszcza na dogodnym terenie przygotowanym pod względem inżynierskim i umocnionym zaporami oraz odpowiedniego „sterowania działaniami przeciwnika”¹⁰, to jest kierowanie jego uderzenia w pożądanym dla obrony kierunku (rejon).

---

¹⁰ W pełni odpowiada temu teza sformułowana przez marszałka M. Tuchaczewskiego: *W rzeczywistości tylko ta strona kieruje swoimi działaniami, która dąży do ich rozwoju zgodnie z własnym planem, a to oznacza, że rzeczywiste kierowanie walką powinno być kierowaniem całym procesem walki, czyli nie tylko swoimi działaniami, ale w jakimś stopniu również działaniami przeciwnika narzuconymi mu przez nasze działanie.*

5. Racjonalnego i doskonale zorganizowanego połączenia oporu, manewru, siły i skuteczności porażenia ogniowego z wykonaniem zdecydowanego, zaskakującego dla przeciwnika - co do miejsca, czasu i siły - uderzenia zaczepnego w celu ostatecznego rozgromienia przeciwnika, a niekiedy w celu uchylenia się od jego niszczącego uderzenia przez prowadzenie działań opóźniających.

6. Pełne wykorzystanie właściwości terenu do zorganizowania skutecznego oporu, manewru i uderzenia zaczepnego. Należy jednak liczyć się z tym, że w niektórych sytuacjach, aby zrealizować cel obrony manewrowej będzie niezbędne przejściowe oddanie terenu przeciwnikowi.

Ogólnie można stwierdzić, że obrona manewrowa wymaga mistrzowskich umiejętności dowódczo-sztabowych i wyszkolenia wojsk oraz bezwzględnej dyscypliny wykonawczej od najniższego do najwyższego szczebla dowodzenia. Wykonywanie manewru, zwrotów zaczepnych oraz przechodzenia od jednego do drugiego rodzaju działań, musi być opanowane niemal w taki sam sposób, jak się wykonuje musztrę paradną. Realizacji tych wymagań powinna sprzyjać głęboka i wszechstronna znajomość własnego terenu oraz racjonalne wykorzystywanie przewagi jaką on stwarza. W obronie manewrowej jest wymagane bardzo ściśle współdziałanie wszystkich rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz zapewnienie ciągłości zabezpieczenia logistycznego: szczególnego znaczenia nabiera umiejętne i maksymalne wykorzystanie mocy ogniowego rażenia - w tym również w drodze manewru ogniem i sprzętem - i zapór inżynierskich.

Wiedza o obronie manewrowej nie oznacza, iż neguje się lub odrzuca wiedzę i bogate doświadczenie prowadzenia obrony pozycyjnej. Przeciwnie, tam gdzie to będzie konieczne i możliwe, trzeba umiejętnie łączyć - i wykorzystywać oraz stosować zasady prowadzenia obrony manewrowej - z obroną pozycyjną. Jest to niezbędny warunek osiągnięcia

celu odparcia zbrojnej agresji przeważających liczebnie sił przeciwnika, przy minimalizacji strat własnych.

Studiowanie niniejszego skryptu powinno być poprzedzone zapoznaniem się z następującymi opracowaniami:

1. *Właściwości operacji obronnej korpusu*, AON 1996.
2. *Koncepcje strategiczne i założenia operacyjno-taktyczne wykorzystania sił zbrojnych w polskim systemie obronnym*, AON 1995.
3. *Działania operacyjne. (Wybrane artykuły z wojskowych czasopism zagranicznych)*, AON 1995.
4. *Obronno-zaczeplne działania - operacje w systemie obronnym RP*, AON 1994.

2. ISTOTA, CELE I ZADANIA WOJSK W OBRONIE MANEWROWEJ

Określenie celu jest podstawą każdego sprawnego działania. Bez wyraźnie sformułowanego celu nie jest możliwe zapewnienie najlepszych sposobów i środków działania, ani też sprawdzenie, czy podjęte działanie doprowadziło do osiągnięcia celu albo też przybliżyło lub oddaliło jego realizację.

(T. Sztucki)

Nieprzypadkowo wykorzystano tę sformułowaną przez wybitnego specjalistę od kierowania i zarządzania jako motto niniejszego rozdziału. gdyż najpełniej oddaje ono ogromne znaczenie właściwie sprecyzowanych celów określających istotę obrony manewrowej. W sposób więc zamierzony połączono w jednym rozdziale istotę obrony manewrowej z jej celami oraz zadaniami wynikającymi ze specyfiki prowadzonych działań obronnych, bowiem istota obrony manewrowej warunkuje formułowanie jej celów - celu ogólnego lub głównego i z niego wynikających celów szczegółowych - wykonawczych. Z kolei sposób realizacji tych celów stanowi o istocie obrony manewrowej, różniącą ją od obrony pozycyjnej. Występuje tu dialektyczny związek i sprzężenie zwrotne między celami a sposobami ich realizacji.

Istotą obrony manewrowej jest stosowanie różnorodnych sposobów aktywnego operacyjnego i taktycznego działania, polegającego na umiejętnym i racjonalnym łączeniu ze sobą, przede wszystkim:

- manewru;
- siły ogniowego porażenia, wraz z różnego rodzaju zaporami i niszczeniami;

- oporu na przygotowanych lub dogodnych do obrony przeszkodach terenowych;

- wykonywania zaskakujących nieprzyjaciela uderzeń zaczepnych w formie kontrataków i przeciwuderzeń;

- prowadzenia działań opóźniających, a niekiedy wycofania i odejścia.

Powodzenie wymienionych form oraz sposobów operacyjnego i taktycznego działania, zmierzającego do realizowania celów obrony manewrowej, będzie uzależnione przede wszystkim od następujących uwarunkowań:

- sprawności i dyscypliny wykonawczej;

- odpowiednio zorganizowanego i wszechstronnie zabezpieczonego działania, wyprzedzającego nieprzyjacielskie działania zaczepne lub ewentualne przeciwdziałanie poczynaniom obrońcy;

- skrytości i wprowadzania przeciwnika w błąd odnośnie faktycznych zamierzeń i prowadzonych działań;

- unikania szablonowości i stosowania oryginalnych rozwiązań operacyjno-taktycznych;

- pełnego wykorzystania przewagi własnego terenu i przystosowywania własnych działań do jego specyfiki;

- maksymalnego ograniczania swobody działania wojsk nieprzyjaciela i zapewniania jej wojskom własnym.

Przedstawiając istotę obrony manewrowej, na pierwszym miejscu umieszczono manewr w szerokim jego rozumieniu, gdyż każdy kolejny sposób działania jest związany z manewrem, a nawet od niego uzależniony. Dotyczy to zarówno manewru ogniem, sprzętem, jak i jednostkami wojskowymi. Z kolei zakończenie działań również wiąże się ściśle z manewrem. Tak więc obrona manewrowa zaczyna się od manewru i kończy manewrem.

Dlatego też jest celowe sięgać głębiej do „korzeni” manewru, w tym również w polskiej sztuce wojennej, bowiem przykłady i doświadczenia z nich płynące są pouczające współcześnie, przede wszystkim dlatego, że jego sposoby wykonawcze niemal w każdej bitwie i walce były inne, niepowtarzalne. Charakterystyczną stroną tej niepowtarzalności było to, iż stosowany manewr był podyktowany wszechstronną znajomością przeciwnika, wykorzystywaniem warunków terenowych i po mistrzowsku - przeważające liczebnie siły przeciwnika - były wprowadzane w błąd. Nade wszystko jednak każdy manewr był niezwykle śmiały i mądry w swoim zamiarze oraz nie pozbawiony ryzyka, a stosowane formy i sposoby działań manewrowych stanowiły zaskoczenie dla przeciwnika. Polscy hetmani doskonale opanowali sztukę mylenia i stosowania forteli wojennych. Na pewno wiele wniosków z historycznych dokonań może stanowić inspirujące tworzywo do stosowania manewru również w obronie manewrowej, aby rekompensować braki w siłach i uzyskiwać tak potrzebną przewagę nad przeciwnikiem. Przypomnijmy, że we wszystkich zwycięskich bitwach gdzie przewagę uzyskiwano dzięki manewrowi, przeciwnik był wielokrotnie silniejszy liczebnie od wojsk polskich. Straty wojsk własnych były również minimalne.

W obronie manewrowej, manewr uzewnętrznia swoisty element mocy bojowej wojsk. Umożliwia także uzyskanie zaskoczenia oraz przy umietynym jego stosowaniu, zapewnia uniknięcie przez wojska własne poważnych strat i zniszczeń przez przeważające siły przeciwnika, zwłaszcza przed oddziaływaniem broni precyzyjnej. Wykonaniem manewru umożliwia się w obronie manewrowej uchwycenie lub utrzymanie inicjatywy oraz zachowanie swobody działania. I - co najważniejsze - tworzy się warunki do wyboru czasu i miejsca wykonania nieoczekiwanego zwrotu zaczepnego. W regulaminie operacyjnym wojsk lądowych USA, w sposób wyjątkowy się akcentuje, że: *Manewr przyczynia się do wykorzystania powodzenia oraz do zachowa-*

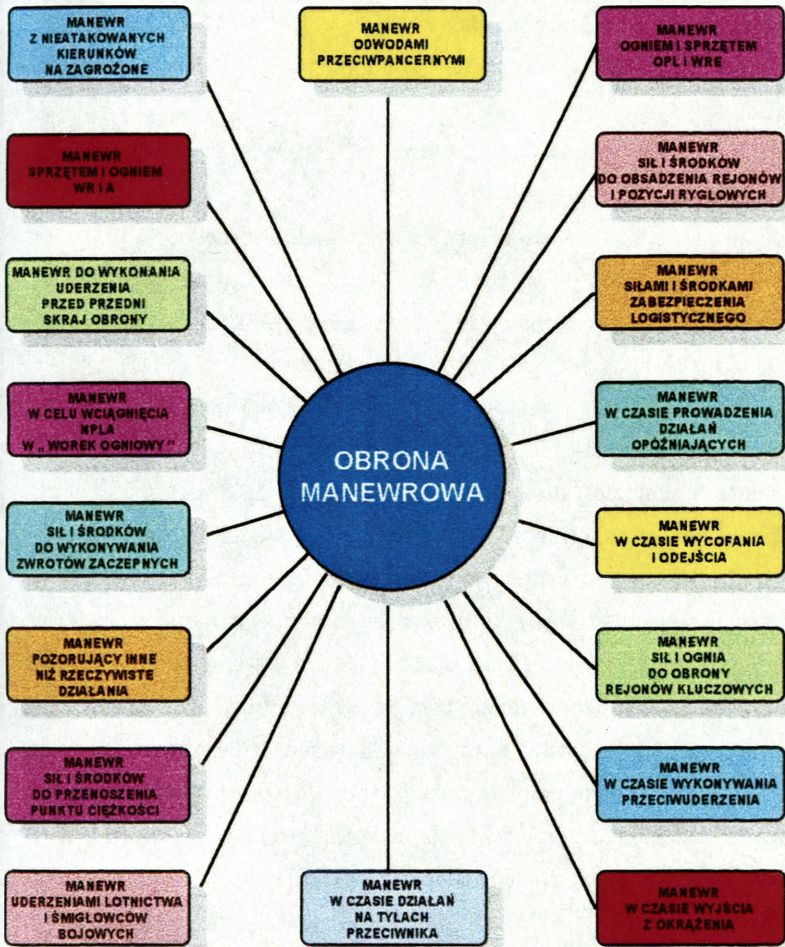
nia swobody działania i zmniejszenia narażania wojsk własnych przez ciągłe stwarzanie przeciwnikowi nowych problemów; sprawia, że jego reakcje są nieskuteczne i ostatecznie prowadzą do przegranej. Na wszystkich poziomach wojny, pomyślnie stosowanie manewru wymaga nie tylko ruchu i ognia, lecz także elastyczności i wszechstronności myśli, planów, działań organizacji oraz rozważnego zastosowania zasad koncentracji i ekonomii sił. Na szczeblu operacyjnym manewr jest środkiem, za pomocą którego dowódca ustala warunki bitwy lub działa tak, aby wykorzystać przewagę w działaniach taktycznych. Zakłada on dynamiczne działania i odrzuca stereotypowe, przewidywalne wzorce działań¹¹. Dodajmy, że manewr - jak i istota obrony manewrowej w całości - jak żaden inny rodzaj działań nie znoszą szablonu i dlatego musi być prosty oraz zrozumiały w swoim zamiarze dla wszystkich wykonawców. Ponadto manewr, aby był skuteczny, powinien być przygotowywany i wykonywany wyjątkowo skrycie, sprawnie i szybko. Należy podkreślić, iż manewr w obronie manewrowej, który nie zostanie przeprowadzony w sposób skryty i szybko, może przynieść więcej szkody niż pożytku. Możliwości prowadzenia manewru w obronie manewrowej wynikają z jej istoty i są znaczne. Do zasadniczych można zaliczyć następujące (rysunek 1):

- manewr z nie atakowanych na zagrożone kierunki;
- manewr w celu „wciągnięcia” przeciwnika w tzw. worek ogniowy lub pułapkę ogniową;
- manewr sprzętem wojsk raketowych i artylerii oraz ogniem, a także zaporami inżynieryjnymi;
- manewr uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych;
- manewr sprzętem i ogniem sił i środków OPL oraz WRE;

---

¹¹ FM 100-5 Operations, Fort Monroe 1992, rozdział Zasady wojny - manewr.

MANEWR W OBRONIE MANEWRWEJ

- manewr w czasie przygotowania do wykonania zwrotów zaczepnych i w czasie ich wykonywania;
- manewr podczas działań opóźniających, wycofania i odejścia;
- manewr sił i środków w celu obsadzenia pozycji obronnych, pozycji ryglowych oraz rejonów kluczowych;
- manewr w czasie przenoszenia punktu ciężkości w obronie manewrowej;
- manewr sił i środków w celu wyjścia z okrążenia i w czasie wychodzenia z niego;
- manewr siłami i środkami zabezpieczenia logistycznego;
- manewr w czasie prowadzenia działań na tyłach przeciwnika, zwłaszcza działań oddziałów rajdowych podczas ich przenikania i wykonywania zadań bojowych na tyłach zgrupowań przeciwnika;
- manewr pozorujący inne niż się przewiduje prowadzić działania lub w czasie ich prowadzenia;
- manewr oddziałów desantowoszturmowych i w ogóle desantów.

Każdy z wymienionych rodzajów manewru wymaga bardzo skutecznej osłony od uderzeń z powietrza, izolacji pola walki przez lotnictwo i wojska walczące na tyłach przeciwnika oraz wszechstronnego zabezpieczenia pod względem inżynieryjnym, zwłaszcza zabezpieczenia ruchu (drogi manewru).

Jednocześnie w każdej sytuacji przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej należy brać bardzo poważnie pod uwagę, iż osiągnięcie - w rezultacie manewru - zamierzonych celów, może się stać niemożliwe w razie sprawnego i szybkiego przeciwdziałania nieprzyjaciela. W związku z tym szczególnego znaczenia nabiera skuteczne i ciągle rozpoznawanie, sprawny i szybki obieg informacji, doprowadzanie we właściwym czasie zadań do wykonawców manewru oraz ogniw ich zabezpieczających i współdziałają-

cych, a także sprawne i rozsądne koordynowanie działań przez szczebel nadrzędny (nie ograniczać inicjatywę wykonawców).

Mimo iż manewr stanowi istotę obrony manewrowej, to jednak nie może być celem samym w sobie, nie może być stosowany wówczas, gdy nie występują warunki sprzyjające lub nie można zapewnić (stworzyć) tych warunków. W obronie manewrowej, tak jak w każdym racjonalnym działaniu zawsze i przede wszystkim stosujemy i realizujemy manewr dla osiągnięcia celu operacji, bitwy lub walki, jeżeli dowódcy i wojska są odpowiednio i dobrze przygotowani.

Ze względu na wysoką rangę manewru w obronie manewrowej oraz jednoczesne występowanie nie mniej ważnych elementów obronnych - takich jak: ogień, opór na pozycjach i w rejonach obronnych, działania opóźniające i aktywne oraz zdecydowane zwroty zaczepne - występują poważne trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu obrony manewrowej. Wydaje się jednak, że wszechstronna ocena doświadczeń wojennych i wniosków z wielu ćwiczeń oraz hipotetyczna wizja odparcia zbrojnej agresji pozwalają pojęcie obrony manewrowej w polskim systemie zdefiniować następująco: **obrona manewrowa to taki sposób osiągania celów działań obronnych, który polega na szerokim i racjonalnym stosowaniu manewru, sile zmasowanych uderzeń ogniowych, wykonywaniu zaskakujących przeciwnika zwrotów zaczepnych powiązanych z oporem na pozycjach i w rejonach obronnych, a w razie konieczności również działań opóźniających dla zadawania nieustannych i dużych strat nacierającym zgrupowaniom przeciwnika, przy minimalizowaniu strat i zniszczeń własnych i jednocześnie tworzeniu dogodnych warunków przejścia do przeciwuuderzenia lub przeciwnatarcia w celu ewentualnego wzięcia w nim udziału.**

Obrona manewrowa będzie prowadzona przede wszystkim na tych kierunkach, na których nieprzyjaciel uzyskuje zdecydowaną przewagę lub ma

możliwość wykonania głębokiego manewru oskrzydłającego, a jednocześnie istnieją warunki. aby stosując manewr, zmasowane uderzenie ogniowe i zwroty zaczepne oraz wykorzystując opór na pozycjach obronnych i ryglowych zmusić nieprzyjaciela do wejścia w niedogodny dla niego teren, ograniczyć swobodę jego manewru i działania, zapewniając skuteczniejsze wykorzystywanie własnej siły ogniowej i uderzeniowej.

Cele obrony manewrowej można osiągnąć prowadząc ją także w sytuacjach, w których w sposób zamierzony „wciąga się” siły główne przeciwnika w strefę (rejon, obszar) porażenia ogniowego („worek ogniowy” lub „pułapka ogniowa”), a następnie wykorzystując skutki ognia, wykonuje się z jednego lub kilku kierunków zwroty zaczepne w celu rozbitcia określonego zgrupowania wojsk przeciwnika lub zmuszenia go do zaniechania dalszego natarcia.

Obrona manewrowa może być ponadto stosowana zwłaszcza wtedy, gdy przeciwnikowi uda się wykonać początkowe uderzenie przez zaskoczenie oraz gdy poważnie zostanie opóźnione operacyjne rozwijanie rzutu, który ma przyjąć i załamać pierwsze uderzenie przeciwnika; wówczas w pierwszym okresie mogą dominować manewr i działania opóźniające.

Nie ma więc jednego, optymalnego sposobu na przygotowanie i prowadzenie obrony manewrowej. Dlatego też jej siła uzewnętrznia się również w tym, iż wielorakość (wielkość) sposobów działania obronnego będzie zapobiegać w sposób naturalny zapobiegając szablonowości i rutyniarstwu w podejmowanych rozwiązaniach obronnych. W każdej sytuacji obrona manewrowa może być inaczej prowadzona, co w sposób naturalny stwarza warunki do zaskakiwania przeciwnika.

Ponadto trzeba przewidywać możliwość prowadzenia - obok obrony manewrowej - obrony pozycyjnej lub - w czasie dynamiki działań - przejście od obrony pozycyjnej do obrony manewrowej i odwrotnie. Po prostu dowódcy i

ich sztaby zarówno na szczeblu operacyjnym, jak i taktycznym będą mieć większe możliwości planowania, organizowania i prowadzenia różnych rodzajów działań obronnych, w zależności od sytuacji i konkretnych warunków. Dlatego poważnym utrudnieniem dla przeciwnika będzie „rozszyfrowanie” koncepcji prowadzenia działań obronnych, co może poważnie mu utrudnić wykorzystanie potencjału ogniowego i uderzeniowego.

W każdej sytuacji o powzięciu decyzji dotyczącej przejścia związku taktycznego lub operacyjnego do obrony manewrowej, powinny przesądzać konkretne cele, które zamierza się osiągnąć i które, realnie oceniając, zostaną osiągnięte przy zachowaniu minimalnych strat własnych.

Doświadczenia historyczne i praktyka ćwiczebna wskazują, iż obrona manewrowa należy do najtrudniejszych form działań zarówno operacyjnych, jak i taktycznych. Wymaga bowiem (wspomniano o tym w założeniach wstępnych) wszechstronnego przygotowania dowódców i oficerów sztabów oraz mistrzowskiego wyszkolenia wojsk, w tym również specjalnego - psychologicznego przygotowania żołnierzy. W obronie manewrowej, jak w soczewce, kumulują się wszystkie znane sposoby prowadzenia działań operacyjno-taktycznych i trzeba je umieć skutecznie wykorzystywać oraz racjonalnie, w zależności od sytuacji i warunków terenowych, łączyć, nadając im, w zależności od potrzeb, różne priorytety wykonawcze. Zawsze jednak należy pamiętać, że istotą i fundamentem operacji, bitwy i walki w obronie manewrowej powinna być aktywność i trwałość, zapewniające skuteczne odparcie natarcia przeważających powietrzno-lądowych (i powietrzno-morskich) zgrupowań uderzeniowych nieprzyjaciela.

Aktywność w obronie utożsamia się przede wszystkim, a niekiedy tylko z wykonaniem zwrotów zaczepnych, a jest to przecież pojęcie, zwłaszcza w obronie manewrowej, dużo pojemniejsze. Odnosi się ono zarówno do aktywnego działania wojsk, jak i aktywności w pracy i

działalności dowódczej i sztabowej, w ogóle aktywności intelektualnej i profesjonalnej dowódców i sztabowców, w wyjątkowo trudnych i skomplikowanych warunkach obrony manewrowej.

Podobne odniesienie można przypisać trwałości w obronie, która polega nie tylko na utrzymaniu terenu, lecz także na spójności i ciągłości dowodzenia oraz całego systemu obrony manewrowej. Trwałość to nieustanne i systematyczne zadawanie strat nieprzyjacielowi oraz maksymalne „oszczędzanie” wojsk własnych do rozstrzygających działań. Aktywność i trwałość, aby spełniały swoją funkcję, muszą się wzajemnie warunkować i przeplatać. W aktywności bowiem występują elementy trwałości, która by być skuteczna musi się łączyć lub zawierać w sobie zasady aktywności. W jednym i drugim wypadku są konieczne zdecydowane i szybkie działania. Szczególnie w obronie manewrowej należy eksponować tezę Wegecjusza, że: *W sztuce wojennej zazwyczaj więcej pożytku przynosi szybkość i zdecydowane działania niż dzielność*¹².

Dlatego w obronie manewrowej punkt ciężkości przesuwa się z oporu za wszelką cenę „ani kroku do tyłu” na przygotowanych pozycjach i rejonach, na prowadzenie trwałych, ale aktywnych, zdecydowanych i ciągłych działań obronnych. Szczególną rolę w obronie manewrowej przypisuje się takim elementom przewagotwórczym, jak: zaskoczenie, fortel, manewr, uchylanie się we właściwym czasie głównych sił od niszczącego uderzenia zdecydowanie przeważających sił przeciwnika, oderwanie się od niego i wycofanie na kolejną rubież by w dogodniejszych warunkach zebrać niezbędne siły i wykonać nimi zwrot zaczepny w najsłabsze miejsce jego zgrupowań uderzeniowych, wyprowadzając jednak na tyły i skrzydła najsilniejsze zgrupowanie, skuteczne zwalczanie obiektów zaliczanych do pierwszej kolejności

---

¹² K. Nożko, *Maksymy, sentencje i „myśli refleksyjne”*, AON 1993, s. 117.

zniszczenia, a także ochrona i obrona własnych wojsk, obiektów i urządzeń logistycznych przed skutkami rażenia broni precyzyjnej.

Niekiedy istotę obrony manewrowej utożsamia się z istotą działań odwrotowych. Jest to oczywiście zupełne nieporozumienie i mylne porównanie. Mimo pewnego, nieznacznego zresztą podobieństwa tych dwóch rodzajów działań, zachodzą między nimi dość istotne różnice. W odwrocie m.in. dąży się do oderwania sił głównych od przeciwnika i wyprowadzenia ich pod osłoną ariergard na nową, znajdującą się w głębi kraju, rubież obronną lub po prostu w rejon koncentracji. W obronie manewrowej zaś, wojska, stosując różne sposoby działań, w sposób zdecydowany powstrzymują natarcie przeciwnika, zadając mu maksymalne straty, tworząc „pułapki ogniowe” lub wciągając w rejon przygotowywanego „worka ogniowego”, a następnie rozbijają wykonaniem uderzeń zaczepnych. Oczywiście różnic jest znacznie więcej. Obronę manewrową od działań odwrotowych różni przede wszystkim cele i sposoby ich osiągnięcia.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że cele obrony manewrowej mogą być bardzo różne i w głównej mierze będą uzależnione od:

- charakteru początkowego okresu działań zbrojnych i stopnia uzyskania przez nieprzyjaciela zaskoczenia rozpoczęciem agresji, użytymi siłami do działań lądowo-powietrznych, uzyskanej przewagi na lądzie i w powietrzu oraz od celów, które zamierza osiągnąć;

- osiągnięcia stopnia gotowości i zdolności bojowej sił zbrojnych przeznaczonych do odparcia zbrojnej agresji i ich operacyjnego rozwinięcia przed agresją i po rozpoczęciu działań wojennych;

- przebiegu mobilizacyjnego rozwinięcia przed rozpoczęciem agresji zbrojnej i po jej rozpoczęciu;

- koncepcji Naczelnego Dowódcy lub Sztabu Generalnego, odparcia zbrojnej agresji, a na szczeblu dywizji - od zamiaru dowódcy korpusu;

- właściwości geograficzno-topograficznych strefy odpowiedzialności, w której się toczyć będą działania obronne:

Niezależnie od powyższych uwarunkowań, w każdej operacji obronnej, cele obrony manewrowej mogą być inne, mają one jednak wiele cech wspólnych, które można ująć w następujący sposób:

- zadanie głównym siłom nacierających zgrupowań uderzeniowych przeciwnika maksymalnych strat, zahamowanie tempa ich natarcia, rozbięcie zwartości uderzeniowej, zmuszenie do zmiany kierunku głównego uderzenia oraz podejmowanie i prowadzenie walki i bitwy w niekorzystnych dla niego warunkach:

- zyskanie na czasie kosztem czasowej utraty określonego obszaru, terenu i zachowania sił głównych związku operacyjnego lub taktycznego, aby można je było wykorzystać w innych, dogodniejszych warunkach:

- zapewnienie skutecznej osłony mobilizacyjnego i operacyjnego rozwijania głównych zgrupowań sił zbrojnych i stworzenie sprzyjających warunków przejścia nimi do strategicznego przeciwuderzenia lub przeciwnatarcia, a niekiedy tylko do ustabilizowania frontu obrony lub uniemożliwienia połączenia się nacierających zgrupowań z desantami powietrznymi.

Bardziej skonkretyzowany cel obrony manewrowej będzie miał miejsce w obronie wybrzeża morskiego i będzie polegał na uniemożliwieniu lądowania, a następnie połączenia się desantu powietrznego i morskiego przeciwnika, w razie lądowania jego rozbięcie i utrzymanie portów i baz morskich oraz uniemożliwienie rozwijania działań zaczepnych na wybrzeżu i połączenia się ze zgrupowaniami nacierającymi wzdłuż wybrzeża morskiego.

Z wymienionych lub podobnych celów głównych, realizowanych zwykle przez związki operacyjne, wynikają cele szczegółowe. Można je określić jako etapowe, osiągane w toku bitwy obronnej - lub wykonawcze - jako cele taktyczne. Ich realizacja powinna w sposób widoczny przybliżać realizację

celu głównego - operacyjnego. Do takich celów szczegółowych można zaliczyć m.in. następujące:

- utrzymanie określonego obszaru lub szczególnie ważnych obiektów i ośrodków oraz tworzenie dogodnych warunków do wykonania manewru, zmasowanych uderzeń ogniowych i uderzeń zaczepnych przez szczebel operacyjny;

- prowadzenie bitwy i walk obronnych w strefie odpowiedzialności korpusu na poszczególnych rubieżach, pozycjach i rejonach obronnych oraz na pozycjach ryglowych, zwłaszcza zmuszających przeciwnika do zagęszczenia swojego ugrupowania tworząc tzw. worek ogniowy lub pułapkę ogniową;

- zajmowanie i obrona rejonu kluczowego, zadawanie przeciwnikowi jak największych strat i poprzez aktywne przeciwdziałanie wiązanie jak największej ilości wojsk nacierających zgrupowań;

- wykonywanie zwrotów zaczepnych na tyły i skrzydła przeciwnika, którego „wciągnięto” w „worek ogniowy” lub dla zapewnienia zorganizowania wycofania się na kolejną rubież (pozycję) obronną jednostek prowadzących działania opóźniające;

- uporczywe utrzymywanie pozycji i rejonów obrony ograniczających swobodę manewru i działania przeciwnika oraz zapewnienie dogodnych warunków do wykonywania przeciwuderzeń odwodami operacyjnymi.

Oczywiście w każdej konkretnej sytuacji cele szczegółowe mogą być inne. Będą one również ulegać zmianie w zależności od rozwoju dynamiki działań, warunków i sytuacji operacyjno-taktycznych. Z celu głównego i celów szczegółowych obrony manewrowej będą wynikać konkretne sposoby działania i jej prowadzenia. Dlatego też cele należy formować wyjątkowo realistycznie, aby miały pokrycie w siłach i środkach przeznaczonych do realizacji konkretnego celu. Niedopuszczalne jest natomiast formułowanie celów tzw. asekuracyjnych, gdyż jest to tak samo niebezpieczne, jak formu-

lowanie celów nierealnych (nieosiągalnych), ze względu na potencjalne możliwości i warunki.

Zbadaniu realności celów obrony manewrowej może służyć symulacja komputerowa, dzięki której w krótkim czasie można przeanalizować i zweryfikować wiele wariantów osiągnięcia celów, przy istniejących możliwościach ich realizacji. Określając cel obrony manewrowej zawsze należy przywiązywać wielką wagę do precyzji jego sformułowania. Wiele bowiem jest prawdy w obiegowym powiedzeniu, że właściwie sformułowany cel bitwy lub walki, głębokie jego zrozumienie i przyswojenie przez wykonawców, to połowa zwycięstwa. Każdy cel musi być osadzony w konkretnych sytuacjach. Trzeba też uwzględniać właściwości terenowe, wpisując je w treść formułowanego celu. Wybór sposobu prowadzenia obrony manewrowej powinien się zawsze odbywać przez pryzmat wybranej drogi do celu. Każde bowiem zamierzone działanie powinno być celowe, to znaczy wynikać z celu głównego i celów szczegółowych - wykonawczych oraz umożliwiać ich realizację przy minimalizacji strat własnych. Ponadto trzeba się zgodzić z R. Townssendem (b. pułkownikiem, późniejszym prezesem koncernu transportowego „AVIS”), że: *Gdy się już cele uzgodni, przywódca (w naszym rozumieniu dowódca - KN) musi być bezlitosny wobec siebie i innych, aby cel osiągnąć*¹³. W związku z tym, ważnymi elementami konsekwentnego zmierzania do osiągnięcia celów obrony manewrowej, są: silna wola, wysokie zorganizowanie wewnętrzne, stanowczość, siła wyobraźni oraz umiejętność przewidywać wydarzenia (sytuacji), a także - tam, gdzie jest to konieczne - podejmowanie przez dowódców i oficerów sztabu rozsądnego ryzyka.

---

¹³ R. Townssend, *Jak zdobyć szklaną górę organizacji, czyli co robić, aby nie tlać ludzi i nie hamować rozwoju*, Warszawa 1974, s. 35.

Polecenia:

1. Przedstawić istotę obrony manewrowej i określić różnicę w stosunku do obrony pozycyjnej.
2. Omówić warunki determinujące możliwość osiągnięcia celów obrony manewrowej.
3. Przedstawić własny pogląd na rolę manewru w obronie manewrowej.
4. Omówić możliwości prowadzenia manewru w obronie manewrowej.
5. Scharakteryzować warunki sprzyjające prowadzeniu obrony manewrowej.
6. Scharakteryzować istotę celów obrony manewrowej.
7. Przedstawić główne czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na formułowanie celów w obronie manewrowej.
8. Uzasadnić zależność i współzależność sposobów prowadzenia obrony manewrowej od jej celów.

3. ZAPEWNIENIE OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH WARUNKÓW SPRZYJAJĄCYCH ORGANIZOWANIU I PROWADZENIU OBRONY MANEWROWEJ

3.1. Operacyjno-taktyczne wykorzystanie terenu w czasie organizowania i prowadzenia obrony manewrowej¹⁴

*Teren - to wielka i jedyna księga wojny;
każdy kto nie umie w niej czytać powinien
zadowoląć się mianem męznego żołnierza i
nie pretendować do rangi generała.*

(H. Lloyd)

Tezę angielskiego generała Henry'ego Loyda (1720-1783), wybitnego teoretyka wojskowości, jednego z pierwszych, który dokonał próby teoretycznego opracowania strategii wojennej i wyodrębnienia sztuki operacyjnej użyto jako motta niniejszych rozważań, aby mocniej zaakcentować ogromną rolę i nieprzemijające znaczenie terenu w ogóle, a w obronie manewrowej w szczególności. Na pewno jest to truizm, który trzeba nieustannie powtarzać i przy każdej okazji przypominać, tym bardziej, iż w polskiej sztuce wojennej teren od wieków odgrywał bardzo ważną rolę w okresie przygotowywania i prowadzenia działań zbrojnych mających na celu przede wszystkim odparcie zbrojnych najazdów i agresji, najczęściej liczebnie silniejszego przeciwnika.

Geograficzno-topograficzne właściwości terenu stanowiły najprostszy, a jednocześnie bardzo skuteczny sposób potęgowania siły uderzenia, a także niezawodnego prowadzenia działań wojennych, bitew i walk. Teren był

---

¹⁴ S. Koziej, W. Laski, R. Sznajder, *Teren i taktyka*, Warszawa 1987.

zawsze sprzymierzeńcem strony słabszej do zwiększania potencjału obronnego państwa oraz mocy bojowej wojsk.

Przypomnijmy, że niemal we wszystkich zwycięskich bitwach stoczonych przez żołnierza polskiego (polskich królów, hetmanów i dowódców) teren odgrywał rolę szczególną. Stanowił bowiem podstawę ustalania sposobów działania wojsk, ich manewru i organizowania oporu oraz uderzeń zaczepnych, a także wprowadzania przeważających sił przeciwnika w błąd.

W wielu bitwach racjonalne wykorzystanie terenu było dla dowódców zasadniczym środkiem (sposobem) uzyskania przewagi nad przeciwnikiem, a jej skuteczne wykorzystanie - dla osiągnięcia celu bitwy lub walki. Tak było w przeszłości, jest obecnie i tak niewątpliwie będzie również w przyszłości. Dlatego też w polskim systemie obronnym, przewidując powietrzno-lądowy charakter zbrojnej agresji, rola i znaczenie terenu nie tylko nie zmalała, lecz wszystko przemawia za tym, iż poważnie wzrasta. Odparcie bowiem zbrojnej agresji przeważających liczebnie sił przeciwnika będzie możliwe wówczas, gdy się wykorzysta skutecznie przewagę własnego terenu w celu organizacji niezawodnej obrony, zwłaszcza obrony manewrowej. Teren będzie podstawowym elementem tworzenia przewagi, a szczególnie jej racjonalne wykorzystanie w czasie prowadzenia operacji, bitew i walk z nacierającymi zgrupowaniami wojsk przeciwnika. Teren, jego rzeźba i warunki geograficzno-topograficzne w czasie organizowania i prowadzenia obrony manewrowej, będą wywierać zdecydowany wpływ na ruchliwość i manewrowość wojsk, możliwości ukrycia i maskowania oraz obrony i ochrony wojsk przed uderzeniami i skutkami rażenia broni precyzyjnej przeciwnika.

Warunki terenowe będą wywierać zasadniczy wpływ również na sposoby inżynierskiej rozbudowy urządzeń fortyfikacyjnych oraz na tworzenie warunków do uzyskania, a następnie wykorzystania rezultatów zaskoczenia.

a także na prowadzenie działań na tyłach nacierających wojsk przeciwnika. Odparcie zbrojnej agresji na obszarze własnego kraju stwarza ogromną szansę jego wykorzystania do poważnego spotęgowania trudności i ograniczenia ruchliwości i swobody manewru wojsk przeciwnika. Jednocześnie zwiększa się własne możliwości, zwłaszcza do szerokiego stosowania manewru, wciągania przeciwnika w „worki ogniowe” i „pułapki ogniowe”, zorganizowanego przechodzenia na kolejne pozycje obronne, organizowanie trwałego oporu na dogodnych przeszkodach naturalnych, odpowiednio wzmacnionych pod względem inżynieryjnym.

Szczególną rangę należy nadawać racjonalnemu wykorzystaniu terenu w czasie organizowania i prowadzenia działań bojowych przez jednostki obrony terytorialnej, zwłaszcza do prowadzenia walki i sabotażu na tyłach nacierających wojsk przeciwnika, oraz do lokalizacji i zwalczania grup specjalnych i wszelkiego rodzaju desantów.

Ze względu na istotę obrony manewrowej na pierwszym miejscu należy rozpatrywać teren przez pryzmat zapewnienia dogodnych warunków do wykonywania wszelkiego rodzaju manewru. Niestety, nie na wszystkich kierunkach teren zapewnia takie możliwości. Dlatego już w okresie pokoju, przewidując możliwość prowadzenia obrony manewrowej, wynika konieczność odpowiedniego przygotowania terenu do wykonywania sprawnego manewru; dotyczy to zwłaszcza lokalnych dróg i mostów, ewentualnie wiaduktów, obejść w terenie trudnodostępnym.

Przygotowanie odpowiednich dróg (przepraw) do manewru wojsk będzie determinowało skuteczność prowadzenia działań obronnych i uderzeń zaczepnych, zwłaszcza w celu przegrupowań i przemieszczeń oddziałów i związków taktycznych na zagrożone kierunki. Jednocześnie należy przewidywać najbardziej dogodne rejony do rozmieszczenia baz, składów i urządzeń zabezpieczenia logistycznego, a także możliwości i sposoby

wykorzystania zasobów miejscowych. Należy również przewidywać, iż niejednokrotnie trzeba będzie ustalać obiekty i zasoby, które powinny podlegać ewakuacji w głąb kraju oraz te, które muszą być specjalnie chronione przed zniszczeniem.

Należy nadmienić, że odpowiednio ukształtowana infrastruktura przygotowania operacyjnego terytorium (strefy odpowiedzialności danego okręgu wojskowego): sieć dróg, system łączności, lotnisk i lądowisk oraz baz i urządzeń zabezpieczenia logistycznego, może z powodzeniem i powinna być wykorzystywana w okresie pokoju do celów gospodarczych i potrzeb społecznych.

Oceniając teren z punktu widzenia jego wykorzystania do spotęgowania skuteczności obrony manewrowej i ograniczania możliwości działania przeciwnika, należy wszechstronnie oceniać rzeźbę terenu, naturalne przeszkody wpisane w system przygotowywanej obrony, pokrycie, a nawet charakter gleby i jej zmienność pod wpływem oddziaływania warunków atmosferycznych, zwłaszcza deszczów oraz możliwość wzniesienia pożarów podczas suszy. W ocenie charakteru terenu, w którym związek operacyjny lub taktyczny organizuje obronę manewrową, należy brać pod uwagę jego wpływ na:

- ruchliwość i manewrowość wojsk;
- ukrycie i maskowanie zarówno bezpośrednio, jak i operacyjne;
- możliwość wykorzystania sił i środków walki radioelektronicznej;
- możliwość ustawiania i wykorzystania zapór inżynierskich, wykonywania niszczeń i zatapiania terenu;
- wykorzystanie ochronnych właściwości terenu do obrony przed uderzeniami broni precyzyjnej;
- wybór pozycji obronnych, rejonów obrony, pozycji ryglowych oraz rejonów najbardziej korzystnych do organizowania „worków ogniowych”, tworzenia rejonów kluczowych obrony i punktów ciężkości;

- wybór odpowiednich dróg manewru w celu grupowania artylerii do wykonania zmasowanego ognia oraz dróg do manewru i przesunięcia odwodów do wykonywania zwrotów zaczepnych lub wycofywania się na kolejne pozycje obronne, zwłaszcza w czasie prowadzenia działań opóźniających:

- prowadzenia obserwacji, organizowania ciągłych stref ognia, zwłaszcza przeciwpancernego, ustalania rejonów, które należy patrolować i obserwować.

W każdej ocenie należy przeciwstawiać korzystniejsze warunki i możliwości do prowadzenia działań zaczepnych przez nieprzyjaciela, lepszą znajomością własnego terenu oraz możliwością skuteczniejszego jego wykorzystania w celu uzyskania przewagi nad przeciwnikiem. Jednocześnie trzeba wszechstronnie rozważyć, w jaki sposób warunki terenowe będą wpływać na stosowanie odpowiedniej taktyki i wybór sposobów operacyjno-taktycznego działania w obronie manewrowej. Z doświadczeń historycznych wynika, że nie liczenie się z konkretnymi warunkami terenowymi i nie uwzględnianie specyfiki geograficzno-topograficznej obszaru, na którym zamierza się szukać rozstrzygnięcia w bitwie obronnej, prowadzi do ogromnych strat i niepowodzeń.

Przy ocenie terenu należy wyraźnie wyróżniać ocenę z punktów widzenia operacyjnego i taktycznego. Na przykład na szczeblu taktycznym dowódca powinien być zainteresowany sposobami wykorzystania terenu do prowadzenia walki. Szczególnej ocenie podlegają przeszkody naturalne i ich wykorzystanie do zwiększania odporności obrony, dominujące wzgórza i doliny oraz pokrycie terenu utrudniające lub ułatwiające obserwację i organizowanie systemu ognia, a także inżynierską rozbudowę struktury obronnej, kierunki dogodne dla uderzeń nieprzyjaciela i wykonywania zwrotów zaczepnych oraz manewru odwodami i współdziałania z sąsiadami.

Bardzo istotnym elementem będzie ocena terenu w zależności od przewidywanych sposobów prowadzenia działań obronnych.

Na szczeblu operacyjnym ocenę należy pogłębić o wpływ terenu na sposoby operacyjnego działania zarówno wojsk własnych, jak i przeciwnika. Bardzo istotnym elementem tej oceny będzie określenie sposobów wykorzystania właściwości terenowych do manewru operacyjnego, ustalając jednocześnie zakres prac inżynierskich zapewniających zwiększenie swobody działania wojsk własnych, a jednocześnie ograniczanie przeciwnikowi możliwości prowadzenia działań o charakterze lądowo-powietrznym.

Operacyjno-taktyczne wykorzystanie terenu w obronie manewrowej wymaga:

- dokładnego i wszechstronnego ustalenia kierunków, obszarów i rejonów, które przeciwnik najprawdopodobniej wykorzysta do skoncentrowania zasadniczych uderzeń siłami powietrznymi, zgrupowaniami lądowymi i oddziałami desantowymi;

- wszechstronnej oceny kierunków, obszarów i rubieży stwarzających naturalne warunki do organizowania i prowadzenia obrony manewrowej lub obrony pozycyjnej oraz wykonywania manewru odwodów i sił z kierunków mniej zagrożonych, na kierunki decydujące lub bardziej zagrożone;

- ustalenia w pasie działań i w strefie odpowiedzialności obszarów (rejonów), których utrzymanie zapewni trwałość i aktywność obrony;

- oceny wpływu zniszczenia przez nieprzyjaciela zakładów, w których mogą być środki toksyczne, powodujące zagrożenie ludności cywilnej i środowiska naturalnego, a także działania wojsk;

- ustalenia rejonów stwarzających najdogodniejsze warunki do koncentracji wojsk, rozmieszczania elementów ugrupowania, stanowisk dowodzenia oraz realizacji przedsięwzięć maskowania;

- określenia zarysu przedniego skraju obrony, poszczególnych pozycji obronnych i pozycji ryglowych oraz rejonów kluczowych;

- określenia rejonów, w których nieprzyjaciel może wysadzić desanty powietrzne, a na kierunku nadmorskim - morskie;

- ustalenia sposobów wykorzystania naturalnych warunków terenowych do obrony i ochrony wojsk przed uderzeniami broni precyzyjnej.

Teren ocenia się również z punktu widzenia możliwości działania lotnictwa przeciwnika oraz skutecznego wykorzystania własnego lotnictwa i śmigłowców bojowych. Z oceną terenu wiąże się ściśle ocena rejonu przyszłych działań pod względem ekonomicznym, demograficznym, społecznym i politycznym. Ważne miejsce zajmuje również ocena możliwości wykorzystania zasobów miejscowych do umocnienia i rozbudowy rejonów obrony, utrzymania dróg manewru i ewakuacji, wykorzystania bazy szpitalnej.

Wszechstronna ocena terenu i racjonalne jego wykorzystanie w czasie prowadzenia działań obronnych, a szczególnie obrony manewrowej, będzie poważnym czynnikiem uzyskiwania zaskoczenia przeciwnika, zwłaszcza strukturą obrony, której on nie oczekiwał oraz działaniami, których nie przewidywał.

Do głębszej i wszechstronniejszej oceny terenu zarówno dowódcy, jak i oficerowie sztabu uzyskali doskonale narzędzie, jakim jest komputerowa mapa terenu. Najlepszym jednak źródłem informacji o terenie przewidywanych działań jest osobisty rekonesans terenu prowadzony przez dowódcę i oficerów jego sztabu, a także prowadzenie w danym terenie różnego rodzaju ćwiczeń i gier wojennych, uwzględniających różne warianty przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej.

Polecenia:

1. Omówić wpływ terenu na organizację i prowadzenie obrony manewrowej.

2. Scharakteryzować główne problemy oceny terenu z punktu widzenia operacyjnego i taktycznego prowadzenia obrony manewrowej.

3. Wyrazić własny pogląd o dodatnich i ujemnych stronach prowadzenia obrony manewrowej na terytorium własnego kraju.

4. Omówić wykorzystanie zasobów miejscowych do:

- inżynieryjnego przygotowania terenu;
- zabezpieczenia logistycznego.

3.2. Maskowanie i zaskoczenie w obronie manewrowej¹⁵

Wojna to droga oszustwa. Dlatego też, jeśli nawet możesz coś zrobić udawaj wobec przeciwnika, że nie możesz. Jeżeli korzystasz z czegoś - udawaj, że nie korzystasz. Chociażbyś był daleko - udawaj, że jesteś blisko. Zwódź go korzyścią, doprowadź do rozprężenia i wówczas uderzaj. Zwycięży ten kto posiadał sztukę mylenia.

(Sun - Tzy)

Powyższa teza sformułowana przez Sun-Tzy'ego w V w. p.n.e., a stanowiąca motto niniejszych rozważań, nie straciła na aktualności. Stanowi ona swoistą istotę maskowania i zaskoczenia, gdyż oba te pojęcia bardzo ściśle ze sobą się łączą. Już w założeniach wstępnych akcentowano, iż uzyskanie powodzenia w obronie manewrowej będzie uzależnione od ukrycia zarówno koncepcji samej obrony, jak i wprowadzenia przeciwnika w błąd, co do sposobu jej prowadzenia. W rezultacie bowiem maskowania uzyskuje się zaskoczenie potęgujące wielokrotnie własne siły, jeżeli oczywiście mądrze i racjonalnie się go wykorzysta do celowego działania w obronie manewrowej. Trzeba także uwzględniać, że maskowanie stanowi jeden z niezwykle ważnych elementów obrony wojsk przed rozpoznaniem przeciwnika oraz ich ochrony przed skutkami oddziaływania ogniowego, w tym również przed uderzeniami sił powietrznych.

W wyniku ukrycia i wprowadzenia w błąd dowódców i oficerów sztabu przeciwnika co do własnych zamierzeń, posiadanych sił i środków oraz sposobów prowadzenia obrony manewrowej, nie tylko „zmusza” się do

---

¹⁵ Szerokie ujęcie tej problematyki: K. Nózko, *Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych*, AON 1994.

błędnych ocen, lecz także można skierować ich działanie w kierunku pożądanym dla obrońcy. Przykłady potwierdzające przedstawione tezy można mnożyć. Oto zaledwie kilka z wielu. Na przykład generał N. Popiel, dowódca 8 korpusu zmechanizowanego, z którym w 1941 r. znalazł się w okrążeniu w rejonie Dubna, pisze na ten temat m.in.: *Po nocnym cudzie uwierzyłem w sztukę maskowania. Przygotowaliśmy nie tylko pozorne okopy, lecz również pozorne baterie - artylerii na stanowiskach ogniowych, a także pozorne rejony ześrodkowania czołgów. Rzeczywiste wojska dokładnie maskowano. Patrząc jak faszyci nabierają się na nasze sztuczki - bombardują i ostrzeliwiają artylerią pozorne okopy i rejony utworzone z rozbitych samochodów, czołgów i dział - prawdziwa rozkosz*¹⁶.

Poczynione zabiegi maskowania nie tylko spowodowały, że okrążone wojska 8 korpusu nie ucierpiały od zmasowanych nalotów lotnictwa i uderzeń artylerii, lecz wyszły z okrążenia niemal bez strat, jednocześnie zadając dotkliwe straty przeciwnikowi. Drugi przykład. W czasie ostatniej wojny nad Zatoką Perską dowódca sił sprzymierzonych, generał H.N. Schwarzkopf, aby wprowadzić dowództwo irackie w błąd co do manewru i głównego uderzenia VII i XVIII korpusów, wydzielił do działań pozornych („pozornego manewru”) aż pięć dywizji, dwie brygady i pułk zmechanizowany. Irakijczycy ocenili działania tych sił jako działania sił głównych. W tym czasie wymienionymi korpusami został wykonany rzeczywisty manewr oskrzydlający, zapewniający osiągnięcie celu operacji - wyzwolenie Kuwejtu, przy nieznacznych stratach własnych¹⁷.

Podobnie w armii irackiej umiejętnie maskowano rakiety SCUD, „oszukując” doskonale środki rozpoznania i broń precyzyjną sprzy-

---

¹⁶ N. Popiel, *W ciężku poru*, Moskwa 1959.

¹⁷ H.N. Schwarzkopf, *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993, s. 425.

mierzonych. Ocenia się, że dzięki przedsięwzięciom maskowania ponad 80% SCUD-ów nie zostało zniszczonych.

Z tych bardzo wycinkowych przykładów wynika, że sztuka maskowania jest niezbędna w sytuacjach tragicznych i wówczas, gdy w sposób zdecydowany dominuje się nad nieprzyjacielem. Na czym wobec tego będzie polegać maskowanie w obronie manewrowej? Na pewno trudno o wyczerpującą i w pełni umotywowaną odpowiedź oraz jednoznaczne zdefiniowanie tej rozległej dziedziny.

Ogólnie można przyjąć, że maskowanie w obronie manewrowej stanowi szeroki kompleks różnorodnych przedsięwzięć organizacyjnych, wykonawczych i technicznych oraz operacyjno-taktycznego działania wojsk, skierowanych do wprowadzenia przeciwnika w błąd co do rzeczywistych zamierzeń przygotowywanej i prowadzonej obrony manewrowej.

Tak więc maskowanie spełnia niejako dwie funkcje ściśle ze sobą związane. Pierwszą - polegającą na wprowadzeniu przeciwnika w błąd w celu uzyskania, a następnie wykorzystania skutków zaskoczenia - oraz drugą - ukrycie, zamaskowanie położenia, ilości i składu swoich sił, ich ugrupowania i rozmieszczenia podczas przygotowywania i prowadzenia obrony manewrowej, chroniąc wojska przed skutkami ognia przeciwnika. Aby maskowanie w swojej istocie było wiarygodne, jego zamiar musi stanowić podstawowy element przygotowywanej i prowadzonej obrony manewrowej. Maskowanie musi być wpisane w rzeczywistą obronę.

Doświadczenia i wnioski dotyczące maskowania z okresu drugiej wojny światowej i powojennych konfliktów zbrojnych¹⁸, upoważniają do stwierdzenia, że główny wysiłek maskowania był skupiany na pozorowaniu, ukryciu, deformowaniu i dezinformowaniu oraz wprowadzaniu przeciwnika

---

¹⁸ Zob. K. Nożko, *Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych systemu obronnego RP*, AON 1994, s. 14-33.

w błąd, zwłaszcza odnośnie do rozmieszczenia i ześrodkowania wojsk i urządzeń logistycznych oraz wykorzystania wojsk do manewru, wykonywania uderzeń ogniowych oraz zwrotów zaczepnych.

Do zasadniczych przedsięwzięć maskowania w obronie manewrowej należy zaliczyć:

- wprowadzenie przeciwnika w błąd co do systemu obrony, zwłaszcza usytuowania przygotowywanych „worków ogniowych”, prowadzenia na niektórych kierunkach obrony pozycyjnej aktualnie działań opóźniających:

- ukrycie i pozorowanie rozmieszczenia artylerii na stanowiskach ogniowych, odwodów, stanowisk dowodzenia i węzłów łączności, urządzeń zabezpieczenia logistycznego i środków WRE;

- ukrycie przed rozpoznaniem przeciwnika sposobów przygotowywanych, a następnie prowadzonych działań obronnych, zwłaszcza odnośnie do sił i środków przeznaczonych do wykonywania zwrotów zaczepnych oraz czasu i kierunków uderzeń tymi siłami;

- ukrycie przygotowań związanych z usytuowaniem rejonów kluczowych i tworzeniem punktów ciężkości obrony, zwłaszcza w wyniku manewru sił i środków;

- wprowadzenie przeciwnika w błąd co do inżynierskiej rozbudowy terenu, przygotowywanych niszczeń i zapór.

W obronie manewrowej szczególnie wiele miejsca i uwagi w maskowaniu należy poświęcać wszelkim przesunięciom i manewrom wojsk, przede wszystkim do potęgowania oporu tam, gdzie jest to konieczne. grupowania artylerii do wykonywania zmasowanych uderzeń ogniowych oraz jednostek wojskowych przeznaczonych do wykorzystania skutków ognia przez wykonywanie zwrotów zaczepnych.

Realizując przedsięwzięcia maskowania trzeba jednocześnie przewidywać poważny wzrost trudności spowodowany ogromnymi możliwościami rozpoznania, włącznie z rozpoznaniem kosmicznym.

Dlatego sztuka maskowania wymaga coraz doskonalszych sił i środków, finezji organizacyjnej i mistrzostwa, a nawet artyzmu wykonawczego¹⁹. Przede wszystkim konieczne jest zwiększanie wiarygodności scenariuszy maskowania. Muszą one być uwarunkowane sytuacją rzeczywistą i uwzględniać pewien logistyczny rozwój działań wojsk w zaistniałych sytuacjach i warunkach, które nieprzyjaciel już poznał lub może mieć o nich pewne informacje.

Dlatego też podczas organizacji maskowania w obronie manewrowej należy stwarzać sytuacje fikcyjne, mające cechy faktycznej sytuacji operacyjnej lub taktycznej. Jednocześnie trzeba dążyć do tego, aby sytuacja fikcyjna była podobna lub zbliżona do sytuacji, którą może wydedukować przeciwnik na podstawie uzyskanych informacji rzeczywistych, których zdeformowanie lub ukrycie jest niemożliwe. Zawsze powinno się mieć na uwadze, by fikcja nie „przerastała” rzeczywistości, ale wynikała z niej; fikcja bowiem powinna być ludzako podobna do rzeczywistości. Ponadto sposoby maskowania powinny się zmieniać w zależności od konkretnej sytuacji operacyjno-taktycznej.

W celu wprowadzenia przeciwnika w błąd można również wykorzystywać faktyczne działania wojsk, sugerujące dalszy alternatywny rozwój wydarzeń. Na przykład jeżeli oddział z rejonu ześrodkowania lub wyjściowego zostaje przesuwany na rubież do wykonania zwrotu zaczepnego, to zabiegami maskowania należy sugerować przeciwnikowi, iż oddział ten zajmuje rubież obronną. W celu ożywienia pozorowanych

---

¹⁹ Przypomnijmy, iż w okresie II wojny światowej do zespołów zajmujących się maskowaniem powoływano plastyków, scenarzystów, reżyserów: Praktykę taką stosowano niemal we wszystkich armiach.

działań lub obiektów należy je wpisywać w rzeczywiste działania lub przeznaczać na nie faktycznie istniejący sprzęt.

Nieprzyjaciel, oceniając konkretne działania w obronie manewrowej, powinien być w ciągłej niepewności, w jakim kierunku rozwinie się dana sytuacja, czy są to rzeczywiste działania lub obiekty, czy są one pozorowane.

Współczesne możliwości ogniowe i ruchu, w czasie przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, zapewniają warunki stawiania nieprzyjaciela w sytuacjach alternatywnych, niepewnych. Podstawowym wymaganiami stawianym organizacji i realizacji wszelkich przedsięwzięć organizacyjnych, planistycznych i wykonawczych, mających na celu wprowadzenie przeciwnika w błąd, powinna być ich prostota i nieszablonowość.

Zarówno zaskoczenie, jak i maskowanie nie przesądzą jeszcze o sukcesie lub zwycięstwie. Przygotowując przedsięwzięcia maskowania, należy z nie mniejszą precyzją i starannością przygotowywać sposoby umiejętnego wykorzystania ich skutków.

Ważne miejsce w systemie wprowadzania przeciwnika w błąd zajmuje maskowanie bezpośrednie, które obejmuje takie przedsięwzięcia, jak: wykorzystanie maskujących właściwości terenu, ograniczonej widoczności, technicznych środków maskowania oraz środków podręcznych, malowanie maskujące i stosowanie pokryć przeciwradiolokacyjnych, pozorowanie uzbrojenia i sprzętu wojskowego, wykrycie i usunięcie cech demaskujących, pozorowanie inżynierskiej rozbudowy terenu, deformowanie obiektów oraz zwalczanie sił i środków rozpoznania przeciwnika. Przedsięwzięcia maskowania bezpośredniego najczęściej mogą być wpisywane w system maskowania operacyjnego. Maskowanie bezpośrednie jest prowadzone stale i wszędzie, bez odgórnego wydawania specjalnych rozkazów i zarządzeń, chyba że są włączane do maskowania operacyjnego. Każdy żołnierz i załoga

wozu bojowego lub pojazdu mechanicznego, zarówno podczas walki, jak i najkrótszego postoju, bezzwłocznie przystępują do maskowania siebie i swego sprzętu. Za całość maskowania bezpośredniego pododdziału, oddziału i związku taktycznego oraz poszczególnych elementów ugrupowania bojowego i operacyjnego są odpowiedzialni dowódcy i sztaby poszczególnych szczebli dowodzenia.

Maskowanie operacyjne z kolei stanowi cały kompleks (system) przedsięwzięć natury organizacyjno-wykonawczej, technicznej oraz operacyjno-taktycznego działania wojsk, dotyczących ukrycia przed rozpoznaniem nieprzyjaciela „opłacalnych” celów do uderzeń bronią precyzyjną i wprowadzenia go w błąd, co do własnego zamiaru prowadzenia obrony, ugrupowania operacyjnego, składu i ilości rodzajów wojsk, a także urządzeń zabezpieczenia logistycznego. W obronie manewrowej główną uwagę poświęca się wprowadzeniu przeciwnika w błąd odnośnie do systemu tworzonej obrony oraz koncepcji jej prowadzenia. Doświadczenia wykazują, że realizacja przedsięwzięć maskowania operacyjnego powinna zmierzać w dwóch zasadniczych kierunkach: pierwszy - to uzyskanie zaskoczenia, zwłaszcza podczas przygotowań do wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego i co do miejsca (kierunku), czasu i siły wykonywania zwrotów zaczepnych, drugi - rozpraszenie wysiłków uderzeń przeciwnika i podchodzących odwodów oraz zmniejszanie celności i skuteczności uderzeń bronią precyzyjną przeciwnika.

Przedsięwzięcia maskowania operacyjnego powinny służyć przede wszystkim osiągnięciu celów obrony manewrowej, przy minimalizacji strat własnych. Główne założenia i cele maskowania operacyjnego dotyczą wszystkich rodzajów wojsk i sił zbrojnych uczestniczących w danej operacji lub bitwie.

W odróżnieniu od maskowania bezpośredniego, formy maskowania operacyjnego powinny być bardziej różnorodne i mocniej związane z całym systemem obrony oraz wynikać z jej istoty. Do zasadniczych form maskowania operacyjnego należy zaliczyć:

1. Działania operacyjno-taktyczne mające na celu wprowadzanie przeciwnika w błąd, nieszablonową rozbudowę poszczególnych stref obrony oraz rozmieszczanie elementów ugrupowania operacyjnego.

2. Maskowanie i mylenie radioelektroniczne.

3. Pozorowanie obiektów i działań.

4. Prowadzenie dezinformacji o charakterze operacyjno-taktycznej, powiązanej z dezinformacją strategiczną.

5. Ukrywanie i deformowanie.

Sposoby realizacji poszczególnych form maskowania operacyjnego mogą być bardzo różne. Na te, które mogą znaleźć szerokie zastosowanie w obronie manewrowej, zostanie zwrócona szczególna uwaga. Na przykład w działaniu operacyjno-taktycznym wojsk mogą być stosowane następujące sposoby:

- organizacja oraz prowadzenie walki i bitwy obronnej lub wykonanie manewru rzeczywistego, skierowanego na wprowadzenie przeciwnika w błąd odnośnie działań głównych, rozstrzygających:

- przesunięcia i przegrupowania oraz marsze faktyczne wojsk mające na celu wprowadzenie przeciwnika w błąd, zwłaszcza w czasie wykonywania zwrotów zaczepnych:

- okresowa zmiana rejonów rozmieszczenia (ześrodkowania) wojsk wykorzystana do wprowadzenia przeciwnika w błąd;

- działania demonstracyjne prowadzone przez oddziały lub związki taktyczne, które jednocześnie wykonują określone zadania bojowe.

We współczesnych warunkach, ze względu na wybitnie manewrowy charakter operacji obronnej, wykorzystanie operacyjno-taktycznego działania wojsk do wprowadzania nieprzyjaciela w błąd może mieć większe zastosowanie niż w innych rodzajach działań. Oczywiście ten sposób maskowania operacyjnego, w obronie manewrowej, powinien być stosowany w ścisłym związku z innymi formami i sposobami maskowania, w tym maskowania bezpośredniego.

Doskonałym przykładem zastosowania tej formy maskowania, może być m.in. operacja „Pustynna Burza”, w czasie której wojska sojusznicze sugerowały, że główne uderzenie nastąpi z morza (desant morski) i z powietrza (desant powietrzny), przy jednoczesnym uderzeniu czołowym, rozcinającym. W tym celu przygotowywano na szeroką skalę operację desantowo-morską, zajmując dużym wysiłkiem kilka przybrzeżnych wysp. W ten sposób zmuszono dowództwo irackie do obsadzenia wybrzeża morskiego siłami około dwunastu dywizji i utrzymywano główne siły przeciwko uderzeniu czołowemu. W tym czasie skrycie przegrupowywano VII i XVIII korpusy do wykonania głębokiego manewru oskrzydłającego. Zaskoczenie było absolutne.

Maskowanie i mylenie radioelektroniczne w obronie manewrowej może się okazać niezwykle istotną formą maskowania. Polega ono na zorganizowanym i ustalonym, według określonego systemu, realizowaniu przedsięwzięć z dziedziny radioelektroniki własnej i urządzeń oddziałujących na radioelektronikę nieprzyjaciela w celu wprowadzenia go w błąd, co do rozmieszczenia i działania wojsk oraz pracy własnego systemu radioelektronicznego.

W maskowaniu operacyjnym, podobnie jak w maskowaniu bezpośrednim, pozorowanie zajmuje poczesne miejsce. Sposoby pozorowania mogą być następujące:

- pozorna rozbudowa rubieży obronnych, rejonów kluczowych, stanowisk dowodzenia, rejonów rozmieszczenia i stanowisk ogniowych artylerii, odwodów;

- pozorowanie innych form działań bojowych niż te, które się faktycznie prowadzi lub zamierza się prowadzić:

- pozorowanie obiektów o znaczeniu operacyjno-taktycznym;

- pozorowanie manewru;

- pozorowanie przemarszów i przewozów wojsk oraz jednostek zabezpieczenia logistycznego;

- tworzenie dowództw mających pozorować istnienie oddziałów i związków taktycznych faktycznie (nie istniejących).

Należy podkreślić, że we współczesnych warunkach szczególnie ważne miejsce w maskowaniu operacyjnym może spełniać dezinformacja, niekiedy nazywana *dywersją informacyjną*. Polega ona na planowym i systematycznym rozpowszechnianiu mylnych wiadomości i dokumentów w celu wprowadzania przeciwnika w błąd co do faktycznego zamiaru operacji i systemu obrony oraz charakteru działania wojsk. Dezinformacja wymaga wyjątkowej finezji i mistrzostwa w „podsuwaniu” przeciwnikowi mylących informacji, które poza wszelką wątpliwość uzna on jako w pełni wiarygodne.

Ukrywanie w maskowaniu operacyjnym będzie realizowane podobnie, jak w maskowaniu bezpośrednim, z tym, że użyte siły i zakres będą większe, zwłaszcza ukrywanie wojsk i obiektów przed rozpoznaniem i uderzeniami ogniowymi, przede wszystkim sił powietrznych nieprzyjaciela. Realizując przedsięwzięcia maskowania należy pamiętać, że podobne zabiegi będzie podejmować także przeciwnik. Dlatego w maskowaniu bardzo ważne miejsce zajmuje kontrola dyscypliny maskowania oraz rozpoznanie: w jaki sposób nasze maskowanie jest „odbierane” przez przeciwnika oraz jakie skutki powoduje w jego działaniu.

W obronie manewrowej skuteczna realizacja przedsięwzięć maskowania bezpośredniego i maskowania operacyjnego powinna doprowadzić do uzyskania zaskoczenia, które stwarza możliwość narzucenia przeciwnikowi własnego sposobu działania oraz - w zależności od jego skali - zapewnić przejście inicjatywy taktycznej lub operacyjnej.

Celem więc zaskoczenia w obronie manewrowej jest uzyskanie przewagi nad liczebnie silniejszym przeciwnikiem przez sparaliżowanie woli jego działania, a tym samym pozbawienie go zdolności do zorganizowanego rozwijania działań zaczepnych, zwłaszcza w szybkim tempie. W wyniku zaskoczenia, uzyskanego aktywnością w obronie, zwiększa się przewagę od 2 do 5 razy, a często i więcej.

Skutki zaskoczenia wywierają paraliżujący wpływ na psychikę dowódców i oficerów sztabu oraz żołnierzy jednostek wojskowych, powodują ich okresową niezdolność do logicznego myślenia i zorganizowanego działania lub przeciwdziałania, często wywołują dezorganizację, a nawet panikę. Czas trwania zaskoczenia zwykle jest mierzony czasem paraliżującego działania na psychikę przeciwnika. Jest on zwykle bardzo krótki. Jeżeli początkowe efekty wywołane zaskoczeniem nie zostaną szybko i sprawnie wykorzystane i spotęgowane, zwłaszcza wykonaniem uderzenia zaczepnego.

Planując uzyskanie zaskoczenia należy jednocześnie przewidywać i planować sposoby wykorzystania jego rezultatów, określając orientacyjny czas jego trwania. W wykorzystaniu bowiem skutków zaskoczenia i spotęgowania jego rozmiarów oraz zasięgu uderzenia ogniem i siłami wykonującymi zwrot zaczepny, powinno zostać wykonane w czasie i na kierunku, na którym przeciwnik go nie oczekuje.

Niekonwencjonalne, w istocie nieszablonowe, w zamiarze i szybkie oraz zdecydowane działanie wojsk wykonujących zwrot zaczepny, połączone ze zdecydowanym oporem nie tylko zapewni skuteczne wykorzystanie rezul-

tatów zaskoczenia, lecz także umożliwi zwiększenie jego zasięgu. Im bowiem szybciej stronie napadniętej uda się zorganizować przeciwdziałanie i ograniczyć skutki zaskoczenia, tym mniej czasu pozostanie stronie, która je uzyskała na wykorzystanie go dla osiągnięcia konkretnych celów obrony manewrowej.

Im szybciej zatem i skuteczniej zostaną wykorzystane sprzyjające warunki stworzone przez zaskoczenie, tym dłużej będzie trwało jego oddziaływanie. Czas i racjonalność działania ma więc dla obu stron zasadnicze znaczenie.

Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że określenie czasu trwania skutków zaskoczenia jest bardzo trudne zarówno dla zaskoczonego, jak i zaskakującego. Dlatego podczas wykorzystywania przez wojska skutków zaskoczenia, powinno się odpowiednio oddziaływać na psychikę dowódców, oficerów sztabu i wojska nieprzyjaciela. Umożliwi to:

- zwiększenie rozmiarów skutków zaskoczenia:
- jak najdłuższe utrzymywanie przeciwnika w niepewności i stanie załamania psychicznego:
- wyolbrzymianie rzeczywistych sił i działań wojsk wykorzystujących skutki zaskoczenia.

Ze względu na znaczne trudności w przewidywaniu rozwoju sytuacji po uzyskaniu zaskoczenia, wymagane jest szybkie zdobywanie informacji o zachowaniu się nieprzyjaciela i jego przedsięwzięciach, świadczących o podjęciu przez niego racjonalnego przeciwdziałania.

Można zatem wysunąć twierdzenie, że sprawna działalność dowódców i oficerów sztabu w przygotowaniu zaskoczenia oraz wykorzystaniu jego skutków będzie w dużym stopniu decydować o powodzeniu, o przekształceniu czynnika zaskoczenia w materialną przewagę nad przeciwnikiem i osiągnięciu celów obrony manewrowej.

Planując zaskoczenie i organizując wykorzystanie jego skutków, należy przewidywać jednocześnie takie warianty działania, które należy bezwzględnie zastosować, gdy z różnych przyczyn nie uda się zaskoczyć przeciwnika lub zakres i stopień tego zaskoczenia będzie bardziej ograniczony niż przewidywano. Trzeba bowiem stale mieć na uwadze, że nieprzyjaciel dysponuje doskonałymi siłami i środkami rozpoznania, może więc zawczasu wykryć podstęp i podjąć odpowiednie przeciwdziałanie zaskoczeniu. Jednocześnie, konsekwentnie i metodycznie, będzie realizować takie zabiegi i przedsięwzięcia, które powinny mu umożliwić uzyskanie zaskoczenia. Podczas planowania zaskoczenia należy przewidywać ewentualną możliwość uzyskania go przez nieprzyjaciela. Dlatego przygotowując zaskoczenie i działania zmierzające do wykorzystania jego skutków jest niezbędne nieustanne prowadzenie rozpoznania przeciwnika, jego poczynañ i zmian w sposobach działania wywołanych naszymi przygotowaniem do uzyskania zaskoczenia. W każdej więc sytuacji powinno się szukać odpowiedzi na pytania: co robić? i jak działać?, aby zaskoczyć przeciwnika i uniemożliwić mu uzyskanie zaskoczenia oraz w jaki sposób przeciwdziałać i zapobiegać powstawaniu podobnych sytuacji? Odpowiedzi na tak sformułowane pytania trzeba szukać w ocenach: konkretnie zaistniałej i prognozowanej sytuacji operacyjno-taktycznej, warunków terenowych oraz gotowości i zdolności bojowej wojsk własnych i nieprzyjaciela.

W obronie manewrowej podstawowym wymogiem w stosunku do organizacji i realizacji zabiegów mających na celu uzyskanie zaskoczenia jest ich prostota i niepowtarzalność, polegająca na unikaniu szablonu oraz dostosowaniu do sytuacji i warunków aktualnych oraz tych, które mogą zaistnieć w wyniku takiego lub innego działania.

Przygotowanie zaskoczenia w obronie manewrowej i zapewnienie warunków jego jak najpełniejszego wykorzystania, wymagają od dowódców i

oficerów sztabu twórczej i umiejętnej działalności, wyobraźni operacyjnej, silnej woli i zdecydowanego działania oraz podjęcia, tam gdzie jest to konieczne, przemyślanego ryzyka, a także wysokiej dyscypliny i poczucia odpowiedzialności wykonawczej.

Przewidując uzyskanie zaskoczenia należy pamiętać, i w praktycznych rozwiązaniach uwzględniać, że zaskoczenie nie jest celem samym w sobie, lecz powinno zapewniać osiągnięcie celów operacji, bitwy i walki - a w naszym wypadku - celów obrony manewrowej przy minimalnych stratach własnych.

Polecenia:

1. Przedstawić związki przyczynowo-skutkowe między maskowaniem i zaskoczeniem, zwłaszcza w obronie manewrowej.

2. Omówić wybrane przykłady historyczne, zwłaszcza z polskiej sztuki wojennej, skuteczności maskowania w uzyskaniu zaskoczenia.

3. Przedstawić cele i zadania maskowania w obronie manewrowej.

4. Omówić zasadnicze przedsięwzięcia maskowania w obronie manewrowej.

5. Omówić cele zaskoczenia w obronie manewrowej.

6. Scharakteryzować możliwości i sposoby wykorzystania skutków zaskoczenia w obronie manewrowej.

7. Omówić rolę dowódców i oficerów sztabu w tworzeniu warunków do uzyskania zaskoczenia i wykorzystania jego skutków do osiągnięcia celów obrony manewrowej.

8. Przedstawić własny pogląd i motywację na realność maskowania, zapewniającego uzyskanie zaskoczenia w obronie manewrowej, ze względu na możliwości sił i środków współczesnego rozpoznania.

3.3. Aktywność i trwałość w obronie manewrowej

Pasywność i bierność jest jednym z najważniejszych błędów dowódców, na wojnie bowiem jedynie aktywne uderzenie przyniesie może rozstrzygnięcie.

(W. Sikorski)

Teza sformułowana przez generała Władysława Sikorskiego, stanowiąca motto niniejszych rozważań, podobnie jak w ponad tysiącletniej historii polskiej sztuki wojennej, powinna być eksponowana w naszym obecnym systemie obronnym. Mimo iż dotyczy ona w ogóle działań operacyjno-taktycznych, to jednak w obronie manewrowej aktywność nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza przy jej połączeniu z trwałością i żywotnością obrony.

Aktywność odnosi się zarówno do aktywnego działania wojsk, jak i aktywności w pracy i działalności dowódczej oraz sztabowej, zwłaszcza w wyjątkowo trudnych i skomplikowanych warunkach i sytuacjach przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej. Fundamentem każdej współczesnej obrony, a szczególnie obrony manewrowej, powinna być aktywność, trwałość i żywotność wyrażająca się przede wszystkim w racjonalnym łączeniu szeroko pojętego manewru z oporem na pozycjach i w rejonach obronnych oraz zdecydowanymi kontratakami i przeciwuuderzeniami, poprzedzonymi wykonaniem zmasowanych uderzeń ogniowych. Wzrastać będzie jednocześnie ranga manewru i ognia, skutecznej obrony powietrznej i OPL, obrony przed bronią precyzyjną, uderzeniami sił i środków WRE oraz lotnictwa i śmigłowców bojowych, zapewniając skuteczne wsparcie wojskom stawiającym opór, wykonującym zwroty zaczepne lub prowadzącym działania opóźniające.

W celu aktywnego paralizowania manewru odwodów, systemu dowodzenia i ciągłości zabezpieczenia logistycznego, na tyłach nacierających

wojsk należy tworzyć w sposób zamierzony i wysoce zorganizowany drugi front walki, wykorzystując działania oddziałów rajdowych, grup specjalnych, jednostek prowadzących walkę w okrążeniu oraz prowadzić akcje sabotażowe jednostkami obrony terytorialnej. Przewagę nad przeciwnikiem zarówno w okresie przygotowania obrony manewrowej, jak i w czasie jej prowadzenia, trzeba będzie tworzyć na kierunkach decydujących nie tylko w sensie liczebnym, kosztem podejmowania ryzyka osłabienia kierunków drugorzędnych, lecz również w takich kategoriach, jak: wykonywanie nieoczekiwanego manewru i otwarcie ognia na obiekty najważniejsze, wykonanie zaskakujących przeciwnika zwrotów zaczepnych uderzając w najsłabsze miejsca nacierających wojsk, wyprowadzające jednak na skrzydła i tyły głównych zgrupowań uderzeniowych, ześrodkowywanie ognia, sił i środków oraz wysiłków do wykonywania głównych zadań, racjonalne wykorzystywanie przewagi własnego terenu.

Aktywność w dużym stopniu wiąże się z szybkością działania zarówno dowódczo-sztabowego, jak i wojsk. Szybkość działań umożliwia uzyskanie korzyści czasowych w stosunku do poczynąń przeciwnika, powoduje jego zaskoczenie oraz utrzymanie lub zdobycie swobody działania. Szczególnie będą takie działania, w których uderzenia ogniem i wojskami będą wyprzedzać działania przeciwnika, ograniczać swobodę manewru jego wojsk, niszczyć i obezwładniać systemy dowodzenia i kierowania, w tym przede wszystkim bronią precyzyjną.

Stosowanie w praktyce zasady szybkości działania, będzie zmuszać dowódców i oficerów sztabu do bezzwłocznych i przemyślanych reakcji, najczęściej do wykazywania inicjatywy i samodzielnego działania, bez oczekiwania na wytyczne i rozkazy przełożonych.

Dla zachowania trwałości i żywotności obrony, zajmowane przez wojska rejonu i pozycje, stanowiska ogniowe artylerii oraz wojsk OPL, lotniska,

lądowiska, rejonu rozmieszczenia urządzeń zabezpieczenia logistycznego, a także stanowiska dowodzenia powinny być przygotowane do obrony okrężnej oraz zdolne do podejmowania walki w celu odparcia uderzeń przeciwnika, jego desantów, grup specjalnych oraz skutecznego wspierania, zwłaszcza ogniem, sąsiada. Oprócz tego wojska przechodzące do obrony powinny przyjmować takie ugrupowanie, które umożliwi im szybkie i sprawne przesunięcie, wykonanie manewru w nowy rejon lub płynne przejście z obrony do zwrotu zaczepnego.

W obronie manewrowej cały system powinien być podporządkowany działaniom o charakterze obronno-zaczepnym oraz idei przygotowania warunków do przejścia do przeciwuderzenia strategicznego lub przeciwnatarcia. Działania w obronie manewrowej powinny stwarzać możliwość narzucenia przeciwnikowi warunków i sposobów prowadzenia przez niego działań zaczepnych, systematycznego i konsekwentnego rozbijania wartości jego zgrupowań powietrzno-lądowych, „bicia” ich kolejno, ograniczania swobody manewru.

Główny wysiłek w obronie należy zapewniać nie przez rozmieszczanie w danym rejonie dużej ilości wojsk („zagęszczanie”) chociaż niekiedy będzie to konieczne, lecz przede wszystkim przez ześrodkowywanie ognia, manewr odwodami i wykonywanie zwrotów zaczepnych przy jednoczesnym wzbranianiu dopływu świeżych sił przeciwnika i ograniczaniu ich manewru. Tak więc warunkiem zapewnienia głównego wysiłku obrony (rejonu kluczowego) będzie nie statyczne rozmieszczanie wojsk, lecz dynamiczne, aktywne ich wykorzystywanie, to jest koncentrowanie działań w rejonie, w którym szuka się rozstrzygnięcia bitwy obronnej. Niewątpliwie nadal wpływ na trwałość obrony oraz zachowanie żywotności wojsk będą miały rozbudowa inżynieryjna i obrona przed bronią precyzyjną. Liczyć się jednak należy, że wzrastająca dynamiczność i manewrowość działań prowadzonych przez

obronę i nacierającego. coraz bardziej będzie ograniczać możliwość pełnej rozbudowy inżynieryjnej (system ciągłych transzej, rubieży oraz fortyfikacji obronnych). Ponadto aktywny i zdecydowany charakter prowadzenia obrony manewrowej polegać będzie, m.in. na:

- szybkim i bezkolizyjnym przechodzeniu od jednego do drugiego rodzaju działań (np. z oporu do zwrotu zaczepnego i ponowne przejście do obrony, od działań opóźniających do boju spotkaniowego, od uporczywej obrony, do uderzenia na głębokie tyły przeciwnika):

- unikanie bezpośredniej walki, jeżeli przeciwnik ma zdecydowaną przewagę materialną, a wycofując się istnieje możliwość wciągnięcia go w niedogodny teren lub „ustawienie” pod ogień skrzydłowy:

- szybkim przemieszczeniu wojsk z różnych kierunków na kierunek najbardziej zagrożony w danej sytuacji:

- szybkim i sprawnym oraz zorganizowanym przenoszeniu działań wojsk w ten punkt ciężkości, gdzie zarysowuje się powodzenie:

- sprawnym i szybkim wycofaniu się z walki i odejściu w rejon (na rubież, pozycję) skąd skuteczniej i pewniej można będzie zadawać przeciwnikowi duże straty:

- nieustannym (ciągłym) izolowaniu pola walki od dopływu świeżych sił przeciwnika z głębi:

- szybkim i sprawnym zwalczaniu wszelkiego rodzaju desantów i grup specjalnych:

- potęgowaniu aktywności prowadzonych działań w warunkach nocnych, planowe i selektywne nękanie przeciwnika od czoła, na skrzydłach i głębokich tyłach.

Szybkość i aktywność działań wymaga szczególnego rozsądku, a przede wszystkim wyjątkowo dobrego przygotowania (wyszkolenia), logiki i wszechstronnej motywacji oraz racjonalnych decyzji, a także

przewidywania skutków podjętych działań, zwłaszcza oceniając je przez pryzmat stosunku kosztów do efektów. W przeciwnym razie nie będzie to realizacja zasady aktywności obrony, a awanturnictwo, mogące skutkować przegraną i poniesieniem niepowetowanych strat; zamiast rozsądnego ryzyka, będzie to typowe ryzykanctwo związane również ze stratami.

W celu zapewnienia dużej aktywności w obronie manewrowej, dowódcy i oficerowie sztabu wszystkich szczebli dowodzenia powinni:

- organizować i zapewniać prowadzenie ciągłego rozpoznania przeciwnika oraz szybki i sprawny obieg informacji;

- zapewniać zachowanie ciągłości dowodzenia i unikania szablonowości w prowadzeniu działań obronnych, wyzwać inicjatywę i poczucie odpowiedzialności za poziom realizowanych celów obrony manewrowej;

- dążyć do uprzedzania i wyprzedzania przeciwnika w wykonywaniu uderzeń ogniowych, manewru i zwrotów zaczepnych;

- zapewniać nieodzowne warunki do uzyskiwania i wykorzystywania rezultatów zaskoczenia;

- zapewniać ciągłość współdziałania wszystkich rodzajów sił zbrojnych i wojsk uczestniczących w obronie manewrowej oraz ciągłość zabezpieczenia logistycznego.

Zdecydowana, bezpardonowa i bezwzględna walka o przewagę nad przeciwnikiem na wybranych kierunkach i w określonym czasie, stanowi i będzie stanowić jedną z podstawowych prawidłowości prowadzenia aktywnych działań w obronie manewrowej.

Polecenia:

1. Scharakteryzować aktywność w czasie przygotowywania i prowadzenia obrony manewrowej.

2. Omówić wspólne właściwości aktywności i szybkości działania oraz wykazać różnice między tymi pojęciami.

3. Przedstawić zasadnicze uwarunkowania aktywnego i zdecydowanego charakteru przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej.

4. WŁAŚCIWOŚCI SYSTEMU OBRONY MANEWRWEJ

Najpełniejsze i najszcześniejsze zwycięstwo, to zmusić nieprzyjaciela do zrezygnowania z jego celów, nie ponosząc przy tym samemu strat.

(Belizariusz)

Wybór sformułowanej przez wybitnego bizantyńskiego wodza i teoretyka wojskowości - Belizariusza - tezy będącej mottem niniejszego rozdziału nie jest przypadkowy. gdyż w pełni oddaje istotę systemu obrony manewrowej, polegającą m.in. na: (...) *zmusić nieprzyjaciela do zrezygnowania z jego celów, nie ponosząc przy tym samemu strat.* Belizariusz bowiem, stosując taktykę szybkiego i gwałtownie wykonanego manewru, odnosił wspaniałe zwycięstwa nad wielokrotnie silniejszymi liczebnie wojskami Persów oraz Wandalów, zawsze przy minimalnych stratach własnych. System obrony manewrowej również powinien zapewniać osiągnięcie jej celów w wyniku manewru i koncentrowania w odpowiednim miejscu i czasie zmasowanego ognia, uderzeń lotnictwa i śmigłowców bojowych oraz uderzeń zaczepnych, a także, tam gdzie to konieczne, oporu na pozycjach obronnych, zadając przeciwnikowi maksymalne straty i minimalizując je po stronie własnej.

System obrony manewrowej polega na zespalaniu (zorganizowaniu) wszystkich zaangażowanych w nim sił i środków, stosownie do określonych celów i zgodnie z zamiarem dowódcy, zapewniając prowadzenie aktywnej i trwałej obrony, załamanie natarcia przeważających liczebnie wojsk przeciwnika zadając im maksymalne straty i stwarzając warunki do ostatecznego ich rozgromienia.

System obrony manewrowej obejmuje:

- ugrupowanie operacyjne i bojowe;

- infrastrukturę inżynierskiego przygotowania terenu do prowadzenia skutecznych działań obronnych:

- system ognia i uderzeń lotnictwa oraz śmigłowców bojowych. Ponadto do systemu obrony jest zaliczany system informacyjny, obejmujący siły i środki zdobywania, przetwarzania i przekazywania zainteresowanym informacji oraz oddziaływanie na przeciwnika w celu dezorganizowania i zakłócenia (paraliżowania) jego systemów informacyjnych.

Struktura organizacyjna systemu obrony manewrowej będzie, w poważnej mierze zależała od:

- celu, warunków, czasu i szczelności organizacyjnego oraz posiadanych sił i środków, do prowadzenia działań obronnych, a także od zapewnienia udziału lotnictwa i sił obrony powietrznej:

- obszaru objętego strefą odpowiedzialności i właściwościami geograficzno-topograficznymi konkretnego terenu:

- celów, sposobów działania oraz potencjału bojowego (powietrzno-lądowego), a na kierunku nadmorskim - desantowo-morskiego przeciwnika:

- zamiaru dowódcy co do przygotowania i prowadzenia operacji, bitwy i walki obronnej:

- stopnia i zakresu przygotowania infrastruktury inżynierskiego przygotowania terenu do prowadzenia obrony manewrowej:

- możliwości i zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego wojsk uczestniczących w działaniach obronnych.

W systemie obrony manewrowej ważne miejsce zajmuje wyznaczenie rejonów kluczowych, od utrzymania których będzie zależeć aktywność i trwałość całego systemu obrony. System obrony manewrowej wymaga jednoczesnego lub kolejnego utrzymywania terenu, wykonywania zamasywanych uderzeń ogniowych i zaczepnych wojskami, a niekiedy częścią sił przejściowego prowadzenia działań opóźniających. System obrony

manewrowej powinien zapewniać swobodę manewru i działania wojskom własnym i ograniczać je przeciwnikowi. W systemie obrony manewrowej dopuszcza się prowadzenie działań opóźniających w celu skierowania uderzenia przeciwnika w „próżnię” - „worek ogniowy”, zmuszenie go do zmiany planów działań zaczepnych i wprowadzenie wlamujących się w obronę wojsk w takie położenie sytuacyjne, które zapewni rozbicie ogniem i zaskakującym uderzeniem zaczepnym.

4.1. Ugrupowanie operacyjne (bojowe) w systemie obrony manewrowej

Ugrupowania operacyjne i bojowe należy tak tworzyć, aby zapewnić prowadzenie zarówno obrony manewrowej, jak i przejście do obrony pozycyjnej i odwrotnie, a niekiedy również do działań zaczepnych. Dlatego też, przy wyznaczaniu sił i środków do poszczególnych elementów ugrupowania, należy dążyć do zapewnienia dużej ich samodzielności w prowadzeniu różnych form działań operacyjno-taktycznych oraz ściśle współdziałanie w optymalnym wykorzystaniu rodzajów wojsk i broni, a także współdziałanie z lotnictwem, a sił obrony przeciwlotniczej z siłami i środkami obrony powietrznej, na kierunku nadmorskim zaś - z marynarką wojenną.

Oczywiście jest trudno pogodzić wymienione wymagania, dlatego niekiedy mogą być zawczasu przyjęte w zamiarze dowódcy prowadzenia obrony tylko manewrowej i na szczeblu operacyjnym według dwóch wariantów (sposobów):

Pierwszego - „szufladkowania” lub „przemiennego”.

Drugiego - „wciągania” głównego zgrupowania uderzeniowego nieprzyjaciela w strefę (rejon) porażenia ogniowego - „worek ogniowy” lub „pułapkę ogniową”.

Elementy ugrupowania operacyjnego (bojowego), zwłaszcza ich struktura organizacyjna i rozmieszczenie w systemie obrony, powinny zapewniać dużą swobodę manewru w celu szybkiego i sprawnego koncentrowania wysiłków zarówno do zorganizowanego oporu lub ograniczania rozprzestrzeniania się przeciwnika na skrzydła i w głąb, jak też do wykonywania uderzeń ogniem i zaczepnych uderzeń pododdziałami, oddziałami i związkami taktycznymi, przede wszystkim na wybrane zgrupowania i obiekty nieprzyjaciela.

Stąd też podczas tworzenia i rozmieszczania elementów ugrupowania operacyjnego (bojowego) istotnym wymogiem jest skupianie wysiłku oraz określanie rejonów, rubieży i obiektów terenowych (po prostu rejonów kluczowych), od których utrzymania będzie zależeć skuteczność realizacji celów obrony manewrowej.

Główny wysiłek (utrzymanie rejonów kluczowych) należy zapewniać nie przez rozmieszczanie w danym rejonie elementów ugrupowania operacyjnego lub bojowego („zagęszczanie ugrupowania”), lecz przede wszystkim przez ześrodkowywanie ognia i uderzeń lotnictwa, manewr odwodami, wykonywanie zwrotów zaczepnych powiązanych z jednoczesnym niszczeniem desantów, jeżeli wylądują oraz izolowanie pola walki od dopływu świeżych sił z głębi. Powinna być przestrzegana zasada nie statycznego koncentrowania wysiłków, lecz dynamicznego, ofensywnego wykorzystania manewru, ognia i uderzenia, co powinno zapewniać zadawanie przeciwnikowi jak największych strat, stawiać go w niekorzystnej sytuacji, zmuszającej do zaniechania natarcia. Natomiast tam, gdzie zaistnieje konieczność uniknięcia zniszczenia własnych sił przez przeciwnika, należy zapewnić zorganizowane wycofanie tych wojsk lub przejść do prowadzenia działań opóźniających.

Zatem elementy ugrupowania, zwłaszcza operacyjnego, powinny umożliwiać i zapewniać szeroki, skryty i sprawny manewr, tworzenie zgrupowań do wykonywania nieoczekiwanych dla nieprzyjaciela zwrotów zaczepnych, stawianie niezawodnego oporu i prowadzenie działań opóźniających. Rola (funkcja) poszczególnych elementów ugrupowania nie będzie jednak zawsze taka sama, gdyż zgrupowanie, które broniło określonej rubieży, po wycofaniu lub wykonaniu uderzenia zaczepnego może zajmować kolejną lub osiągniętą rubież, zapewniając warunki aktywnego oddziaływania na zgrupowania uderzeniowe przeciwnika, zwłaszcza na jego tyły i skrzydła. Na pew-

no jest to niezbędny warunek wszechstronności i „wymienności funkcji” poszczególnych elementów ugrupowania zapewniających osiągnięcie celów obrony manewrowej przy minimalnych stratach własnych.

Ugrupowania operacyjne i bojowe rozmieszcza się z takim wyliczeniem, aby osiągnąć niezbędną głębokość obrony i jednocześnie zapewnić szybki i skryty manewr na przewidywane kierunki decydujących starć z przeciwnikiem.

Na szczeblu operacyjnym, niemal jako zasadę, przyjmuje się dwurzutowe ugrupowanie i niekiedy w obronie manewrowej drugi rzut będzie liczebnie silniejszy od pierwszego. W tych warunkach na szczeblu taktycznym ugrupowanie bojowe może być jednorzutowe z odwodem ogólnym. Niewykluczone, iż podczas prowadzenia działań obronnych, ugrupowanie zarówno operacyjne, jak i bojowe, będzie mogło ulegać zmianie z dwurzutowego w jednorzutowe i odwrotnie, zachowując w każdej sytuacji odtworzony odwód ogólny. Wydaje się, że w obronie manewrowej zamiast pojęcia „drugi rzut”, bardziej odpowiednim pojęciem będzie „odwód ogólny”, nawet jeżeli do jego składu wydzielili się połowę i więcej sił i środków. Specyfiką zaś działania wojsk będących w pierwszym rzucie powinno być elastyczne ugięcie się przed uderzeniem przeważających sił przeciwnika i niedopuszczenie do przelamania i przerwania pozycji obronnych. W razie włamania się nieprzyjaciela w strefę taktyczną, związki taktyczne pierwszego rzutu, własnymi siłami lub wspólnie z odwodami operacyjnymi, ograniczają rezultaty włamania prowadząc walkę obronną i jednocześnie wykonują zwroty zaczepne. Przy głębokim włamaniu pierwszy rzut operacyjny tworzy dogodne warunki do wykonania kontrataku lub przeciwwuderzenia drugim rzutem lub odwodem ogólnym związku operacyjnego.

Dwa sąsiednie związki taktyczne, jeżeli nieprzyjaciel uderzył w ich styk, mogą wspólnie tworzyć „worek ogniowy”, wycofując się zewnątrz-

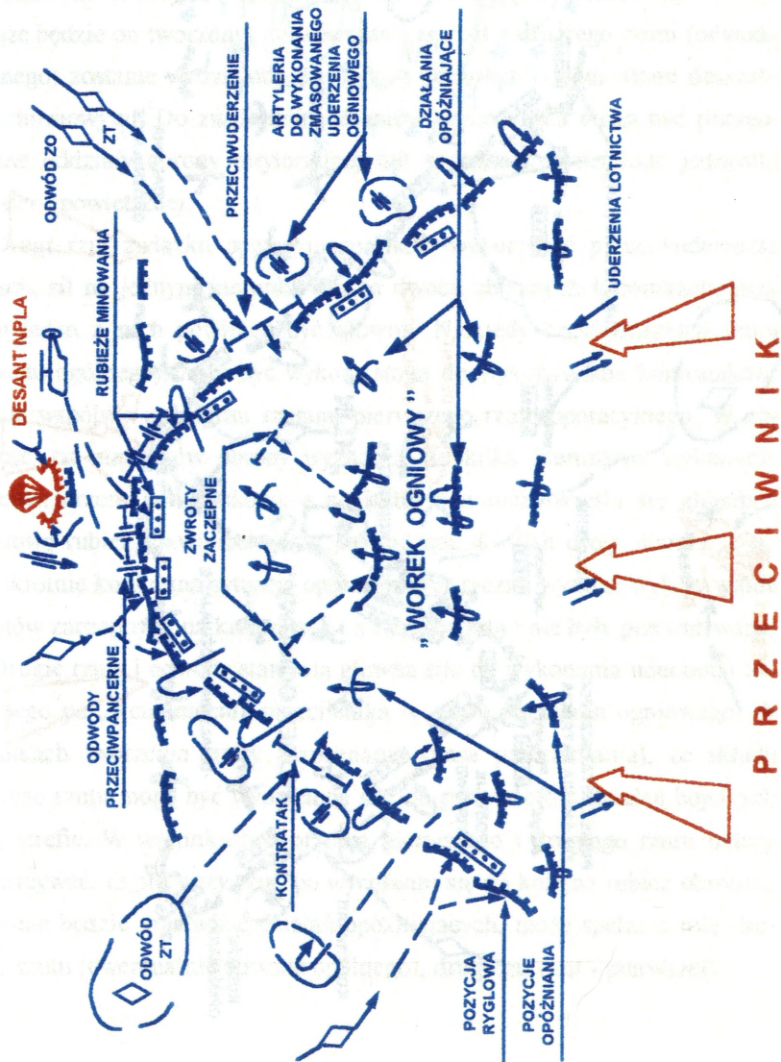
nymi skrzydłami na pozycje ryglowe (rysunek 2) lub tworzyć „klin” (rysunek 3) w celu rozczłonkowania zwartości ugrupowania przeciwnika i skierowania go w pożądanym dla siebie kierunku (np. w rejon niedogodny dla prowadzenia działań zaczepnych).

Z pierwszego rzutu operacyjnego mogą być wydzielone siły do prowadzenia działań bojowych w strefie rozpoznania, a najczęściej na pozycji przedniej, jeżeli jest organizowana. Mogą być także wydzielone oddziały do współuczestnictwa w wykonaniu uderzenia przed przedni skraj obrony przez siły drugiego rzutu operacyjnego.

Niekiedy dowódcy związków taktycznych pierwszego rzutu operacyjnego mogą organizować oddziały rajdowe do prowadzenia działań bojowych na tyłach nacierających wojsk przeciwnika. Na tych kierunkach, na których nieprzyjaciel nie przejawia szczególnej aktywności lub jego natarcie zostało skutecznie załamane, część sił z tych kierunków może zostać przegrupowana na kierunki bardziej zagrożone lub do spotęgowania siły uderzeniowej wykonywanego zwrotu zaczepnego.

Specyfiką ugrupowania operacyjnego i bojowego w obronie manewrowej sposobem wciągania zgrupowań nieprzyjaciela w strefę (rejon) porażenia ogniowego jest również to, iż wojska obsadzające pozycje i rejony obrony w obszarze objętym „workiem ogniowym” prowadzą działania opóźniające i stopniowo „oddają” teren, wycofując się w stronę pozycji ryglowych, na których zajmują batalionowe rejony obrony, a w nich kompanijne punkty oporu, potęgując zdecydowanie uporczywą obronę i stwarzając warunki do wykonania zwrotu zaczepnego. Niekiedy mogą w nim również wziąć udział.

Drugi rzut. Do zadań drugiego rzutu będzie należało przygotowanie do obrony: przez rzut operacyjny (odwód ogólny) strefy operacyjnej; przez rzut bojowy głębokości obronnej strefy taktycznej. Drugi rzut (odwód ogólny) w obronie manewrowej jest przeznaczony przede wszystkim do wykonywania

Rysunek 3

kontrataków i przeciwuderzeń. Może być również wykorzystywany całością lub tylko częścią sił do manewru na zagrożone kierunki, do zajęcia obrony lub wykonania uderzenia spotkaniowego.

Jeżeli nie tworzy się specjalnego odwodu przeciwdesantowego (a nie zawsze będzie on tworzony), to wówczas część sił z drugiego rzutu (odwodu ogólnego) zostanie wydzielona do walki z desantami i oddziałami desantowo-szturmowymi. Do zwalczania desantów przeciwnika mogą być przygotowane oddziały obrony terytorialnej lub specjalnie wydzielone jednostki kawalerii powietrznej.

Drugi rzut związku operacyjnego może wykonywać przeciwuderzenia całością sił na jednym kierunku lub na dwóch zbieżnych kierunkach, przy czym jeden z nich powinien być główny. Niekiedy część drugiego rzutu (odwodu ogólnego) może być wykorzystana do wykonywania kontrataków, zwykle wspólnie z drugimi rzutami pierwszego rzutu operacyjnego. W zależności od warunków obrony wyznacza się kilka kierunków wykonania przeciwuderzeń (kontrataków), a na każdym z nich określa się główną i zapasową rubież rozwinięcia oraz prowadzące do nich drogi marszu. Niejednokrotnie konkretna sytuacja operacyjno-taktyczna wymusi wykonywanie zwrotów zaczepnych na kierunkach i z rubieży, które nie były przewidywane.

Drugie rzuty i odwody stanowią główną siłę do wykonania uderzenia zaczepnego po „wciągnięciu” przeciwnika w strefę porażenia ogniowego. W warunkach tworzenia strefy rozpoznania (pasa przesłaniania), ze składu drugiego rzutu mogą być wydzielone siły do prowadzenia działań bojowych w tej strefie. W warunkach tworzenia pierwszego i drugiego rzutu należy przewidywać, iż pierwszy rzut, po wycofaniu się na kolejną rubież obronną, jeżeli nie będzie prowadzić działań opóźniających, może spełniać rolę drugiego rzutu (ewentualnie odwodu ogólnego), drugi zaś rzut - pierwszego.

Artyleria. W obronie manewrowej, podobnie jak w obronie pozycyjnej, organizuje się pułkowe i dywizyjne grupy artylerii. Niekiedy dowódca związku operacyjnego pozostawi część artylerii w swoim odwodzie. Szczególnie ważnym przedsięwzięciem będzie manewr artylerii do rejonu porażenia ogniowego, do którego „wciąga się” zgrupowanie uderzeniowe nacierającego. Po wykonaniu zmasowanego uderzenia ogniowego i wsparciu wojsk wykonujących uderzenie zaczepne, artyleria bezzwłocznie przegrupowuje się w nowe rejonny. Umiejętność koncentrowania grup i ognia artylerii do wykonywania zmasowanych uderzeń będzie wywierała decydujący wpływ na realizację celów obrony manewrowej. Konieczne jest również bardzo ściśle współdziałanie artylerii i lotnictwa oraz śmigłowców bojowych we wszystkich etapach operacji, bitwy i walki obronnej.

Wojska obrony przeciwlotniczej. Podobne właściwości występujące w użyciu artylerii, wystąpią także w wojskach OPL, które swoje zadania wykonują w ścisłym współdziałaniu z wojskami obrony powietrznej. Główny wysiłek OPL koncentruje się na osłonie od uderzeń z powietrza wojsk, które wykonują manewr w celu realizacji zadań zmasowanego ognia oraz wojsk przeznaczonych do wykonywania zwrotów zaczepnych, a także odwodów zarówno w rejonach ich rozmieszczenia, jak i działania.

Odwody. W obronie manewrowej na szczeblu operacyjnym mogą być dwa odwody przeciwpancerne i dwa oddziały zaporowe, na szczeblu zaś związku taktycznego - po jednym. Ich rola i zakres zadań są znacznie większe niż w obronie pozycyjnej. Odwody przeciwpancerne, mające duże możliwości manewru, powinny stanowić o zagęszczeniu i szczelności obrony przeciwpancernej tam, gdzie nieprzyjacielowi uda się wdrzeć w głąb ugrupowania operacyjnego i bojowego. Spełniają także ważne zadania przy kanalizowaniu zgrupowań uderzeniowych, osłonie skrzydeł wojsk wykonujących zwroty zaczepne oraz w czasie walki o utrzymanie rejonów kluczo-

wych, a także w czasie prowadzenia działań opóźniających. Funkcje odwo-
dów inżynierskiego i ochrony przeciwichemicznej, w zasadzie nie ulegają
zmianie w stosunku do zadań wykonywanych w obronie pozycyjnej, z
uwzględnieniem oczywiście specyfiki obrony pozycyjnej.

Logistyka. Jednostki zabezpieczenia logistycznego stanowią w obronie
manewrowej bardzo istotny element ugrupowania operacyjnego i bojowego.
Sposób ich działania będzie się różnił od tego, który obowiązuje w obronie
pozycyjnej. Rozmieszczają się one i wykonują swoje zadania odpowiednio
do rozmieszczenia i sposobów działania poszczególnych elementów ugru-
powania operacyjnego i bojowego. Szczególnie wiele uwagi i miejsca po-
święca się zapewnieniu ciągłości zabezpieczenia medycznego. W tym rów-
nież okazywaniu pomocy ludności cywilnej oraz wykorzystywaniu zasobów
miejscowych, zwłaszcza bazy szpitalnej.

Tworząc ugrupowania operacyjne i bojowe należy przewidywać, że ich
skład i siła nie będą stabilne. W czasie bitwy i walki obronnej, funkcje po-
szczególnych elementów ugrupowania będą nieustannie ulegać zmianom, w
zależności od sposobów wykonywania zadań obrony manewrowej.

Istota i charakter obrony manewrowej oraz duże możliwości prowadzenia
przez nieprzyjaciela działań powietrzno-lądowych, wymagają aby poszcze-
gólne elementy ugrupowania operacyjnego i bojowego miały dużą samo-
dzielność w prowadzeniu bitwy i walki. Jednocześnie powinny one stwarzać
możliwość współdziałania między sobą oraz zapewnić elastyczność podczas
przechodzenia z jednego sposobu i rodzaju działań na drugi, w danej sytu-
acji bardziej skuteczny. Dlatego tworząc ugrupowanie operacyjne i bojowe,
przede wszystkim określając ich skład organizacyjny, trzeba unikać szablo-
nowych rozwiązań, dostosowując je do oczekujących zadań. Dążyć należy do
maksymalnego wykorzystywania wszystkich dostępnych sił i środków oraz
przewagi własnego terenu w celu zneutralizowania przewagi liczebnej i

położenia nacierającego przeciwnika, zerwania jego planu działania, skutecznego obezwładniania systemu dowodzenia i zdeorganizowania logistycznego zabezpieczenia, a także dopływu świeżych sił z głębi.

Polecenia:

1. Scharakteryzować system obrony manewrowej oraz omówić jego zasadnicze elementy.

2. Przedstawić ogólną charakterystykę ugrupowania operacyjnego i bojowego w systemie obrony manewrowej

3. Przedstawić wymagania stawiane ugrupowaniom operacyjnemu i bojowemu w systemie obrony manewrowej.

4. Scharakteryzować rolę, zadania i strukturę organizacyjną pierwszego rzutu operacyjnego (bojowego) w systemie obrony manewrowej.

5. Przedstawić własną motywację roli i zadań stawianych odwodom w systemie obrony manewrowej.

4.2. Właściwości przygotowania infrastruktury w systemie obrony manewrowej

W systemie obrony manewrowej, przyjęte ugrupowanie operacyjne (bojowe) stanowi jeden z głównych elementów określających zakres, charakter i sposoby inżynierskiego przygotowania infrastruktury obronnej. Oprócz tego bezpośredni wpływ na strukturę systemu obrony manewrowej będą wywierać:

- cele i warunki, w których jest przygotowywana obrona manewrowa;
- obszar objęty strefą odpowiedzialności związku operacyjnego i jego właściwości geograficzno-topograficzne;

- cel, sposób i charakter rozpoczęcia i prowadzenia działań zaczepnych przez nieprzyjaciela oraz orientacyjna moc bojowa jego jednostek wojskowych;

- zamiar dowódcy co do rozegrania operacji, bitwy i walki obronnej oraz struktury organizacyjnej i potencjału bojowego wojsk, które mogą być zaangażowane do przygotowania infrastruktury systemu obrony manewrowej;

- czasu, którym dysponują poszczególni dowódcy na przygotowanie infrastruktury obronnej.

Inżynierskie przygotowanie infrastruktury systemu obrony manewrowej obejmuje:

- przygotowanie i utrzymanie dróg manewru, dowozu i ewakuacji;
- inżynierskie przygotowanie terenu: rubieże, pozycje i rejony obrony, pozycje ryglowe i opóźniające, stanowiska ogniowe i startowe, rubieże rozwinięcia wojsk do wykonania zwrotów zaczepnych i rubieże ogniowe oraz odcinki do minowania odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych, węzły zapór i niszczeń (zatopień), rejony kluczowe i strefy (rejony) porażenia ogniowego, rejony rozmieszczenia drugich rzutów (odwodów ogólnych), odwo-

dów i stanowisk dowodzenia oraz rejonów jednostek i urzędzeń logistycznych, a także baz zaopatrzenia;

- rejonu rozmieszczenia i pozycje rozwinięcia sił i środków walki radioelektronicznej;

- inżynieryjne przygotowanie terenu pod względem ochrony i obrony przed bronią precyzyjną oraz wykonanie przedsięwzięć maskowania operacyjnego i bezpośredniego;

- zapory inżynieryjne przed przednim skrajem, w rejonie strefy rozpoznania i ubezpieczeń, w lukach i na skrzydłach oraz w głębi ugrupowania, zwłaszcza w rejonach porażenia ogniowego;

- rejonu i odcinki terenu wolne od zapór inżynieryjnych.

W strefie odpowiedzialności związku operacyjnego mogą być obiekty gospodarcze i administracji państwowej oraz terenowej, które powinny być również przygotowane pod względem obronnym. Niektóre miasta i miejscowości wpisuje się także w system i strukturę inżynieryjnego przygotowania terenu pod względem obronnym.

Przygotowanie dróg manewru, zaopatrywania i ewakuacji stanowi jeden z podstawowych elementów tworzenia materialnej przewagi nad przeciwnikiem (przewaga własnego terenu). Zapewnienie sprawnego ruchu wojsk, zwłaszcza odwodów i drugich rzutów, po drogach uprzednio rozpoznanych, odpowiednio przygotowanych, zgodnie z zamiarem prowadzenia obrony manewrowej, umożliwi wyprzedzanie przeciwnika w działaniu, manewrze i skutecznym przeciwdziałaniu, zapewniając własnym wojskom ciągłość i szybkość ruchu. Jednocześnie trzeba przewidywać i wydzielać odpowiednie siły i środki, które będą ograniczać szybkość oraz ciągłość manewru i działania przeciwnika.

W czasie inżynieryjnego przygotowania infrastruktury obronnej może dojść do zdemaskowania zamiaru prowadzenia obrony manewrowej.

Dlatego w miarę możliwości, nie należy zbyt radykalnie zmieniać zewnętrznego, naturalnego obrazu terenu, maskować wszystkie urządzenia i prace ziemne oraz tworzyć i maskować obiekty pozorne wpisane w system obrony.

W ramach strefy odpowiedzialności związku operacyjnego mogą być wydzielone specjalne strefy obronne:

- strefa rozpoznania (opóźniania, przesłaniania);
- strefa taktyczna;
- strefa operacyjna.

W systemie obrony manewrowej, zamiast pojęć „strefa” lub „pas przesłaniania”, wydaje się bardziej celowe nazywanie obszaru przed przednim skrajem obrony strefy taktycznej - strefą rozpoznania. Pojęcie to bardziej odpowiada funkcji, którą spełnia ta strefa oraz zadaniom tam wykonywanym. W naszych rozważaniach przyjmiemy pojęcie „strefa rozpoznania”, którą organizuje się w celu rozpoznania nacierających zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, określenia liczebności i kierunków głównego ich uderzenia oraz sposobów prowadzenia działań, struktury organizacyjnej poszczególnych związków, a także systemu dowodzenia i ustalania słabych stron w ugrupowaniu i działaniu nieprzyjaciela. Uzyskać te informacje będzie można ciężką i bezwzględną walką, zadawaniem przeciwnikowi jak największych strat i ograniczeniem swobody manewru oraz tempa natarcia.

Skuteczne i jak najdłuższe prowadzenie działań bojowych w strefie rozpoznania będzie mieć kapitalne znaczenie dla organizacji i prowadzenia działań w strefach taktycznej i operacyjnej. Walka w strefie rozpoznania będzie prowadzona w oparciu o pozycje opóźniania i samodzielne punkty oporu osłonięte zaporami inżynieryjnymi i przygotowaną obroną przeciwpancerną, w tym z wykorzystaniem odwodów powietrznych (śmigłowców bojowych).

Jednocześnie w strefie rozpoznania mogą być przygotowane niezbędne warunki do prowadzenia działań na tyłach nacierających wojsk nieprzyjaciela. System inżynierskiego przygotowania terenu w strefie rozpoznania powinien nie tylko zapewniać skuteczne prowadzenie walki, lecz także ograniczać przeciwnikowi swobodę manewru, zwłaszcza wychodzenia na skrzydła i tyły walczących wojsk.

Jeżeli dowódca związku operacyjnego zamierza wykonać uderzenie przed przedni skraj obrony, wówczas w strefie przesłaniania przygotowuje się odpowiednie przedsięwzięcia, zapewniające dogodne warunki do wykonania takiego uderzenia zaczepnego (rubieże rozwinięcia, zwłaszcza odwodów przeciwpancernych, przedsięwzięcia maskowania, drogi podejścia i manewru rzutu uderzeniowego).

Głębokość strefy rozpoznania, podobnie jak pasa przesłaniania, może wynosić od 40 do 60 km. Czas prowadzenia działań bojowych 2-3 doby. W strefie rozpoznania mogą być poczynione takie przygotowania, które zapewnią niezbędne warunki prowadzenia działań rozpoznawczych, nawet wówczas, gdy siły główne wycofają się z tej strefy.

W sytuacji, gdy strefa rozpoznania nie jest organizowana, przed przednim skrajem obrony przygotowuje się pozycję przednią. Spełnia ona podobną funkcję jak w obronie pozycyjnej, z tym, że na pierwszym miejscu czyni się przygotowania zapewniające warunki do prowadzenia rozpoznania siły początkowego uderzenia wojsk przeciwnika oraz wprowadzenie go w błąd co do przebiegu przedniego skraju strefy taktycznej, a także uniemożliwienie mu zaatakowania wprost z marszu. Na kierunkach, na których nie przewiduje się pozycji przedniej, przygotowywana jest rubież ubezpieczeń bojowych, która przybiera postać przygotowanych do obrony okrężnej plutonowych punktów oporu, osłoniętych odpowiednio zaporami inżynierskimi.

Strefę taktyczną obrony manewrowej przygotowuje się w taki sposób, aby zapewniała niezbędną głębokość operacyjną oraz umożliwiała zatrzymanie dalszego natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, zadania mu dużych strat, a w razie włamania się w głąb strefy - stworzenia sprzyjających warunków do wykonywania kontrataków oraz przeciwuderzeń siłami drugiego rzutu operacyjnego (odvodu ogólnego). W strefie taktycznej przygotowuje się rejon do wykonania zmasowanego porażenia ogniowego („worki ogniowe”) oraz do wykorzystania skutków uderzeń ogniowych do wykonania kontrataków przez drugie rzuty (odwody ogólne) pierwszorzutowych związków taktycznych lub kontrataków i przeciwuderzeń przez drugi rzut operacyjny (odwód ogólny).

W strefie taktycznej przygotowuje się pozycje i rejon obrony oraz pozycje opóźniające i ryglowe, a także stanowiska ogniowe i startowe. Ważne miejsce w systemie obrony strefy taktycznej zajmuje inżynieryjne przygotowanie rejonów rozmieszczenia odwodów, stanowisk dowodzenia i urządzeń logistycznych oraz sił i środków walki radioelektronicznej. W tym celu wykorzystuje się dogodne do obrony i rozmieszczenia wojsk naturalne warunki terenowe. Usytuowanie wymienionych pozycji i rejonów powinno zapewniać prowadzenie wielowarstwowego ognia oraz skrytego podejścia na rubież rozwinęcia odwodów, w tym również wojsk do wykonywania zwrotów zaczepnych, a także minowania manewrowego.

Jednocześnie układ pozycji i rejonów obronnych powinien zapewniać naturalne warunki „wciągania” przeciwnika w rejon porażenia ogniowego. W związku z tym, szczególną uwagę poświęca się na układ pozycji obronnych i pozycji ryglowych, a tam gdzie się zamierza prowadzić działania opóźniające - pozycji opóźniania.

Ponadto, inżynieryjne przygotowanie strefy taktycznej przygotowuje się w celu zapewnienia:

- warunków do ograniczania swobody działania i manewru nacierającym zgrupowaniom wojsk przeciwnika;

- rozbijania (rozczłonkowania) zwartości ugrupowania nacierających wojsk, zmuszania do prowadzenia działań w niekorzystnych warunkach, ograniczania do prowadzenia działań w niekorzystnych warunkach, ograniczenia funkcjonowania urządzeń logistycznych i wzbraniania dopływu odwodów i uzupełnień do walczących wojsk;

- sprzyjających warunków rozmieszczania odwodów i ich manewru;

- bezpiecznego i funkcjonalnego usytuowania stanowisk dowodzenia, stanowisk ogniowych i startowych, osłoniętych zarówno przez pozycje obronne, jak i odpowiednio przygotowany teren do ich przemieszczania i manewru;

- dogodnych warunków do rozmieszczenia jednostek i urządzeń zabezpieczenia logistycznego oraz przygotowania im dróg zapewniających ciągłość zaopatrywania i ewakuacji;

- niezbędnych warunków do inżynierskiego przygotowania strefy operacyjnej;

- 2-3 rubieży rozwinięcia całości lub części drugiego rzutu operacyjnego (odvodu ogólnego) do wykonywania zwrotów zaczepnych;

- wykonywania przedsięwzięć maskowania operacyjnego i bezpośredniego, zwłaszcza pozorowania i wprowadzania przeciwnika w błąd co do faktycznych zamierzeń i obiektów.

Niektóre więc wymienione przedsięwzięcia inżynierskiego przygotowania terenu w strefie taktycznej są przeznaczone na użytek i do wykorzystania przez siły i środki będące w bezpośredniej dyspozycji dowódcy związku operacyjnego.

Podstawę inżynierskiej rozbudowy pozycji i rejonów obronnych w strefie taktycznej, stanowią batalionowe rejonu obrony, oparte na systemie przygotowanych do obrony okrężnej kompanijnych punktów oporu, osłoniętych

zaporami inżynieryjnymi. Batalionowe rejonny obrony, znajdujące się przy „wejściu” do rejonów porażenia ogniowego, są przygotowane do prowadzenia działań opóźniających, aż do zajęcia rejonów obrony na pozycji ryglowej. Ważne miejsce w strefie taktycznej zajmuje właściwe określenie przebiegu przedniego skraju obrony, który ogranicza rejonny obrony od przodu. Służy on do koordynacji ognia i manewru, a przede wszystkim uzgodnień i współdziałania z lotnictwem. Zarys przedniego skraju obrony określa dowódca związku operacyjnego zwykle na podstawie mapy, jeżeli przedtem nie uzgodniono jego przebiegu w czasie rekonesansu, najczęściej w czasie pokoju. Natomiast dowódcy związków taktycznych ustalają i konkretyzują usytuowanie przedniego skraju bezpośrednio w terenie.

W obronie manewrowej szczególnie ważną rolę spełniają pozycje ryglowe. Ich celem jest:

- kanalizowanie zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, powodując poważne zagęszczenie ich ugrupowania operacyjnego i bojowego, tworząc dogodny warunki do wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego, a następnie zwrotu zaczepnego, wykorzystującego skutki uderzeń ogniowych (rysunek 2);

- rozczłonkowanie zwartości ugrupowania nacierających wojsk przeciwnika i „kierowanie” ich w rejon pożądaný dla obrońcy;

- uniemożliwianie przeciwnikowi rozprzestrzeniania się na skrzydła i wychodzenia na tyły broniących się wojsk;

- zapewnienie warunków do rozwinięcia wojsk do wykonywania zwrotów zaczepnych lub zajmowania pozycji przez odwody przeciwpancerne (pozycje ryglowe mogą stanowić doskonałą rubież do rozwinięcia wojsk przechodzących do kontrataków i przeciwwuderzeń).

Ze względu na lądowo-powietrzny charakter działań operacyjnych przeciwnika, dużą uwagę należy przywiązywać do skutecznej ochrony i

obrony obszarów tyłowych zarówno w strefie taktycznej, jak i operacyjnej, zwłaszcza w rejonach rozmieszczenia jednostek i urządzeń zabezpieczenia logistycznego oraz wszelkiego rodzaju odwodów, sił i środków walki radioelektronicznej, a także lądowisk i lotnisk.

W obronie manewrowej dużą uwagę poświęca się inżynierskiemu przygotowaniu i utrzymaniu dróg manewru, dowozu i ewakuacji. Z ogromną zaś rozwagą ustala się rejony i obiekty przeznaczone do niszczenia oraz zatopienia terenu w celu ograniczenia swobody działania i manewru przeciwnika.

Głębokość strefy taktycznej może być różna. W dużej mierze zależy ona od celu i koncepcji prowadzenia obrony manewrowej oraz topograficzno-geograficznych właściwości terenu, a także od czasu i możliwości wykonania prac inżynierskich. Najczęściej ograniczy się ona do głębokości 40-60 km.

Strefę operacyjną obrony manewrowej przygotowuje się i rozbudowuje pod względem inżynierskim w podobny sposób jak strefę taktyczną. Różni się jednak od niej inżynierskim przygotowaniem terenu do rozmieszczenia wojsk i zapewnienia ich szybkiego i sprawnego wykorzystania zarówno w strefie taktycznej, jak i operacyjnej. Strefa operacyjna jest swoistym zapleczem dla strefy taktycznej; stanowi również o głębokości obrony operacyjnej. Jej przeznaczeniem jest rozmieszczenie drugiego rzutu operacyjnego (odvodu ogólnego), odwodów specjalnych oraz jednostek i urządzeń zabezpieczenia logistycznego związku operacyjnego.

Przygotowanie strefy operacyjnej pod względem inżynierskim, powinno zapewniać z jednej strony - rozmieszczenie (ześrodkowanie) drugiego rzutu (odvodu ogólnego) i odwodów specjalnych, z drugiej zaś - zajęcia przez te wojska obrony w batalionowych rejonach obrony, opartych na systemie przygotowanych do obrony okrężnej kompanijnych punktów oporu, osłoniętych zaporami i powiązanych systemem ognia. Podobnie jak w strefie tak-

tycznej wyznacza się przedni skraj obrony i przygotowuje się pozycje ryglowe. Przed przednim skrajem może być przygotowana pozycja przednia lub rubież ubezpieczeń bojowych.

Strefę operacyjną mogą zajmować również wojska wycofujące się ze strefy rozpoznania i strefy taktycznej, przechodząc do obrony lub ześrodkowując się w głębi jako odwód ogólny. W strefie operacyjnej szczególną uwagę poświęca się przygotowaniu i utrzymaniu dróg manewru wewnątrz strefy i ich powiązanie z drogami w strefie taktycznej. Należy również przewidywać, że przeciwnik w czasie rozwijania działań zaczepnych będzie wykorzystywał desanty powietrzne i oddziały desantowo-szturmowe. Dlatego konieczne jest przygotowanie odpowiednich dróg manewru do rejonów prawdopodobnego wysadzenia desantów w celu ich szybkiej likwidacji.

W strefie operacyjnej przygotowuje się zwykle rubież ostatecznego załamania natarcia nieprzyjaciela oraz rubieże, z których może być rozpoczęte przeciwnatarcie odwodów strategicznych. Jedna, dwie rubieże rozwinięcia odwodów strategicznych do przeciwnatarcia, mogą być przygotowane między strefami: taktyczną i operacyjną.

W strefie operacyjnej powinno być najpełniejsze zespolenie obrony przeciwlotniczej z systemem obrony powietrznej. W strefie operacyjnej mogą się znaleźć lotniska i bazy lotnicze, których obrona powinna być również wpisana w system obrony związku operacyjnego. Do inżynierskiego przygotowania strefy operacyjnej, w maksymalnym stopniu wykorzystuje się wszelkie przeszkody terenowe, które będą wzmacniać siłę oporu, ograniczać swobodę manewru i działania przeciwnika. Dużą wagę przywiązuje się do realizacji przedsięwzięć maskowania oraz ochrony i obrony wojsk przed bronią precyzyjną. Przy realizacji prac związanych z inżynierskim przygotowaniem terenu, szeroko wykorzystuje się siły i środki układu terytorialnego i obrony terytorialnej.

Niezwykle trudno jest określić głębokość strefy operacyjnej, gdyż zależy to będzie od wielu czynników, zwłaszcza od koncepcji strategicznej rozbitcia zgrupowań uderzeniowych nieprzyjaciela, rozwijających działania zaczepne w głąb kraju. Orientacyjnie można przewidywać, że głębokość ta może być w granicach 50-70 km i więcej.

Przedłożona propozycja rozwiązań przygotowania infrastruktury systemu obrony manewrowej nie jest ujęciem ani regulaminowym, ani instrukcyjnym. Na pewno może wywoływać wątpliwości i zachęcać do polemiki z autorem. Wydaje się, że jest celowe nad tak ważną problematyką współczesnej obrony w polskim systemie obronnym rozwijać dyskusję i prowadzić eksperymenty w czasie różnego rodzaju ćwiczeń, gier wojennych i podróży polowych.

Polecenia:

- 1. Określić elementy wywierające wpływ na przygotowanie infrastruktury systemu obrony manewrowej.*
- 2. Scharakteryzować elementy stanowiące (obejmujące) system obrony manewrowej.*
- 3. Przedstawić własny pogląd na wydzielenie w strefie odpowiedzialności związku operacyjnego trzech stref obronnych.*
- 4. Scharakteryzować strefy: rozpoznania, taktyczną i operacyjną w systemie obrony związku operacyjnego.*
- 5. Omówić rolę, cel przygotowania i rozbudowy pozycji ryglowych w systemie obrony manewrowej.*

4.3. System ognia w obronie manewrowej

System ognia w poważnej mierze zależy od przyjętego ugrupowania operacyjnego i bojowego, właściwości terenu oraz inżynierskiego przygotowania infrastruktury systemu obrony manewrowej. Odpowiednie usytuowanie ugrupowania operacyjnego (bojowego) w terenie, powinno zapewniać jak najwyższą wydajność systemu ognia i poszczególnych środków ogniowych. Jednocześnie system ognia środków naziemnych należy racjonalnie łączyć (zespalać) z uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych, zapewniając w ten sposób skuteczne oddziaływanie ogniowe na całą głębokość ugrupowania zaczepnego przeciwnika. Dlatego podstawą organizacji systemu ognia jest cel operacji obronnej i zamiar dowódców zarówno operacyjnego, jak i taktycznego prowadzenia obrony manewrowej. System ognia w obronie manewrowej obejmuje:

- ogień wojsk raketowych i artylerii, strefy wielowarstwowego ognia środków przeciwlotniczych, strefy ognia środków przeciwpancernych, strefy ciągłego ognia broni maszynowej i strzeleckiej - powiązanych z systemem zapór inżynierskich i niszczeniami;

- uderzenia lotnictwa i śmigłowców bojowych w powiązaniu z systemem ognia innych środków ogniowych;

- manewr i ześrodkowanie ognia oraz uderzeń lotnictwa i śmigłowców bojowych na najważniejsze obiekty przeciwnika w danej sytuacji oraz zapewnienie walczącym wojskom skutecznego i ciągłego wsparcia w czasie wykonywania zadań bojowych.

W systemie obrony manewrowej szczególne miejsce zajmują i odgrywają kluczową rolę rejon, w których zamierza się wykonać zmasowane uderzenia ogniowe i lotnicze oraz śmigłowców bojowych („worek ogniowy”) na główne zgrupowania uderzeniowe nieprzyjaciela, a następnie - ogniowe

wsparcie wojsk wykonujących zwroty zaczepne w celu wykorzystania skutków porażenia ogniowego i ostatecznego rozgromienia wojsk przeciwnika. Z ogromną przenikliwością operacyjno-taktyczną planuje się i organizuje ogniowe zabezpieczenie i ogniowe wsparcie wojsk prowadzących działania opóźniające w obronie manewrowej, prowadzonej metodą przemienną („szufladkowania”).

Niezależnie od warunków i sytuacji system ognia musi być tak zorganizowany, aby był ściśle zespolony z użyciem sił i środków walki radioelektronicznej, a także z oddziaływaniem psychologicznym. W obronie manewrowej, podobnie jak w obronie pozycyjnej, wysoką rangę nadaje się organizacji systemu ognia przeciwpancernego, opartego na naziemnych środkach przeciwpancernych i rozmieszczonych na pokładach śmigłowców bojowych oraz ściśle współdziałających z oddziałami zaporowymi.

Obrona przeciwpancerna powinna coraz bardziej przybierać charakter obrony ofensywnej. Nie czekać na podejście czołgów i bojowych wozów piechoty przeciwnika, lecz je rozpoznawać i skutecznie atakować, zanim rozpoczną uderzenie zaczepne. W obronie manewrowej istnieją szczególne warunki i zapotrzebowanie, zwłaszcza w wymiarze taktycznym, na wszelkiego rodzaju zasadzki i pułapki ogniowe. Możliwość wykorzystania w tym celu śmigłowców bojowych, w sposób zdecydowany zwiększa zaskoczenie i skuteczność w osiągnięciu zamiarów. Przyczynia się również do zwiększania aktywności obrony manewrowej.

System ognia (broni połączonych) w obronie manewrowej powinien zapewniać:

- niszczenie środków broni precyzyjnej, stanowisk dowodzenia i środków rozpoznania bezpośrednio po wykryciu;

- zwalczanie sił i środków artyleryjskich, walki radioelektronicznej oraz desantów w czasie przelotu, lądowania i po wylądowaniu, a desantów morskich w czasie podejścia do brzegu, lądowania i po wylądowaniu;

- skuteczną osłonę elementów ugrupowania operacyjnego i bojowego od uderzeń z powietrza w rejonach ich rozmieszczenia, w czasie prowadzenia walki i przemieszczania się na rubieże rozwinięcia lub w inne rejony;

- skuteczne zwalczanie i obezwładnianie wojsk przeciwnika w rejonach wyjściowych, na rubieżach rozwinięcia i w czasie ataku;

- niszczenie artylerii i środków do minowania narzutowego;

- izolację pola walki i wzbranianie przeciwnikowi zorganizowanego wprowadzania do bitwy i walki świeżych sił;

- skuteczne wsparcie wojsk walczących w strefie rozpoznania oraz prowadzących działania opóźniające;

- ogniowe zabezpieczenie rozwinięcia wojsk i ich wsparcie w czasie wykonywania zwrotów zaczepnych;

- wykonanie zmasowanych uderzeń ogniowych na zgrupowania przeciwnika, które znalazły się w rejonie „worka ogniowego”;

- bezpośrednie wsparcie wojsk walczących w strefie taktycznej i operacyjnej;

- ogniową osłonę luk i otwartych skrzydeł oraz zapór inżynieryjnych, a także walczących wojsk w okrążeniu i w czasie wychodzenia z okrążenia;

- niszczenie i obezwładnianie jednostek, baz i urządzeń logistycznych.

Ważnym przedsięwzięciem podczas organizacji systemu ognia jest maskowanie i wprowadzanie przeciwnika w błąd co do rozmieszczenia i manewru sił i środków ogniowego oddziaływania na przeciwnika. Ze względu na możliwość gwałtownych zmian w sytuacji, wielką sztuką w pracy dowódcy i oficerów sztabu będzie sprawne wnoszenie korekt i zmian do uprzednio zorganizowanego systemu ognia, operatywne jego

odtworzenie w wypadku naruszenia oraz z
teczności.

Przy organizacji systemu ognia należy określić
utrzymanie zapewnia trwałość obrony a przede
manewru i działania. Ważnym przedsięwzięciem jest
określanie ogniowego punktu ciężkości oraz jego
od potrzeb zapewnienia aktywności i trwałości
rozwoju sytuacji operacyjno-taktycznej, która
dynamicznym zmianom.

Polecenia:

- 1. Przedstawić elementy, które obejmuje system
rowej.*
- 2. Omówić sposoby funkcjonowania systemu
ganie celów obrony manewrowej.*
- 3. Scharakteryzować sposoby przygotowania
nych rejonach zmasowanego porażenia ogniowego.*
- 4. Omówić rolę i zadania lotnictwa oraz śmigłowców
mie ognia organizowanego na szczeblach operacyjnym.*
- 5. Scharakteryzować wymagania stawiane
manewrowej.*
- 6. Omówić wpływ warunków geograficzno-terenowych
nie, organizowanie i funkcjonowanie systemu ognia.*

5. WŁAŚCIWOŚCI PRACY DOWÓDCY I SZTABU W CZASIE WYPRACOWANIA DECYZJI PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA OBRONY MANEWROWEJ

Mając siły równe siłom przeciwnika lub mniejsze niż przeciwnik, można jednak mieć większą swobodę operowania nimi. Silniejszego przeciwnika zbiorowego można pokonać, staczając walki kolejno z poszczególnymi uczestnikami zespołu, a względem każdego z osobna mając przewagę.

(T. Kotarbiński)

5.1. Wariant 1 - klasyczny model pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania decyzji o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej

Rozpatrując właściwości pracy dowódcy i sztabu w przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej, nieprzypadkowo przywołano jedną z wielu, stale aktualnych, tez profesora Tadeusza Kotarbińskiego jako motto naszych rozważań. W obronie manewrowej bowiem dowódca i jego sztab muszą nieustannie wybierać sposoby pokonania „silniejszego przeciwnika zbiorowego...”, które zapewnią nad nim przewagę w określonym miejscu i czasie oraz racjonalnie wykorzystywać tę przewagę do osiągnięcia celu obrony, przy minimalnych stratach własnych.

Dlatego też podstawową właściwością w pracy dowódcy i sztabu jest podejmowanie takich działań, które w danej sytuacji operacyjno-taktycznej stanowią najsluszniejszy sposób osiągania celów walki, bitwy i operacji, zapewniają optymalny sposób osiągania celów walki, bitwy i

operacji, zapewniają optymalny sposób wykorzystania mocy bojowej dyspozycyjnych sił i środków.

Główna idea w pracy dowódcy i sztabu zostaje wyrażona już w analizach, ocenach i zamiarze dowódcy. Ogólny model, powiedzmy klasyczny, wypracowania decyzji o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej powinien być podobny do tego, który obowiązuje w przygotowaniu obrony pozycyjnej. Jednak hipotetyczna wizja ewentualnego początkowego okresu wojny oraz możliwość jej rozpoczęcia przez zaskoczenie i powietrzno-lądowy charakter prowadzenia działań operacyjno-taktycznych, skłania do wielowariantowego planowania obronnego odparcia zbrojnej agresji przeciwnika. W okresie pokoju, podczas planowania operacyjnego, powinno się przewidywać dwa zasadnicze warianty przejścia związków operacyjnych i taktycznych do obrony. Pierwszy - to przejście do obrony pozycyjnej, a drugi - organizacja i prowadzenie obrony manewrowej. Z kolei obronę manewrową planuje się również w dwóch wariantach: pierwszy - metodą przemienną („szufladkowania”) i drugi - metodą „wciągania” przeciwnika w strefę (rejon) porażenia ogniowego. Jeden z przewidywanych wariantów powinien być wariantem głównym.

W związku z sytuacją, która może powstać w początkowym okresie wojny na obszarze kraju i w zależności od dyslokacji związków operacyjnych i taktycznych w stosunku do kierunków, na których przechodzą one do działań obronnych, należy również się liczyć z możliwością (koniecznością) przejścia do obrony na kierunku nie planowanym oraz wchodzenia do bitwy obronnej wprost z marszu. W tych warunkach najbardziej odpowiednią formą obrony będzie obrona manewrowa. Zazwyczaj planując wielowariantowe przejście do działań obronnych, trzeba uwzględnić:

- właściwości geograficzno-topograficzne strefy odpowiedzialności, a w niej wpływ terenu na strukturę i charakter obrony;

- ogólny zamiar dowódcy związku operacyjnego dotyczący załamania i odparcia natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, a także możliwości czasowe związane z przygotowaniem infrastruktury obrony i jej zajmowania przez wojska;

- orientacyjny podział sił i środków, rejonów ich rozmieszczenia oraz maskowania bezpośredniego i operacyjnego;

- drogi dojścia (manewru) z garnizonów lub rejonów alarmowych do przewidywanych rejonów i pasów obrony lub rejonów rozmieszczenia jednostek wojskowych i elementów ugrupowania operacyjnego.

Bardziej szczegółowego planowania w okresie pokoju będą wymagać przede wszystkim te jednostki wojskowe oraz siły i środki układu terytorialnego, które powinny zapewniać związkom taktycznym swobodę działania w czasie operacyjnego ich rozwijania i zajmowania przez nie wyznaczonych im pasów, w których mają przygotowywać obronę niezależnie od przyjętego wariantu obrony. Będą to przede wszystkim jednostki obrony przeciwlotniczej, które wspólnie z siłami obrony powietrznej, powinny zapewnić skuteczną osłonę od uderzeń z powietrza, jednostki rozpoznania i walki radioelektronicznej, jednostki komunikacyjne (drogowe) i bezpośrednio osłaniające granicę państwową oraz siły i środki przeznaczone do zwalczania broni precyzyjnej nieprzyjaciela, a także jednostki łączności, zapewniające łączność z planowanych polowych stanowisk dowodzenia. Należy także szczegółowo planować użycie wojsk przeznaczonych do bezpośredniej obrony wybrzeża morskiego, zarówno sił i środków lądowych, jak i marynarki wojennej.

W planowaniu operacyjnym, niezależnie od przewidywanego w planie charakteru obrony, sytuacja początkowego okresu wojny może wywrzeć ogromny wpływ na zmiany w prowadzeniu działań i w sposobach przechodzenia i prowadzenia obrony pod presją sytuacji strategicznej i operacyjno-

-taktycznej. Nie należy wykluczać sytuacji, w której związki operacyjne i związki taktyczne otrzymają nowe cele i zadania, które nie były ujęte w opracowanych planach. Dlatego każdy dowódca i jego sztab powinni być przygotowani i umieć w skrajnie ograniczonym czasie i w ekstremalnie trudnych warunkach początkowego okresu działań wojennych wypracować nową decyzję o zorganizowaniu obrony i przejściu do niej z marszu.

Model wypracowywania decyzji o obronie manewrowej i pozycyjnej zarówno przez dowódcę związku operacyjnego, jak i dowódcę związku taktycznego jest podobny. Występuje jednak pewna specyfika w rozstrzyganiu (ocenie) niektórych problemów przygotowania i prowadzenia różnych rodzajów obrony. W wypracowywaniu decyzji o obronie manewrowej i przekazaniu jej wykonawcom zarówno przez dowódcę związku operacyjnego, jak i taktycznego, szczególną rolę, większą niż w obronie pozycyjnej, odegrają oficerowie sztabu, szefowie rodzajów wojsk i służb oraz dowódcy oddziałów i pododdziałów. Przede wszystkim zwiększa się znacznie samodzielność i inicjatywa w przeprowadzaniu wszelkich analiz, dokonywaniu ocen i kalkulacji, ustalaniu sposobów działania, przyspieszonego obiegu informacji i poczucia pełnej odpowiedzialności za jak najlepsze wykonanie postawionych zadań.

Trzeba podkreślić, że oficerowie sztabu oraz szefowie rodzajów wojsk i służb muszą myśleć wyjątkowo precyzyjnie i szybko, działać zaś z ogromną rozwagą, jednak bez nadmiernego pośpiechu, mając zawsze na względzie rozwiązanie problemu: w jaki sposób działać, aby osiągnąć cel obrony manewrowej i wykonać zadanie bojowe przy minimalizacji strat własnych i spowodować jak najmniejsze zniszczenia środowiska, w którym toczy się walka lub bitwa.

Konieczne jest także dalekowzroczne przewidywanie rozwoju sytuacji operacyjno-taktycznej, zwłaszcza zaś możliwości i sposobów działania prze-

ciwnika w wymiarze powietrzno-lądowym, a na kierunku nadmorskim - powietrzno-morskim. Walka o przewagę intelektualną i profesjonalną w dowodzeniu będzie wyjątkowo zacięta, bezwzględna i uporczywa. Jej przebieg, w pewnej mierze, będzie uzależniony od przyjętej metody wypracowania decyzji (lub wnoszenia poprawek i korekt do decyzji już realizowanej). Zaproponowanie jednej metody wypracowania decyzji dowódcy i przekazanie jej wykonawcom jest nie tyle trudne, co niecelowe. Zaistniała bowiem, i najczęściej ulegająca zmianom, sytuacja, będzie stwarzać bezwzględną konieczność przyjęcia takiego, a nie innego stylu, metody pracy i działania dowódczo-sztabowego.

W każdej sytuacji dowódca i oficerowie sztabu uczestniczący w wypracowaniu decyzji, rozpoczynają pracę od wyjaśnienia celu operacji (walki), a następnie analizują zadania. We wnioskach wypływających z celu i analizy zadania, należy w sposób ogólny uwzględniać konkretnego lub przewidywanego przeciwnika oraz rzeczywiste warunki terenowe w których będzie prowadzona obrona manewrowa. Przede wszystkim należy odpowiedzieć na pytanie: gdzie i jakiego przeciwnika rozbić lub ograniczyć jego możliwości rozwijania działań zaczepnych oraz w jaki sposób organizować obronę manewrową, która zapewni osiągnięcie jej celu głównego i z niego wynikających celów szczegółowych? Ogólnie z wyjaśnienia celu i analizy zadania powinny wynikać następujące ustalenia praktyczne:

- cele szczegółowe - wykonawcze, które należy zrealizować, aby zapewnić osiągnięcie celu głównego organizowanej obrony manewrowej;
- rejon lub rejony kluczowe w pasie obrony, których utrzymanie zapewni trwałość i aktywność obrony manewrowej;
- orientacyjne ugrupowanie operacyjne (bojowe) wojsk i sposób jego rozmieszczenia oraz struktura obrony manewrowej, a także jej ogólna infrastruktura pod względem inżynierskiego przygotowania terenu;

- sposoby prowadzenia obrony manewrowej w wymiarze operacyjnym i taktycznym;

- określenie przedsięwzięć, które należy wykonać (kolejność wykonawcza), aby zapewnić najkorzystniejsze warunki przejścia związków taktycznych i samodzielnych oddziałów do obrony manewrowej (zapewnienie swobody manewru i działania wojskom własnym oraz maksymalne ograniczanie prowadzenia lądowo-powietrznych działań przez przeciwnika).

Wnioski z wyjaśnienia celu i analizy zadania, stanowią podstawę do przeprowadzenia kalkulacji czasu osobistego dowódcy, a także czasu przeznaczonego na przygotowanie obrony manewrowej.

Analizy i kalkulacje oraz wynikające z nich wnioski, stanowią tworzywo do sformułowania przez dowódcę jego zamiaru o przygotowaniu obrony manewrowej i sposobie jej prowadzenia, a także do sprecyzowania celów szczegółowych - wykonawczych dla związków taktycznych i samodzielnie działających oddziałów, w tym również dla lotnictwa i jednostek zabezpieczenia logistycznego. W swoim zamiarze dowódca wskazuje także sposoby organizacji systemu ognia i wykonanie niezbędnych prac dotyczących inżynierskiej infrastruktury przygotowania terenu, określając jednocześnie przebieg przedniego skraju obrony oraz sposób prowadzenia działań na przedpolu (organizacja pasa przesłaniania, pozycji wysuniętej lub tylko rubieży ubezpieczeń bezpośrednich).

Po wyjaśnieniu celu operacji, przeanalizowaniu zadania i skalkulowaniu czasu, dowódca lub szef sztabu powinien przeprowadzić orientowanie operacyjne, w czasie którego może zapoznać zainteresowanych (szefów oddziałów (wydziałów), szefów rodzajów wojsk i służb, niekiedy również dowódców związków taktycznych oraz przedstawiciela lotnictwa, a na kierunku nadmorskim - marynarki wojennej) z:

- aktualną sytuacją operacyjno-taktyczną i warunkami, w których będzie (jest) organizowana obrona manewrowa (jeżeli zainteresowani nie zostali dotąd zapoznani z aktualną i przewidywaną sytuacją lub wystąpiły dość istotne zmiany) oraz wpływem tych warunków i sytuacji na sposób organizowania i prowadzenia działań obronnych;

- ogólnymi wnioskami wynikającymi z wyjaśnienia celu operacji i analizy zadania lub tylko z zamiarem dowódcy o prowadzeniu obrony manewrowej;

- zadaniami do bezzwłocznego wykonania oraz z zakresem prac do powzięcia ostatecznej decyzji o obronie manewrowej;

- kalkulacją czasu i terminami wiążącymi poszczególnych wykonawców oraz terminami wykonania zasadniczych prac inżynierskich w celu przygotowania obrony manewrowej, a także terminami przygotowania systemu ognia;

- możliwością wykorzystania zasobów miejscowych i przeprowadzenia ewentualnej ewakuacji mienia i ludności cywilnej z obszarów objętych działaniami zbrojnymi.

Po zakończeniu orientowania operacyjnego lub w czasie jego trwania, jeżeli przeprowadza je szef sztabu, dowódca ocenia kolejno: sytuację (położenie) przeciwnika, wojska własne, właściwości terenowe, możliwości inżynierskiego przygotowania terenu, warunki hydrometeorologiczne, sytuację w eterze, możliwości zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego oraz ciągłości dowodzenia.

W czasie oceny nieprzyjaciela należy dążyć do sprecyzowania wniosków dotyczących:

- ilościowego i jakościowego składu wojsk przeciwnika działających lub mogących działać zaczepnie oraz kierunki głównych uderzeń zgrupowań uderzeniowych;

- możliwości wykonania przez przeciwnika uderzeń bronią precyzyjną oraz możliwości i sposoby działania jego wojsk pancernych i zmechanizowanych, a także desantów i uderzeń lotnictwa, a na kierunku nadmorskim - marynarki wojennej;

- kierunków, na których nieprzyjaciel może działać tylko ograniczonymi siłami, rejonu (obszary), na których istnieje prawdopodobieństwo lądowania desantów powietrznych i morskich;

- silnych i słabych stron w ugrupowaniu i sposobach działania przeciwnika, jego obiekty, które powinny być zwalczane i niszczone bezpośrednio po wykryciu;

- najbardziej celowego i racjonalnego ugrupowania operacyjnego i bojowego wojsk w obronie manewrowej ze względu na możliwości działania przeciwnika oraz określenie struktury i charakteru stref: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej;

- organizacji systemu ognia, rozbudowy infrastruktury inżynierskiej terenu, w tym dróg manewru oraz zakresu prac związanych z maskowaniem, zwłaszcza operacyjnym;

- rejonów kluczowych i punktów ciężkości w czasie prowadzenia obrony manewrowej.

Mając na uwadze ocenę przeciwnika prowadzi się ocenę wojsk własnych, z której powinny wynikać następujące wnioski:

- ilościowe i jakościowe porównanie własnych sił w stosunku do przeciwnika zarówno w całym pasie, jak i na poszczególnych kierunkach;

- sposób podziału sił i środków w stosunku do zamierzeń zrealizowania celów szczegółowych - wykonawczych oraz sposób ugrupowania (rozmszczenia) wojsk w stosunku do przewidywanych sposobów działania przeciwnika, aby skutecznie przeciwdziałać i osiągnąć cele obrony manewrowej;

- możliwości i sposoby manewru ogniem, sprzętem i jednostkami wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, sposoby tworzenia rejonu (rejonów) kluczowego oraz punktów ciężkości w czasie prowadzenia obrony manewrowej;

- najbardziej racjonalne sposoby prowadzenia obrony manewrowej ze względu na jej cele i posiadane siły oraz środki;

- sposoby tworzenia przewagi w określonym miejscu i czasie oraz innych kategorii przewagi (zwłaszcza w wyniku zaskoczenia, manewru, zachowania ciągłości działań itp.), a także sposoby racjonalnego jej wykorzystania;

- sposób zapewnienia swobody działania wojskom własnym i ograniczenie jej wojskom przeciwnika;

- siły i środki wydzielane do wprowadzenia przeciwnika w błąd co do systemu organizowanej obrony oraz zapewnienia ochrony i obrony wojsk przed rozpoznaniem i oddziaływaniem broni precyzyjnej nieprzyjaciela;

- zapewniania ciągłości zabezpieczenia logistycznego oraz możliwości wykorzystania zasobów miejscowych, a także ewentualną ich ewakuację.

Z kolei z oceny terenu mogą wynikać:

- najbardziej dogodne kierunki do prowadzenia przez przeciwnika natarcia i rejonu, które będzie zamierzał opanować w pierwszej kolejności wojskami lądowymi i przy wykorzystaniu desantów;

- kierunek (kierunki) działania głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, orientacyjne punkty ciężkości w jego działaniu;

- sposoby wykorzystania naturalnych warunków terenowych do inżynierijnej rozbudowy i wykonania umocnień polowych, przygotowania i utrzymania dróg manewru i ewakuacji oraz rozmieszczenia ugrupowania operacyjnego (bojowego), w stosunku do możliwości działania przeciwnika i prowadzenia obrony manewrowej;

- przygotowanie terenu do „wciągnięcia” przeciwnika w „worek ogniowy” zarówno w strefie taktycznej, jak i operacyjnej oraz przygotowanie rubieży obronnych do prowadzenia obrony manewrowej metodą przemienną („szufladkowania”);

- przebieg pozycji ryglowych i określenie rejonów, w których będą rozmieszczane urządzenia pozorujące rozmieszczenie wojsk i urządzeń zabezpieczenia logistycznego;

- najbardziej dogodne rejonu do rozmieszczenia stanowisk ogniowych artylerii, stanowisk dowodzenia oraz urządzeń zabezpieczenia logistycznego, a także rejonów rozmieszczenia sił i środków walki radioelektronicznej;

- najbardziej korzystny zarys przedniego skraju obrony, poszczególnych pozycji i rejonów obronnych oraz układ przestrzenny poszczególnych stref obrony;

- przygotowanie strefy rozpoznania i ewentualnie rejonów zapewniających dogodne warunki do prowadzenia działań bojowych na tyłach wojsk przeciwnika;

- rejonu i rubieże wymagające ustawienia zapór inżynierskich oraz rejonu, na których zabrania się ustawiania min i wykonywania niszczeń (zatopień);

- rubieże najbardziej dogodne do rozwinięcia wojsk i odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych oraz kierunki sprzyjające wykonywaniu skrytych i nieoczekiwanych dla przeciwnika zwrotów zaczepnych.

Z oceną terenu bardzo ściśle się wiąże kolejny, najczęściej pomijany problem, jakim jest ocena strefy odpowiedzialności z punktu widzenia ekonomicznego, demograficznego i politycznego. Na przykład ocena obiektów przemysłowych dotyczy ich obrony i ochrony, ewentualnego wykorzystania w systemie obrony lub dokonania ewakuacji w całości lub tylko w części.

Wszelkstronnej oceny wymaga możliwość wykorzystania zasobów miejscowych do umocnienia i rozbudowy umocnień terenowych oraz do utrzymania dróg manewru i ewakuacji. Ważne miejsce w tej ocenie zajmuje ocena stosunku ludności cywilnej do wojsk przechodzących do obrony i wojsk przeciwnika. Wnioski z oceny strefy odpowiedzialności należy weryfikować z punktu widzenia realizacji celu głównego obrony i celów szczegółowych - wykonawczych.

Ocenę skażeń i zakazań prowadzi się pod kątem ustalenia:

- obiektów gospodarczych (przemysłowych), których zniszczenie lub uszkodzenie może spowodować skażenie terenu:

- możliwości użycia przez przeciwnika środków ABC;

- możliwości i sposobów wykorzystania wojsk obrony przeciwchemicznej.

Sytuację w eterze ocenia się z punktu widzenia możliwości użycia i działania środków wojny elektronicznej nieprzyjaciela oraz sposobów racjonalnego wykorzystania własnych sił i środków WRE, przede wszystkim do zakłóceń broni precyzyjnej i systemów dowodzenia przeciwnika oraz skutecznej osłony własnych systemów.

Ocenę sytuacji hydrometeorologicznej dokonuje się pod kątem ustalenia jej wpływu na możliwości przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej. Szczególnie dokładnie ocenia się charakter zbiorników wodnych znajdujących się w strefie odpowiedzialności, które mogą być zniszczone i wywołać groźne zatopienie terenu. W ocenie sytuacji hydrometeorologicznej ocenia się wpływ (i sposoby wykorzystania) warunków związanych z porą roku i doby na realizację zadań związanych z obroną manewrową, zwłaszcza w czasie jej prowadzenia - manewr wojsk i wykonywanie zwrotów zaczepnych lub wycofywania się na kolejne rubieże obronne.

W każdej konkretnej sytuacji i warunkach przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, każdorazowo wnioski mogą być inne, od-

biegające od podanych. Mogą również - z poszczególnych elementów wyjaśnienia celu obrony manewrowej i oceny sytuacji - występować wnioski przeciwstawne, a nawet sprzeczne ze sobą. Może także brakować wielu informacji lub występować znaki zapytania przy już uzyskanych danych. Jest to naturalne i słuszne, trzeba bowiem oceniane informacje konfrontować ze sobą, ponownie oceniać, ustalać hierarchię ważności oraz zdobywać nowe, brakujące informacje lub potwierdzać ich wiarygodność.

Ponadto dowódca w czasie analizy i oceny może, i najczęściej będzie, konfrontować własne oceny i ustalenia z wnioskami swoich zastępców, oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb. Może także wysłuchiwać ich wniosków i propozycji. Jednak ostateczne ustalenia, ich przyjęcie lub pominięcie, należą do dowódcy. Najczęściej przed ostatecznym sformulowaniem zamiaru i decyzji dowódca uściśla swoje wnioski z ocen i analiz w czasie rekonesansu w całym pasie obrony lub tylko na zasadniczych kierunkach działania przeciwnika oraz w rejonie (rejonach) kluczowym i przewidywanych punktach ciężkości.

W procesie oceniania i analizowania wykorzystuje się symulację komputerową. Dzięki niej można „przegrać” i porównać ze sobą kilka wariantów decyzji oraz wybrać wariant optymalny, uwzględniając zasadę „koszt - efekt”.

Podstawą decyzji jest sformułowanie przez dowódcę swojego zamiaru o sposobach prowadzenia obrony manewrowej, który stanowi syntezę wniosków z wyjaśnienia celu operacji, analizy zadania i oceny sytuacji. Najczęściej w zamiarze należy ująć: cel, kolejność i sposób rozbicia nieprzyjaciela (jakiego nieprzyjaciela, w jaki sposób i w jakiej kolejności rozbić), zasadnicze kierunki, rejony i rubieże, od utrzymania których zależy trwałość i aktywność obrony manewrowej, ugrupowanie operacyjne (bojowe), system

pozycji obronnych, zarys przedniego skraju obrony oraz rejony porażenia ogniowego i uderzenia zaczepne w celu wykorzystania skutków uderzeń ogniowych. Ponadto w zamiarze mogą być zaakcentowane główne kierunki współdziałania z lotnictwem i sąsiadami (najczęściej określa się sposoby wykorzystania lotnictwa w zasadniczych etapach bitwy obronnej) oraz ustala się główne wysiłki obrony powietrznej i obrony przeciwlotniczej. W zamiarze dowódcy może się przewijać myśl przewodnia wprowadzania przeciwnika w błąd i ukrycia przed jego rozpoznaniem ugrupowania wojsk oraz wykonania w sposób skryty każdego manewru, zwłaszcza podczas wykonywania zwrotów zaczepnych i manewru odwodami.

Sformułowany zamiar o obronie manewrowej stanowi z kolei podstawę do opracowania rozwiniętej decyzji, w której należy ująć: wnioski z oceny przeciwnika, zamiar dowódcy, cele lub tylko zadania dla wykonawców (dywizji, brygad i samodzielnie występujących oddziałów, artylerii, OPL lotnictwa, wojsk inżynieryjnych i obrony przeciwchemicznej, odwodów), organizację inżynieryjnego przygotowania terenu, system dowodzenia i zabezpieczenia logistycznego, terminy gotowości systemu ognia i obrony.

Sformułowana decyzja lub tylko zamiar dowódcy stanowią podstawę do szczegółowego planowania zarówno na szczeblu operacyjnym, jak i taktycznym oraz do postawienia zadań wykonawcom. Dowódca może stawiać zadania bojowe podczas bezpośrednich kontaktów z wykonawcami przez swoich zastępców (szefów), oficerów kierunkowych lub wykorzystując techniczne środki łączności. Zadania te wymagają potwierdzenia w pisemnym rozkazie lub zarządzeniu bojowym, opracowanym i przekazanym przez oficerów kierunkowych.

Zadania stawiane wykonawcom powinny być krótkie, zwarte i jednoznacznie brzmiące. Na pierwszym miejscu należy sformułować cel działania wynikający z ogólnego celu operacji obronnej. Zadania po-

wінny być tak formułowane, aby nie ograniczały samodzielności i inicjatywy wykonawców w rozwiązywaniu (ustalaniu) sposobów działania wojsk im podległych, ale jednocześnie był konsekwentnie realizowany zamiar operacji, bitwy lub walki.

Kolejnym, niezwykle ważnym elementem pracy dowódcy i jego sztabu jest ukierunkowanie współdziałania między wykonawcami zamiaru. Należy zauważyć, że współdziałanie nie jest jednorazowym aktem. Jego elementy występują przed powzięciem decyzji przez dowódcę i uzewnętrzniają się w treści celu operacji (walki), występują w czasie operacyjnego rozwijania wojsk, w okresie przygotowania do operacji, a zwłaszcza w czasie jej planowania - z tym, że ustalenia dotyczące współdziałania między wykonawcami realizującymi cele szczegółowe, wynikające z celu głównego, nie mogą ograniczać inicjatywy wykonawczej. Na przykład dowódca szczebla operacyjnego jedynie ukierunkowuje wykonawców realizujących jego zamiar co do wspólnych działań. Uzgodnienie współdziałania w szczegółach należy do wykonawców, tj. dowódców związków taktycznych i samodzielnie działających oddziałów, szefów rodzajów wojsk i służb oraz lotnictwa, których cele są zbiczne z realizacją celu głównego operacji. Oni z kolei, kierując się zamiarem dowódcy i postawionym im celem działania w obronie manewrowej, organizują współdziałanie wewnątrz swojego związku (oddziału) z sąsiadami i rodzajami wojsk działającymi w ich ugrupowaniu lub wspierającymi ich działanie.

Podczas współdziałania integrującego wysiłki w realizacji celów obrony manewrowej, szczególną uwagę skupia się na ustaleniach:

- w czasie i przestrzeni manewru sił i środków ogniowego rażenia oraz lotnictwa i śmigłowców bojowych do wykonania zmasowanego uderzenia na zgrupowanie przeciwnika, które zostało „wciągnięte” w worek ogniowy;

- manewru odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych, do ograniczenia swobody manewru przeciwnika;

- manewru sił i środków przeznaczonych do wykonania uderzenia zaczepnego na skrzydła i tyły zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, na które wykonano zmasowane uderzenie ogniowe;

- sił i sposobu działań, zwłaszcza lotnictwa i wojsk działających na tyłach przeciwnika w celu izolacji pola walki od dopływu świeżych sił nieprzyjaciela;

- sposobu ostatecznego rozbicia przeciwnika w worku ogniowym i manewr działających tam sił i środków na nowy kierunek i do wykonywania nowych zadań.

Prowadząc obronę manewrową metodą szufladkowania („przezienną”) główną uwagę we współdziałaniu poświęca się również manewrowi sił i środków do:

- ustalenia czasu i sposobu prowadzenia oporu na określonej rubieży, a następnie zorganizowanego wycofania się na kolejną rubież;

- manewru odwodów w celu ograniczenia swobody działania wojskom przeciwnika oraz podejścia, rozwinięcia i wykonania zwrotu zaczepnego w czasie wycofywania się wojsk na kolejną rubież obronną;

- ustalenia rejonów i sposobów organizowania zasadzek i pułapek ogniowych, zwłaszcza w czasie wycofywania się sił głównych na kolejną rubież obronną;

- sposobu prowadzenia działań obronnych na rubieży ostatecznego oporu lub zabezpieczenia wykonania przeciwuderzenia przez drugi rzut (odwód ogólny) związku operacyjnego lub zapewnienia warunków odwodom strategicznym przejścia do przeciwnatarcia.

Pozostawiając dużą swobodę działania szczeblom wykonawczym, w realizacji celów szczegółowych, dowódca zastrzega sobie prawo ingerencji

tylko wówczas i w takim zakresie, gdy w sposób zasadniczy narusza się jego zamiar. Dlatego na szczeblu operacyjnym obowiązuje, zwłaszcza w czasie dynamiki działań, pojęcie „koordynacja działań”, która polega przede wszystkim na oddziaływaniu własnymi siłami i środkami na przebieg walki prowadzonej przez podwładnych. Współdziałanie zaś dowódca związku operacyjnego organizuje, uzgadnia z równorzędnymi sąsiadami oraz z lotnictwem, będącym w jego dyspozycji.

Tak więc celem współdziałania i koordynacji jest optymalne i racjonalne wykorzystanie możliwości materialnych i moralno-psychicznych oraz przewagi intelektualnej i przewagi własnego terenu do zadania maksymalnych strat przeciwnikowi, załamanie jego natarcia i stworzenie dogodnych warunków do wykonania przeciwuderzenia lub przejścia do przeciwnatarcia oraz ewentualne wzięcie w nim udziału. Tak więc organizując współdziałanie lub koordynując działania wojsk w obronie manewrowej, dążymy jednocześnie do uzgodnienia takich działań, które zapewnią racjonalne wykorzystanie mocy bojowej wojsk oraz maksymalnie ograniczą własne straty, a także zniszczenia w obszarze prowadzonej walki zbrojnej.

5.2. Wariant 2 - model pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania decyzji o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej według układu zasad sztuki operacyjnej i taktyki

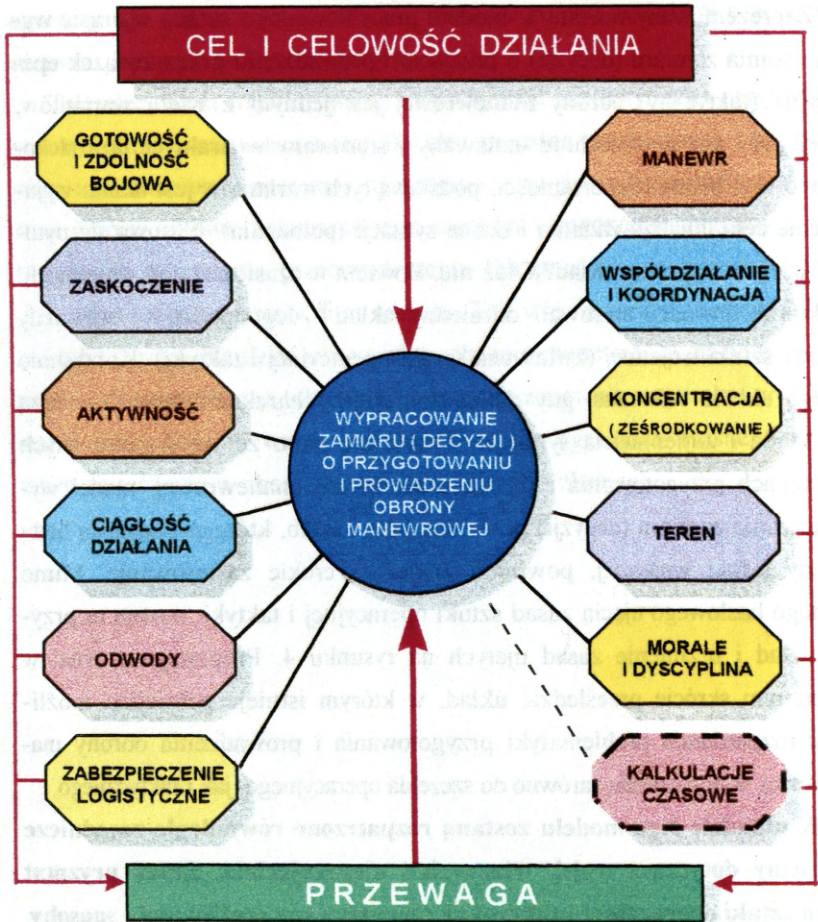
Zaprezentowany wariant 1. modelu pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania zamiaru (decyzji) o przejściu i prowadzeniu przez związek operacyjny (taktyczny) obrony manewrowej jest jednym z wielu wariantów, który był i jest powszechnie uznawany i stosowany w praktyce dowódczo-sztabowej. Mimo różnorodności, podstawą tych wariantów jest układ: wyjaśnienie celu, analiza zadania i ocena sytuacji (położenia). Nasuwa się pytanie: czy jest to jedyny układ? Otóż nie. Bowiem w czasie działań wojennych, niektórzy dowódcy stosowali odmienny układ²⁰. Jego podstawę stanowiły zasady sztuki wojennej (zwłaszcza sztuki operacyjnej i taktyki). Korzystano z tego układu wówczas, gdy działania zbrojne charakteryzowały się dużą dynamiką i zmiennością sytuacji. Wydaje się nam, że we współczesnych warunkach przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, model wypracowania zamiaru (decyzji) przez dowódcę i sztab, którego podstawą będą zasady sztuki wojennej, powinien znaleźć szerokie zastosowanie. Mimo różnego hasłowego ujęcia zasad sztuki operacyjnej i taktyki, można tu przyjąć układ i brzmienie zasad ujętych na rysunku 4. Proponujemy więc w ogromnym skrócie prześledzić układ, w którym istnieje pełniejsza możliwość rozpatrzenia problematyki przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, w odniesieniu zarówno do szczebla operacyjnego, jak i taktycznego.

W układzie tego modelu zostaną rozpatrzone równolegle zasadnicze problemy dotyczące wojsk własnych i nieprzyjaciela. Przez pryzmat zasad sztuki operacyjnej i taktyki są rozpatrywane możliwości i sposoby

---

²⁰ Zob. F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa WIH 1972, s. 375.

ZASADY SZTUKI OPERACYJNEJ I TAKTYKI

działania obu przeciwstawnych stron. Zalet proponowanego modelu jest wiele, chociaż nie pozbawiony jest on pewnych stron ujemnych.

Do zasadniczych dodatnich stron można zaliczyć następujące:

- możliwość bezpośredniej konfrontacji problemów dotyczących organizacji i prowadzenia obrony manewrowej, w stosunku do możliwości prowadzenia (prowadzonych) działań zaczepnych nieprzyjaciela:

- przy wykorzystaniu nowego modelu nie pomija się problematyki rozpatrywanej dotychczas, natomiast występuje szereg nowych problemów, mających istotny wpływ na treść zamiaru (decyzji) dowódcy:

- w procesie decyzyjnym pełniej uwzględnia się zasady sztuki operacyjnej i taktyki zarówno w odniesieniu do wojsk własnych, jak i przeciwnika:

- istnieje większa możliwość wykorzystania w procesie decyzyjnym intelektualnych i profesjonalnych możliwości oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb:

- istnieje praktyczna możliwość wykorzystywania treści ujętych w modelu, do dowodzenia w czasie prowadzenia obrony manewrowej oraz konfrontacji analiz i ocen dokonywanych w okresie przygotowania operacji, bitwy i walki z rzeczywistymi działaniami:

- nowy model stwarza duże możliwości wykorzystywania techniki komputerowej, zwłaszcza w dziedzinie symulacji komputerowej procesów decyzyjnych zarówno w okresie przygotowania obrony manewrowej, jak i w czasie jej prowadzenia.

Do zasadniczych stron ujemnych proponowanego modelu można zaliczyć to, iż nastąpi poważne wydłużenie czasu (pozorne) przeznaczonego na wypracowanie zamiaru (decyzji) przez dowódcę. Wystąpi również podświadoma niechęć do nowej metodyki pracy dowódcy i oficerów sztabu oraz szefów rodzajów wojsk i zaniechanie dotychczasowej, uświęconej tradycją i nawykami, przede wszystkim okresu pokojowego. Mimo nasuwających się

wątpliwości, warto rozpatrzyć nowy wariant procesu wypracowania zamiaru (decyzji) przez dowódcę, na przykładzie przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej²¹.

5.2.1. Cel i celowość działania

Cel operacji, bitwy i walki to założony rezultat dążeń, punkt dojścia, do którego się zmierza. Każde działanie operacyjne lub taktyczne powinno być skierowane ku jasno określonemu, osiągalnemu bezpośrednio lub pośrednio celowi głównemu i z niego wynikającym celom szczegółowym (wykonawczym).

Celowość to świadome i zamierzone działania, zmierzające do osiągnięcia określonego przez przełożonego lub założonego celu, to stosunek środków do celu, ich skuteczność i racjonalność wykorzystania ze względu na pożądaną cel, przy zapewnieniu minimalizacji strat własnych i maksymalizacji oczekiwanych skutków.

Głęboko przemyślane i realistyczne określenie celu operacji (bitwy lub walki) i celów szczegółowych - wykonawczych jest niezbędne, aby skutecznie realizować dowodzenie przez cele.

---

²¹ Przypomnijmy konstatację na ten temat gen. F. Skibińskiego, który w czasie działań wojennych każdą decyzję weryfikował przez pryzmat zasad sztuki wojennej: „Z międzywojennej Wyższej Szkoły Wojennej wyniosłem m.in. głębokie przekonanie o wartości i niezmienności oddziaływania podstawowych zasad sztuki wojennej. Listę tych zasad znałem na pamięć i nabrałem stałego nawyku praktycznego wykorzystywania tej elementarnej wiedzy w czasie wojny”. F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa, WIH 1972, s. 375. Podobnie piszą: K. Rokossowski, O.N. Bradley, G.S. Patton, S. Morsor, H.N. Schwarzkopf, A. Kesselring i inni.

Dowodzenie przez cele jest najważniejszą zasadą dowodzenia w wojskach lądowych, zwłaszcza podczas działań bojowych. Zapewnia ono podporządkowanym dowódcom swobodę działania²².

ANALIZY I OCENY

WOJSKA WŁASNE

1. Główny cel (zadanie) działań ZO (ZT, oddziału, pododdziału) w obronie manewrowej.

2. Cele szczegółowe (wykonawcze):

- cele prowadzenia działań obronnych w strefach rozpoznania, taktycznej i operacyjnej:

- z celu głównego wynikają cele do działań wojsk na poszczególnych kierunkach, rejony kluczowe i punkty ciężkości.

3. Celowość prowadzenia obrony manewrowej w poszczególnych strefach, aby osiągnąć cel główny obrony i cele szczegółowe.

WOJSKA PRZECIWNIA

1. Główny cel (zadanie) działań zaczepnych.

2. Cele szczegółowe (wykonawcze):

- cele działań zgrupowań uderzeniowych (wojsk pancernych i zmechanizowanych, desantów, sił powietrznych, marynarki wojennej) w czasie prowadzenia działań zaczepnych w poszczególnych strefach obrony i kierunkach:

- które kierunki działań zaczepnych mogą być głównymi, prawdopodobne rejony kluczowe i punkty ciężkości wojsk pancernych i zmechanizowanych, sił powietrznych, marynarki wojennej, desantów.

²² HDv 100/100 *Truppenführung*, wyd. 1987 r., z poprawkami z grudnia 1992 r., punkt 604.

WNIOSKI OGÓLNE

1. W jaki sposób prowadzić aktywne działania obronne, aby zapewnić osiągnięcie celu głównego i celów szczegółowych przy minimalizacji strat własnych i maksymalnych po stronie przeciwnika.

2. Gdzie, które i w jakim czasie rozbić lub ograniczyć możliwości rozwijania natarcia przez zgrupowania uderzeniowe przeciwnika.

3. Określenie poszczególnych wykonawców realizujących (uczestniczących w realizacji) cele szczegółowe.

4. Określenie rejonów kluczowych w systemie obrony, wynikających z celu głównego oraz sposoby prowadzenia działań obronnych, aby te rejonu utrzymać.

5. Orientacyjne ugrupowanie operacyjne (bojowe) wojsk i sposób rozmieszczenia jego elementów w strefie odpowiedzialności oraz ogólne inżynierskie przygotowanie terenu do obrony i manewru.

6. W jaki sposób zapewnić swobodę działania wojskom własnym i ograniczyć ją przeciwnikowi.

7. Ilościowe i jakościowe porównanie sił (mocy bojowej) stron i w jaki sposób szukać przewagi zarówno materialnej, jak i niematerialnej, zwłaszcza na poszczególnych kierunkach, na których przeciwnik może uzyskiwać zdecydowaną przewagę.

8. Jakie są możliwości w **podjęciu ryzyka** prowadzenia działań zaczepnych przez przeciwnika i jakie można **podjąć ryzyko** w prowadzeniu obrony manewrowej (osiąganiu celu głównego i celów szczegółowych).

5.2.2. Gotowość i zdolność bojowa

Im siły zbrojne są licznie mniejsze, tym wyższa powinna być ich gotowość i zdolność bojowa²³. Jest to podstawowy warunek zapobiegania i przeciwdziałania powstawaniu sytuacji kryzysowych, a w razie agresji zbrojnej, bezzwłoczne i zdeterminowane jej odparcie. Wysoka gotowość i zdolność bojowa dowództw, sztabów i jednostek wojskowych zapobiega zaskoczeniu, odpowiednio do szczebla organizacyjnego: strategicznemu, operacyjnemu i taktycznemu. Gotowość i zdolność bojowa decydują o potencjale bojowym (mocy bojowej) każdej armii. Poważny wpływ na utrzymanie wojsk w wysokiej gotowości i zdolności bojowej wywiera i coraz bardziej będzie warunkować sprawny system mobilizacyjny²⁴ oraz wysoki poziom wyszkolenia rezerw osobowych i przygotowania rezerw materiałowych.

ANALIZY I OCENY

1. Ogólna ocena gotowości i zdolności bojowej wojsk przeznaczonych do realizacji celów obrony manewrowej.

2. Ocena możliwości prowadzenia obrony manewrowej na poszczególnych kierunkach (rejonach) i które jednostki wojskowe (ZT, oddziały) oraz dowódcy są najlepiej przygoto-

1. Ogólna ocena gotowości i zdolności bojowej wojsk do prowadzenia działań zaczepnych i możliwości zasilania zgrupowań uderzeniowych do prowadzenia działań zaczepnych ogólnie i na poszczególnych kierunkach, ocena dowódców oraz jednostek lotnictwa, wojsk pancernych, desantów, przewidywany sposób i charakter ich użycia i działania.

²³ K. Nożko, *Problemy i zasady sztuki operacyjnej - działań operacyjnych w systemie obronnym RP*, AON 1994, s. 176-191.

²⁴ J. Babuła, *Systemy mobilizacyjne sił zbrojnych*, Warszawa 1995.

wani do realizacji celów szczegółowych obrony.

3. Ocena możliwości czasowych zajmowania przez ZT i oddziały pasów i rejonów obrony oraz osiągnięcie gotowości systemu ognia i obrony.

4. Ocena poziomu wyszkolenia i przygotowania ZT i oddziałów do prowadzenia aktywnych działań obronnych.

5. Czy w strefie odpowiedzialności (pasie, rejonie) są przewidywane do działań wojska wyższego przełożonego.

6. Ocena systemu rozpoznania i dowodzenia.

7. Ocena możliwości zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego.

2. Możliwości manewrowe jednostek wojsk przeciwnika.

3. Ocena możliwości czasowych i przestrzennych rozwijania działań zaczepnych na poszczególnych kierunkach. Przewidywane rejonu i ewentualny czas wysadzenia desantów, ich zadania i sposoby działania.

4. Ocena poziomu wyszkolenia i przygotowania jednostek wojsk przeciwnika do prowadzenia działań zaczepnych i obronnych.

5. Ocena systemu rozpoznania i dowodzenia.

6. Ocena systemu zabezpieczenia logistycznego.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Ilościowe i jakościowe porównanie sił przeciwstawnych stron - ogólne i na poszczególnych kierunkach - oraz możliwości dopływu (narastania) świeżych sił z głębi.

2. W jakim stopniu posiadane siły i środki zapewniają skuteczną realizację celu ogólnego i celów szczegółowych w przygotowaniu i prowadzeniu

działań obronnych przez wojska własne i działań zaczepnych przez siły nieprzyjaciela.

3. Jakie przedsięwzięcia (działania) należy wykonać (i w jakiej kolejności), aby zapewnić najwyższą gotowość i zdolność bojową wojsk własnych oraz w jaki sposób obniżyć i dezorganizować je po stronie nieprzyjaciela.

4. Orientacyjne, najbardziej celowe ugrupowanie wojsk w obronie, rozmieszczenie poszczególnych elementów w terenie, wykorzystanie sił i środków układu terytorialnego oraz czasowe osiągnięcie gotowości systemu ognia, inżynieryjnego przygotowania terenu do obrony i manewru oraz w ogóle systemu obrony, w stosunku do charakteru i możliwości działania przeciwnika.

5. Zapewnienie ciągłości systemu dowodzenia i prowadzenia rozpoznania oraz sposoby przeciwdziałania rozpoznaniu przeciwnika i dezorganizacji i niszczenia systemu jego dowodzenia.

6. Dokonanie podziału sił i środków, odpowiednio do wykonawców celów szczegółowych.

7. Możliwości i sposoby wykonywania manewru, zwłaszcza na zagrożone kierunki oraz zwrotów zaczepnych na tyły i skrzydła zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, siły i środki do tworzenia obrony rejonów kluczowych i ewentualnie do tworzenia punktów ciężkości.

8. Możliwości zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego oraz wykorzystania zasobów miejscowych, a także niszczenie obiektów logistycznych przeciwnika i uniemożliwienie mu ciągłości zaopatrywania walczących wojsk; uniemożliwienie korzystania z zasobów miejscowych.

9. Hopotetyczna wielkość strat po stronie wojsk własnych i przeciwnika oraz możliwości i sposoby ich uzupełniania, zwłaszcza w dynamice prowadzonych działań operacyjno-taktycznych przez obie przeciwstawne strony.

5.2.3. Przewaga

„Przewaga jest bowiem w istocie centralnym punktem sztuki wojennej, a dążenie do jej uzyskania jest istotą stosowania wszystkich zasad sztuki wojennej. Jest sensem wszystkich zabiegów koncepcyjnych i organizacyjnych. Jest ona też w głównej mierze determinantem sposobu prowadzenia walki²⁵. Należy podkreślić, iż u podstaw tworzenia i racjonalnego wykorzystania każdej przewagi, zarówno materialnej, mierzonej zwykle stosunkiem sił (obecnie nie tylko ilościowym, lecz przede wszystkim jakościowym), jak i niematerialnej, tkwi przewaga myśli, wysokiego poziomu intelektualnego i profesjonalnego dowódców, oficerów sztabu i wyszkolenia bojowego jednostek wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

ANALIZY I OCENY

1. Możliwości przeciwstawienia się przewadze nieprzyjaciela w kategoriach przewagi materialnej i niematerialnej w strefie odpowiedzialności i na kierunkach broniących się wojsk.

2. W jaki sposób zapewnić przewagę nad przeciwnikiem na poszczególnych kierunkach i w określonym czasie.

3. W jaki sposób pozbawiać przeciwnika uzyskiwanej przez niego

1. Ocena, w jakich kategoriach przeciwnik uzyskał lub może uzyskać przewagę ogólną i na kierunkach nad jednostkami przechodzącymi do obrony lub ją prowadzącymi.

2. Możliwości i sposoby potęgowania siły uderzenia w czasie i przestrzeni, zwłaszcza w wyniku manewru i koncentrowania sił oraz środków na decydujących kierunkach.

3. Możliwości podejścia świeżych sił przeciwnika z głębi jego teryto-

²⁵ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 69.

przewagi w toku dynamiki obronnej w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

4. Możliwości i sposoby izolacji pola walki od dopływu świeżych sił nieprzyjaciela oraz zwalczania jego broni precyzyjnej bezpośrednio po wykryciu.

5. Możliwości i sposoby wykorzystania obronnych i „manewrowych” warunków terenowych do tworzenia i racjonalnego wykorzystywania przewagi nad nacierającymi wojskami przeciwnika oraz sposoby ograniczania swobody manewru i działania przeciwnika.

6. Możliwości i sposoby tworzenia drugiego frontu walki na tyłach nacierających wojsk przeciwnika.

7. Ustalenie brakujących (lub potwierdzenia wątpliwych) informacji (danych) o możliwościach potencjału bojowego przeciwnika oraz sposoby ich pozyskiwania.

rium, czas, kierunki i ewentualne rubieże wprowadzania ich do bitwy (walki).

4. Możliwości użycia przez przeciwnika broni precyzyjnej i wpływ jej skutków na tworzenie ogólnej przewagi.

5. Wpływ terenu na tworzenie przez przeciwnika przewagi w czasie prowadzenia działań zaczepnych na poszczególnych kierunkach broniących się wojsk.

6. Rola ryzyka i możliwości jego podejmowania przez przeciwnika do tworzenia i wykorzystywania przewagi w okresie przygotowania i prowadzenia natarcia.

7. Możliwości i ewentualne sposoby wprowadzania w błąd broniących się wojsk co do rzeczywistych działań.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Ocena przewagi przeciwnika w siłach i środkach, rozpoczynającego i rozwijającego działania zaczepne w całym pasie strefy odpowiedzialności (pasie, rejonie obrony) i na poszczególnych kierunkach. Możliwości potęgowania siły uderzenia (uderzeń) w wymiarze lądowym i powietrznym, a na kierunku nadmorskim - morskim.

2. Możliwości przeciwnika w uzyskiwaniu, a następnie wykorzystywaniu przewagi materialnej, głównie w wyniku zaskoczenia, manewru, prowadzeniu działań lądowo-powietrznych, także w warunkach nocnych.

3. Możliwości i sposoby przeciwstawienia się i przeciwdziałania uzyskanej i uzyskiwanej przewadze przeciwnika zarówno ogólnej, jak i na poszczególnych kierunkach.

4. Możliwości i sposoby tworzenia i racjonalnego wykorzystania przewagi materialnej i niematerialnej w określonym miejscu i czasie, do osiągnięcia celu głównego obrony i celów szczegółowych.

5. Racjonalne wykorzystanie warunków terenowych i inżynierskiego przygotowania terenu do tworzenia przewagi nad przeciwnikiem, jej skuteczne spożytkowanie do przeciwdziałania przewadze przeciwnika oraz systematyczne jej obniżanie, aby osiągnąć cel obrony przy minimalizacji strat własnych.

6. Sposoby i możliwe siły wydzielone do prowadzenia aktywnych działań bojowych na tyłach przeciwnika, wykonując nieoczekiwane uderzenia na najbardziej newralgiczne obiekty i elementy ugrupowania, które w poważny sposób będą obniżać poziom przewagi przeciwnika oraz ograniczać swobodę jego manewru i działania.

7. Sposoby ochrony i obrony ważnych obiektów i elementów ugrupowania wojsk przed uderzeniami i skutkami broni precyzyjnej.

8. Możliwe warianty i sposoby ich tworzenia do prowadzenia aktywnej obrony manewrowej, skutecznie przeciwstawiającej się ogólnej przewadze nacierających wojsk przeciwnika.

9. Możliwości uzyskiwania przewagi w rezultacie spotęgowania siły broniących się wojsk, w wyniku użycia - zwłaszcza do wykonania zwrotów zaczepnych - wojsk szczebla nadrzędnego.

5.2.4. Zaskoczenie

Celem zaskoczenia powinno być uzyskanie przewagi nad przeciwnikiem przez sparalizowanie woli jego działania i tym samym pozbawienie go zdolności do zorganizowanego prowadzenia operacji, bitwy i walki.

Z doświadczeń wojennych wynika, że w rezultacie uzyskania zaskoczenia i racjonalnego wykorzystania jego skutków, zwłaszcza w początkowym okresie jego trwania, tworzy się przewagę względną nad zaskoczonym przeciwnikiem od dwóch do pięciu razy, a niejednokrotnie znacznie więcej. Ponadto w wyniku uzyskania zaskoczenia poważnie minimalizuje się straty własne, a niewspółmiernie powiększa straty przeciwnika, co w polskim systemie obronnym ma wręcz kapitalne znaczenie.

Szczególną rolę należy przypisywać zaskoczeniu w działaniach obronnych²⁶, zwłaszcza zaś w obronie manewrowej, gdy przeciwnik posiada zdecydowaną przewagę liczebną, a być może i techniczną.

Dążąc do uzyskania zaskoczenia przez wojska własne, należy uczynić wszystko co możliwe, aby uniemożliwić przeciwnikowi jego uzyskanie i wykorzystanie.

---

²⁶ K. Nożko, *Koncepcje strategiczne i założenia operacyjno-taktyczne wykorzystania sił zbrojnych w polskim systemie obronnym*, AON, 1995, s. 55-66.

ANALIZY I OCENY

1. Cele stawiane przed zaskoczeniem, sposoby jego uzyskiwania w okresie przygotowania obrony oraz wykorzystywania skutków w czasie prowadzenia obrony manewrowej w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

2. Możliwości i ewentualne sposoby uzyskania zaskoczenia w skali operacyjnej i taktycznej. Przekształcenie skutków zaskoczenia taktycznego w skutki operacyjne.

3. Uzyskanie zaskoczenia w aspekcie czasu, miejsca, siły i skutków nieoczekiwanego uderzenia (ogniowego i zwrotu zaczepnego).

4. Uzyskanie zaskoczenia w wyniku maskowania operacyjnego i wprowadzenia przeciwnika w błąd odnośnie rzeczywistych zamierzeń i działań wojsk przechodzących i prowadzących obronę manewrową.

5. Możliwości i sposoby zmylenia przeciwnika odnośnie charakteru i form obrony manewrowej w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

1. Ocena możliwości i sposobów uzyskiwania zaskoczenia przez wojska przeciwnika przygotowujące się i prowadzące działania zaczepne.

2. Możliwości przeciwnika co do ukrycia sposobów rozpoczęcia i prowadzenia działań zaczepnych oraz wprowadzenie w błąd odnośnie rzeczywistego manewru.

3. Z jakimi pozornymi przedsięwzięciami i działaniami należy się liczyć i w jaki sposób mogą być one wykorzystywane do wprowadzenia w błąd odnośnie rzeczywistych działań i manewru zgrupowań uderzeniowych.

4. Możliwości i sposoby wprowadzenia w błąd odnośnie kierunku głównego uderzenia (punktu ciężkości) i działania głównych sił.

5. Uzyskanie zaskoczenia w wyniku nowego dotąd nie stosowanego sposobu prowadzenia działań zaczepnych w wymiarze lądowo-powietrznym.

6. Możliwości i sposoby wprowadzenia przeciwnika w błąd odnośnie organizacji systemu ognia i obrony, tworzonych „worków ogniowych” i „pułapek ogniowych”, czasu, miejsca, kierunku i liczebności sił przechodzących i wykonujących zwroty zaczepne.

7. Sposoby wprowadzenia przeciwnika w błąd co do rozmieszczenia, a następnie wykorzystania odwodów do wzmocnienia siły oporu, wykonywania zwrotów zaczepnych lub zapewnienia swobody działania i manewru wojskom broniącym rejonów kluczowych i prowadzących działania opóźniające.

8. Możliwości i sposoby wykorzystania naturalnych warunków terenowych do maskowania, skrytego działania i manewru oraz rozmieszczenia sił, elementów ugrupowania, obiektów i urządzeń zabezpieczenia logistycznego.

9. Tworzenie obiektów pozornych, zwłaszcza rozmieszczenia odwodów, SD, WRiA, środków OPL i WRE.

6. Możliwości wprowadzenia w błąd odnośnie wysadzenia i działania desantów oraz działania oddziałów rajdowych (czas, siły, rejony lądowania i kierunki działania).

7. Ocena możliwości i sposobów prowadzenia dezinformacji i działań dywersyjnych i rozpoznawczych.

8. Wprowadzenie w błąd odnośnie przygotowań do prowadzenia zdecydowanych działań zaczepnych w warunkach nocnych i zmiany dotychczasowych kierunków uderzeń zaczepnych.

9. Wprowadzenie w błąd co do czasu, rubieży i kierunku wprowadzenia do bitwy (walki) świeżych sił (odwodów).

10. Wykorzystanie naturalnych warunków terenowych do maskowania, skrytego działania i manewru oraz przenikania w głąb ugrupowania broniących się wojsk.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Możliwości i sposoby wykrycia (rozpoznania) przedsięwzięć i działań przeciwnika skierowanych do uzyskania zaskoczenia oraz wykorzystania jego skutków do prowadzenia działań zaczepnych.

2. Przechodząc do obrony manewrowej i ją prowadząc w jaki sposób uzyskać zaskoczenie przeciwnika odnośnie:

- sposobów prowadzenia obrony manewrowej na poszczególnych kierunkach i na różnej głębokości;

- ugrupowania operacyjnego (bojowego) wojsk i rozmieszczenia w terenie jego elementów;

- organizacji systemu ognia, w tym systemu ognia OPL;

- sposobów, czasu i kierunku wykonywania zwrotów zaczepnych oraz wycofywania się na kolejne pozycje i rejony, prowadząc działania opóźniające;

- rozmieszczenia i użycia odwodów oraz manewr sił na zagrożone kierunki lub przy odtwarzaniu odwodów;

- rozmieszczenia i użycia sił i środków WRE.

3. W jaki sposób prowadzić obronę manewrową, aby w pełni wykorzystać i psychologicznie spotęgować skutki uzyskanego zaskoczenia do osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych obrony.

4. W jaki sposób maksymalnie ograniczyć skutki zaskoczenia uzyskanego przez przeciwnika.

5. W jaki sposób uzyskać zaskoczenie przy wykonaniu zmasowanego uderzenia ogniowego, a następnie uderzenia zaczepnego w celu rozgromienia przeciwnika w „worku ogniowym”.

6. Co czynić i jak działać jeśli się nie uzyska przewidywanych skutków zaskoczenia (po prostu nie udało się zaskoczyć przeciwnika) lub jeżeli przeciwnik uzyskał zaskoczenie, którego nie przewidywano.

7. Sposoby przeciwdziałania skutkom zaskoczenia uzyskanego przez przeciwnika w wyniku zastosowania nowych, dotąd nie stosowanych, sposobów prowadzenia działań operacyjno-taktycznych lub użycia nowych, nieznanymi generacji broni.

8. Zasadnicze formy uzyskania i wykorzystania skutków zaskoczenia operacyjnego i taktycznego w czasie prowadzenia obrony w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

9. Wprowadzenie przeciwnika w błąd odnośnie funkcjonującego systemu dowodzenia, łączności i zabezpieczenia logistycznego.

10. Sposoby przeciwdziałania ewentualnej panice powstałej na skutek uzyskanego zaskoczenia przez przeciwnika.

5.2.5. Manewr

W manewrze uzewnętrznia się swoisty, bardzo istotny element siły bojowej wojsk. Zapewnia on nie tylko uzyskanie zaskoczenia, lecz także chroni własne wojska przed zniszczeniem przez przeważające liczebnie siły przeciwnika. W rezultacie manewru umożliwia się uchwycenie lub utrzymanie inicjatywy i zachowanie swobody działania własnych wojsk oraz w naturalny sposób tworzy się dogodne warunki do uchylenia się przed niszczącym uderzeniem przeciwnika lub wykonania nieoczekiwanego dla niego (co do miejsca, kierunku, siły i czasu) zwrotu zaczepnego, co w obronie manewrowej może mieć decydujące znaczenie dla osiągnięcia jej celów, przy minimalizacji strat własnych.

Manewr spełni pokładane w nim nadzieje i oczekiwania, jeżeli dowódcy i oficerowie sztabu oraz jednostki wojskowe perfekcyjnie opanują trudną sztukę działania, o wybitnie manewrowym charakterze, w wymiarze lądowo-powietrznym, nauczą się działać w sposób skryty i nieoczekiwany dla

przeciwnika, posiadają umiejętność podejmowania uzasadnionego ryzyka i realistycznego przewidywania skutków podjętych decyzji oraz będą racjonalnie wykorzystywać przewagę własnego terenu.

ANALIZY I OCENY

1. Możliwości i sposoby wykonania manewru:

- z nieatakowanych kierunków na kierunki zagrożone:

- sprzętem WRiA oraz ogniem i zaporami inżynieryjnymi:

- w celu wciągnięcia nieprzyjaciela w „worek ogniowy”;

- sił i środków do wykonania zwrotów zaczepnych:

- uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych:

- w czasie prowadzenia działań opóźniających, wycofania i odejścia na kolejne rubieże obronne lub do odwodów;

- siłami i środkami do obsadzenia pozycji obronnych i ryglowych oraz ogniowych;

- w celu wykonania uderzenia przed przedni skraj obrony;

1. Ocena możliwości i sposobów wykonania manewru:

- obejścia;

- oskrzydlenia;

- okrążenia;

- przenikania.

2. Możliwości i sposoby wykonania manewru do skoncentrowania ognia, sił i środków na głównym kierunku uderzenia (punkcie ciężkości).

3. Manewr sił i środków do zmiany kierunku uderzenia (uderzeń).

4. Manewr sił i środków z głębi ugrupowania nacierających wojsk i skierowanie ich na kierunek zarysowujących się powodzenia natarcia w celu spotęgowania siły uderzenia.

5. Możliwości i sposoby wykorzystania - przez nacierające wojska

- siłami i środkami wsparcia logistycznego.

2. Możliwości i sposoby wykonania manewru pozorującego inne działania niż prowadzone w rzeczywistości.

3. Manewr w celu wyprowadzenia wojsk w warunkach groźby ich zniszczenia przez przeważającą siłę przeciwnika.

4. „Wmanewrowanie” wojsk nieprzyjaciela w niekorzystne dla niego położenie (sytuację).

5. Ocena wykorzystania terenu do realizacji określonych form manewru i do przeciwdziałania wykonania manewru przez przeciwnika.

6. Możliwości i sposoby zapewnienia największej wydajności manewru realizowanego przez wojska własne i pozbawienie (lub ograniczenie) przeciwnika możliwości wykonania manewru.

7. Możliwości i sposoby manewru wojsk w celu zasilania zgrupowań uzyskujących powodzenie w wyniku pomyślnie wykonanego manewru.

- naturalnych właściwości terenu do realizacji określonych form manewru lub uderzenia i działania.

6. Możliwości przeciwnika w przeciwdziałaniu wykonaniu manewru przez wojska będące w obronie (ogólnie i na konkretnych kierunkach).

7. Możliwości przeciwnika w wykonaniu manewru drogą powietrzną, a na kierunku nadmorskim - morską.

8. Możliwości wykonania manewru wojskami podchodzącymi z głębi kraju w celu zasilania poszczególnych zgrupowań uderzeniowych (kierunki i orientacyjne rubieże wprowadzania ich do bitwy).

9. Możliwości manewru sił i środków do likwidacji okrążonych wojsk obroncy lub tych, które działają na tyłach przeciwnika, tworzących drugi front walki.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Ocena możliwości zastosowania przez przeciwnika głównych form manewru z chwilą rozpoczęcia działań zaczepnych i w toku ich rozwijania.

2. W jaki sposób zapewniać swobodę manewru wojskom własnym i ograniczać (przeciwdziałać) wykonywanie manewru przez przeciwnika.

3. Możliwości i sposoby przeciwdziałania wykonaniu manewru przez wojska przeciwnika, które włamały się w głąb ugrupowania broniących się wojsk.

4. Jaki manewr sił i środków zastosować w czasie przewidywanych przeciwdziałań i kontrataków (czas, kierunki, rubieże).

5. Przewidywany manewr odwodami, zwłaszcza przeciwpancernymi, na zagrożone kierunki. Manewr zaporami inżynieryjnymi.

6. Manewr sił i środków oraz uderzeń lotnictwa i śmigłowców bojowych do wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego na „wciągnięte” w „worek ogniowy” wojska przeciwnika, a następnie manewr wojsk pancernych i zmechanizowanych w celu wykorzystania skutków uderzenia ogniowego przez wykonanie uderzenia zaczepnego i ostatecznego rozgromienia sił przeciwnika.

7. Manewr sił i środków do obrony rejonu (rejonów) kluczowego.

8. Manewr sił i środków oraz ognia, a także odwodów w celu zapewnienia ciągłości działań podczas prowadzenia obrony metodą szufladkowania.

9. Manewr sił i środków do wykonania ogniowego kontrprzygotowania i uderzenia przed przedni skraj obrony (jeżeli takie działania są przewidywane).

10. Manewr sił i środków ze strefy rozpoznania w głąb obrony lub obsadzenia pozycji ryglowych.

11. Manewr sił i środków do likwidacji desantów przeciwnika.

5.2.6. Aktywność²⁷

Aktywność należy racjonalnie łączyć z trwałością obrony oraz szybkimi, wyprzedzającymi i uprzedzającymi przeciwnika działaniami wojsk. Z aktywnością wiąże się ogólny wymóg, aby za „błyskawiczną” myślą dowódcy nadążały „błyskawiczne” działania jednostek wojskowych. Należy jednak zastrzec, iż „błyskawiczność” myśli i działania nie oznacza pośpiechu i braku rozsądnych, umotywowanych sytuacyjnie przemyśleń, ocen i decyzji. Aktywność w działaniach obronnych to rozsądek, zwalczanie pasywności i bierności oraz podejmowanie uzasadnionego ryzyka w działaniu i manewrze. *Pasywność i bierność - napisał generał Władysław Sikorski - jest jednym z najważniejszych błędów dowódców, na wojnie bowiem jedynie aktywne uderzenia przenieść mogą rozstrzygnięcie.*

W obronie manewrowej aktywne, racjonalne i głęboko umotywowane oraz zdecydowane działania (zmasowany ogień, manewr, zorganizowany opór połączony ze zdecydowanymi zwrotami zaczepnymi, a tam gdzie jest to konieczne i możliwe prowadzenie działań opóźniających) mają kapitalne znaczenie w osiągnięciu celu głównego i celów szczegółowych obrony, przy minimalizacji strat własnych.

---

²⁷ Aktywność odnosi się zarówno do aktywnego działania wojsk, jak i aktywności w pracy, działalności dowódczej oraz sztabowej, w ogóle aktywności intelektualnej i profesjonalnej dowódców, a także sztabowców, zwłaszcza w wyjątkowo trudnych oraz skomplikowanych warunkach i sytuacjach, szczególnie w obronie manewrowej.

ANALIZY I OCENY

1. W jaki sposób zapewnić aktywny sposób prowadzenia obrony manewrowej, ogólnie w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej oraz na poszczególnych kierunkach strefy odpowiedzialności (w pasach i rejonach obrony).

2. W jaki sposób zapobiegać i przeciwdziałać ograniczaniu przez przeciwnika aktywności obronnej na szczeblu taktycznym i operacyjnym w wymiarze lądowo-powietrznym.

3. Możliwości i sposoby ograniczania szybkości prowadzonych działań przez przeciwnika w strefach: rozpoznania, taktycznej, operacyjnej i na decydujących kierunkach.

4. W jaki sposób zapewnić własnym wojskom uprzedzenie przeciwnika w działaniu, zwłaszcza przy wykonywaniu zwrotów zaczepnych, przede wszystkim zaś przeciwuderzeń.

1. W jaki sposób nieprzyjaciel może ograniczać aktywne prowadzenie obrony manewrowej, zwłaszcza przez oddziaływanie lotnictwem, uderzeniami ogniowymi, bronią precyzyjną i wojskami lądowymi.

2. Ocena możliwości w czasie i przestrzeni aktywnego działania zgrupowań uderzeniowych rozwijających natarcie na poszczególnych kierunkach.

3. Które ze zgrupowań uderzeniowych jest lub może być najsilniejsze i dysponuje największymi możliwościami rozwijania działań zaczepnych w szybkim tempie i na dużą głębokość.

4. Najbardziej zagrożone kierunki broniących się wojsk szybkim i głębokim włamaniem nacierających wojsk przeciwnika.

5. W jaki sposób przeciwnik może wykorzystywać naturalne warunki terenowe do uzyskiwania szybkiego tempa natarcia.

5. W jaki sposób zapewnić aktywne i zdecydowane działania na tyłach wojsk przeciwnika, zwłaszcza zasilając aktywność działań oddziałów rajdowych, grup specjalnych, działania sił układu terytorialnego.

6. W jaki sposób wykorzystać naturalne warunki terenowe do aktywnego działania broniących się wojsk i ograniczać możliwości swobody działania i manewru zgromadzeń uderzeniowych przeciwnika.

6. Możliwości i ewentualne rejonys wysadzenia desantów oraz sposoby i kierunki ich działania.

7. Możliwości i sposoby zasilania nacierających wojsk świeżymi siłami podchodzącymi z głębi.

8. Możliwości, obiekty, rejonys i kierunki najbardziej aktywnego działania lotnictwa i śmigłowców bojowych.

9. Możliwości i sposoby zapewnienia nacierającym wojskom swobody działania i manewru.

WNIOSKI OGÓLNE

1. W jaki sposób rozbudowywać system obrony pod względem inżynieryjnym, aby zapewnić najlepsze warunki do prowadzenia aktywnej obrony manewrowej oraz w sposób zdecydowany pozbawiać przeciwnika możliwości prowadzenia szybkich i zdecydowanych działań zaczepnych, a także ograniczać jego możliwości manewrowe.

2. W jaki sposób zapewnić warunki wciągania wojsk przeciwnika w „worki” i „pułapki ogniowe”, a następnie ich rozbicia uderzeniami ogniowymi i zaczepnymi, jednostek wykonujących zwroty zaczepne.

3. W jaki sposób zapewnić skuteczną osłonę broniących się wojsk od uderzeń z powietrza i obronę przed bronią precyzyjną (punkty ciężkości) oraz zapewnić aktywne osiaganie celów obrony, przy ograniczaniu strat własnych.

4. W jaki sposób zapewnić skuteczne i szybkie zlikwidowanie desantów przeciwnika oraz zwalczanie jego grup specjalnych działających na tyłach broniących się wojsk.

5. Zapewnienie niezbędnych warunków broniącym się wojskom w szybkim i bezkolizyjnym przechodzeniu od jednego do drugiego rodzaju działań, zwłaszcza od zdecydowanego oporu do szybkich i nieoczekiwanych dla przeciwnika, wykonywanych zwrotów zaczepnych, od działań opóźniających do obrony pozycyjnej.

6. Możliwości i sposoby wykonywania nieoczekiwanych i zdecydowanych uderzeń na najbardziej czule i newralgiczne obiekty i elementy ugrupowania przeciwnika, zwłaszcza stanowiące o sile wojsk i możliwościach ich szybkiego i sprawnego działania. Dezorganizowanie systemu dowodzenia przeciwnika.

7. Możliwości i sposoby izolowania pola walki od dopływu świeżych sił z głębi lub w wyniku manewru na kierunki decydujących działań zaczepnych przeciwnika.

8. Możliwości i sposoby zapewnienia sprawnie działającego systemu dowodzenia oraz szybkiego i bezkolizyjnego obiegu informacji.

9. Możliwości i sposoby niszczenia obiektów i urządzeń zabezpieczenia logistycznego oraz ograniczanie ciągłości materiałowego zaopatrywania, zwłaszcza tych zgrupowań, które najgłębiej włąmały się w ugrupowanie broniących się wojsk.

10. Zwiększanie aktywności walki obronnej w warunkach nocnych.

5.2.7. Współdziałanie i koordynacja

Koordynacja i współdziałanie polegają na zespalaniu i racjonalnym integrowaniu celu, czasu i przestrzeni przygotowywanych i prowadzonych działań obrony manewrowej. *Warunkiem istotnym racjonalnej integracji działań jest optymalna ich koordynacja, czyli uzgadnianie*²⁸.

ANALIZY I OCENY

1. Główne cele współdziałania między rodzajami sił zbrojnych i wojsk - głównie lotnictwa i wojsk OPL - a systemem OP według prowadzonych działań obronnych w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

2. Sposoby utrzymania współdziałania między jednostkami wojsk operacyjnych a siłami obrony terytorialnej.

3. Cele i sposoby utrzymania współdziałania między:

- sąsiednimi ZO (ZT i oddziałami);
- wojskami lądowymi i lotnictwem oraz siłami i środkami OP.

1. Główne kierunki i cele współdziałania oraz koordynacji w wojskach przeciwnika.

2. Najmocniejsze i najsłabsze ogniwa współdziałania w ugrupowaniu i działaniu zgrupowań uderzeniowych przeciwnika.

3. Zasady i możliwe sposoby zachowania współdziałania pomiędzy lotnictwem i wojskami zmechanizowanymi oraz desantami.

4. Kierunki i sposoby dezorganizacji współdziałania w wojskach prowadzących obronę w różnych jej okresach.

5. Współdziałanie między ugrupowaniami uderzeniowymi rozwi-

²⁸ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, wyd. V, Warszawa 1973, s. 207.

4. Określenie momentów (okresów) bitwy obronnej, w których najbardziej może być naruszone współdziałanie.

5. Możliwości i sposoby dezorganizacji współdziałania między nacierającymi zgrupowaniami uderzeniowymi oraz między nimi i lotnictwem. Wprowadzanie elementów dezinformacji do dezorganizowania systemu współdziałania przeciwnika.

jającymi natarcie na poszczególnych kierunkach.

6. Okresy działań zaczepnych, w których przeciwnik będzie dążył do koncentrowania wysiłków do naruszenia i zdeorganizowania współdziałania wojsk prowadzących obronę manewrową.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Uzgodnienie sposobów współdziałania w czasie wsparcia wojsk walczących w strefie rozpoznania przez lotnictwo, śmigłowce bojowe oraz wojska pierwszego rzutu. Kierunki i sposoby wycofania się wojsk ze strefy rozpoznania w głąb obrony. Wykonanie ewentualnego ogniowego kontrprzygotowania i uderzenia przed przedni skraj obrony (czas, siły, kierunki i rubieże).

2. Uzgodnienie wysiłków i sposobów działania wojsk pierwszego rzutu według celów i czasu ich realizacji z uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych, ogniem WRiA oraz czolgów i manewrem odwodów przeciwpancernych, określenie punktów ciężkości i rejonów kluczowych w strefie taktycznej i ewentualnie między strefami. Cel i sposób użycia drugiego rzutu oraz odwodów operacyjnych w walce o utrzymanie strefy

taktycznej. Sposoby obsadzania pozycji ryglowych w celu kanalizowania nacierających wojsk i tworzenia „worków i pułapek ogniowych”.

3. Sposoby tworzenia „worków ogniowych” w poszczególnych strefach obrony i między nimi oraz wykonywanie zmasowanego ognia na przeciwnika, znajdującego się w tych „workach” (siły, środki i kto bierze udział), a także wykonanie uderzenia zaczepnego w celu maksymalnego wykorzystania skutków ogniowego uderzenia i ostatecznego rozgromienia przeciwnika.

4. Sposoby wykonywania manewru odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych, z kierunków pasywnych na zagrożone.

5. Sposoby prowadzenia działań obronnych w walce o strefę operacyjną. Uzgodnienie sposobów działania i wykorzystania wojsk walczących (wycofujących się) w strefie taktycznej i na pozycjach ryglowych oraz prowadzących działania bojowe na tyłach nacierających wojsk przeciwnika, do realizacji celów obrony strefy operacyjnej. Określenie sposobów prowadzenia wspólnych działań z odwodami skierowanymi przez dowódcę szczebla nadrzędnego.

6. Ustalenie kto i w jaki sposób koordynuje wykonywanie kontrataków na zbieżnych kierunkach między dwoma pododdziałami, oddziałami i ZT. Kto i w jaki sposób koordynuje wykonanie przeciwuderzenia na jednym lub dwóch zbieżnych kierunkach. Sposoby zapewnienia ciągłości współdziałania z lotnictwem i śmigłowcami bojowymi uczestniczącymi w tych działaniach.

7. Sposoby koordynacji działań obronnych prowadzonych na poszczególnych kierunkach działań zaczepnych przeciwnika.

8. Ustalenie wspólnych działań z sąsiadami w czasie prowadzenia działań obronnych w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

9. Podział kompetencji dowódczych w czasie wspólnych działań dwóch sąsiednich ZT (oddziałów) oraz odpowiednio odwodów taktycznych i operacyjnych.

10. Uzgodnienie wykonywania selektywnych uderzeń siłami i środkami WRE w celu zakłócania systemów współdziałania przeciwnika.

11. Uzgodnienie sygnałów współdziałania oraz sposobów naprowadzania lotnictwa.

12. Uzgodnienie współdziałania z siłami obrony terytorialnej oraz współpracy i wspólnych działań z administracją państwową i samorządem terytorialnym.

5.2.8. Ciągłość działań

*Ciągłość - to konsekwencja rozumiana jako celowe następstwo kolejnych czynności zmierzających do stałego celu i ułożonych w ten sposób, że nie tylko sobie nie przeszkadzają, lecz pewne wcześniejsze służą jako przygotowanie do pewnych późniejszych*²⁹.

ANALIZY I OCENY

1. Cele zapewnienia ciągłości działań w obronie manewrowej w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

2. Sposoby zapewnienia ciągłości działań obronnych przez

I. Możliwości i sposoby zapewnienia zgrupowaniom uderzeniowym prowadzenia ciągłych działań oraz przekształcanie działań dziennych w nocne i odwrotnie.

---

²⁹ Tamże, s. 180.

systematyczne prowadzenie własnego rozpoznania i skuteczne przeciwdziałanie rozpoznaniu przeciwnika, zwłaszcza wprowadzając go w błąd co do rzeczywistych działań.

3. Wpływ i wykorzystanie terenu na poszczególnych kierunkach do prowadzenia ciągłych działań obrony manewrowej.

4. Warunki zapewniania ciągłości lotniczego wsparcia walczących wojsk oraz zorganizowanie ciągłej osłony OPL i OP, zwłaszcza zasadniczych elementów ugrupowania wojsk i w czasie wykonywania manewru i zwrotów zaczepnych.

5. Sposoby skutecznego wykorzystywania zarówno fizycznych, jak i psychicznych skutków oddziaływania ogniowego do zdecydowanego wykonywania zwrotów zaczepnych oraz przekształcania jednej formy działań w inną bez przerwy i niepotrzebnej straty czasu.

6. Sposoby maksymalnego wykorzystania właściwości terenowych, manewru i działania odwodów oraz prowadzonych walk na

2. Możliwości i sposoby wykorzystywania przez przeciwnika skutków zaskoczenia do prowadzenia zdecydowanych, ciągłych działań zaczepnych, orientacyjny czas i rubieżę wprowadzania do bitwy świeżych sił, zwłaszcza na kierunkach uzyskiwanego powodzenia.

3. Możliwości przeciwnika w prowadzeniu ciągłych działań lądowo-powietrznych (rejony wysadzenia desantów oraz rejony i obiekty zmasowanych uderzeń lotnictwa i broni precyzyjnej).

4. Możliwości i sposoby odtwarzania przez przeciwnika zdolności i gotowości bojowej wojsk, zwłaszcza bezpośrednio uczestniczących w natarciu.

5. Możliwości i sposoby wykorzystywania przez przeciwnika naturalnych warunków terenowych do prowadzenia ciągłych działań zaczepnych oraz uniemożliwianie jego wykorzystywania do prowadzenia trwałej i aktywnej obrony.

6. Kierunki głównego (głównych w strefie odpowiedzialności)

tyłach i skrzydłach do ograniczania i przeciwdziałania realizacji manewru i uderzenia przez nacierające wojska przeciwnika.

7. Sposoby tworzenia dogodnych warunków do kanalizowania lub rozpraszania nacierających wojsk przeciwnika oraz tworzenia warunków do wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego i nieoczekiwanych zwrotów zaczepnych.

8. Ożywianie i intensyfikowanie walk na skrzydłach i tyłach nacierających wojsk przeciwnika.

9. Sposoby zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego, dowodzenia i maskowania.

uderzenia wojsk oraz możliwości i sposoby jego przenoszenia na nowe kierunki w toku rozwijania działań zaczepnych.

7. Sposoby zapewnienia nacierającym wojskom ciągłości rozpoznania i dowodzenia.

8. Sposoby zapewnienia nacierającym wojskom ciągłości wsparcia lotniczego.

9. Możliwości i sposoby zapewnienia ciągłości zabezpieczenia logistycznego.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Przeciwstawne cele i sposoby zapewnienia ciągłości działań przez wojska prowadzące działania obronne i zaczepne.

2. Nieustanne prowadzenie ciągłego rozpoznania, kierując jego wysiłki na zdobycie informacji o przeciwniku, zwłaszcza o jego siłach i środkach stanowiących zasadnicze zgrupowania nacierających wojsk w wymiarze lądowo-powietrznym, o stanowiskach dowodzenia, ich rozmieszczeniu, czasie i sposobach przesuwania w nowe rejony, o obiektach i urządzeniach zabezpieczenia logistycznego, wykrywanie słabych punktów i luk w

ugrupowaniu przeciwnika oraz o podejściu jego świeżych sił, rubieżach i kierunkach wprowadzania ich do bitwy, o bazowaniu i lądowiskach śmigłowców bojowych.

3. Sposoby najlepszego wykorzystania właściwości terenowych do prowadzenia szybkiego i nieoczekiwanego dla przeciwnika manewru, wykonywania zmasowanego uderzenia ogniowego i zwrotów zaczepnych oraz prowadzenia i zachowania ciągłości działań opóźniających.

4. Sposoby zachowania ciągłości działań w czasie prowadzenia walki w strefach: rozpoznania, operacyjnej i taktycznej.

5. Sposoby zapewnienia ciągłości przekształcania zwrotów zaczepnych w silny opór na osiągniętych rubieżach lub do działań opóźniających, ścisłe wiązanie obrony wojsk przed frontem nacierających wojsk z działaniami bojowymi na ich tyłach. Przechodzenie od działań dziennych do nocnych i odwrotnie.

6. Sposoby i ustalenia zachowania ciągłości wsparcia lotniczego oraz obrony wojsk przed uderzeniami z powietrza.

7. Przejawianie wysokiej aktywności i ciągłości w pracy dowódców i oficerów sztabu oraz zdecydowania i operatywności w dowodzeniu, sprawne odtwarzanie naruszonego współdziałania i zachowanie ciągłości w koordynowaniu prowadzonych działań bojowych ZT i oddziałów, kierując ich wysiłki na osiągnięcie celu głównego obrony i celów szczegółowych, przy minimalizacji strat własnych.

8. Nieustanne podtrzymywanie gotowości i zdolności bojowej jednostek wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, sprawne jej odtwarzanie w razie naruszenia oraz pielęgnowanie ducha bojowego i ciągle dbanie o wysokie żołnierskie morale i dyscyplinę wojsk.

9. Zapewnienie ciągłości w zabezpieczeniu logistycznym wojsk własnych i jej dezorganizowanie po stronie przeciwnika.

10. Nieustanne prowadzenie działań skierowanych na dezorganizację i przeciwdziałanie zachowania ciągłości działań przez przeciwnika, w zasadniczych formach i kategoriach jego działania.

5.2.9. Koncentracja (ześrodkowanie) sił i środków oraz skupianie wysiłków do realizacji głównych celów (zadań)

Współcześnie realizacja zasady koncentracji (ześrodkowania) ... nie oznacza tylko gromadzenia sił i środków w jednym miejscu (obszarze, kierunku), lecz również, a w obronie manewrowej przede wszystkim, łączne skierowanie (kumulowanie) działań na osiągnięcie głównych celów (zadań), przy zapewnieniu minimalizacji strat własnych. Można więc zaryzykować twierdzenie, że zasada koncentrowania (ześrodkowania), stanowi abecadło w pracy dowódcy i oficerów sztabu. Kto bowiem nie posiada umiejętności **podejmowania ryzyka** koncentrowania sił i środków oraz skupienia wysiłków działania do wykonania zadań głównych, decydujących o powodzeniu, ten nigdy nie może nawet marzyć o zwycięstwie, zwłaszcza w działaniach obronnych.

ANALIZY I OCENY

1. Określenie zadań głównych, decydujących o osiągnięciu celu głównego i celów szczegółowych obrony manewrowej.

2. Określenie sposobów koncentrowania (ześrodkowania) sił, środków, ognia, manewru i uderzenia

1. Możliwe wyodrębnienie zadań głównych, do osiągnięcia których będzie dążył przeciwnik, aby osiągnąć cel działań zaczepnych.

2. W jaki sposób, w przestrzeni i czasie, przeciwnik będzie dążył do

do osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych.

3. Określenie (ustalenie) obiektów, urządzeń i elementów ugrupowania stanowiących o sile i możliwościach zaczepnego działania przeciwnika.

4. Określenie obiektów, urządzeń i elementów ugrupowania, które stanowią i powinny stanowić o trwałości i aktywności obrony w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej oraz ustalenie sposobów koncentrowania sił, środków oraz ognia i działań wojsk w celu unieвозмоwienia przeciwnikowi ich skuteczne zwalczanie, zapewniając niezawodne przeciwdziałanie działaniom przeciwnika.

5. Określenie racjonalnych sposobów koncentrowania sił i środków OPL i działań sił OP do osłony od uderzeń z powietrza ześrodkowywanych wojsk do wykonania zadań głównych, warunkujących osiągnięcie celu głównego i celów szczegółowych obrony manewrowej.

koncentrowania sił i wysiłków, aby osiągnąć cel działań zaczepnych.

3. Określenie obiektów i elementów ugrupowania operacyjnego (bojowego) obrońcy, które przeciwnik będzie chciał zniszczyć i obezwładnić w pierwszej kolejności, aby opanować rejonny kluczowe, decydujące o sile obrony.

4. Ustalenie punktów ciężkości i koncentrowanie sił i środków oraz sposoby ich powietrzno-lądowego działania w wykonaniu zadań głównych, decydujących o osiągnięciu celów działań zaczepnych.

5. Silne i słabe strony w możliwościach i sposobach prowadzenia działań zaczepnych.

6. Sposoby wykonania manewru do skoncentrowania wysiłków lotnictwa i wojsk lądowych dla osiągnięcia celów i zadań głównych, decydujących o powodzeniu działań zaczepnych.

7. Możliwości zasilania świeżymi siłami działań zaczepnych głównych zgrupowań uderzeniowych.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Określenie sposobów wykonywania zadań głównych przez wojska wykonujące działania zaczepne oraz możliwe sposoby skutecznego im przeciwdziałania oraz racjonalne sposoby skoncentrowanego działania zapewniającego osiągnięcie celów i zadań głównych przez wojska własne.

2. Możliwości i sposoby zapewnienia najbardziej dogodnych warunków (swobody działania i manewru) do koncentracji sił, środków ognia i uderzenia zaczepnego lub uchylenie się (stosując działania opóźniające) przed zniszczeniem przez zdecydowanie przeważające siły przeciwnika w celu wykonania zadań głównych, decydujących o trwałości i aktywności obrony oraz osiągnięcie jej celów przy minimalizacji strat własnych.

3. Możliwości wykonywania szybkiego manewru sił i środków na najbardziej zagrożone kierunki, **świadomie podejmując ryzyko osłabienia** innych kierunków i rejonów.

4. Sposoby wykorzystywania dogodnych warunków terenowych do skrytego koncentrowania sił, środków, ognia i manewru oraz uderzeń zaczepnych do wykonania zadań głównych, decydujących o osiągnięciu celów obrony manewrowej.

5.2.10. Odwody

Doświadczenia historyczne i współczesne oceny działań zbrojnych prowadzonych z przeważającymi liczebnie siłami, wskazują, iż przy tworzeniu i wykorzystaniu odwodów należy przestrzegać (kierować się) następujące zasadnicze prawidłowości:

1. Im szerszy jest front obrony na szczeblu operacyjnym i im przeciwnik w początkowym uderzeniu może mieć liczebnie większe siły, tym silniejsze i głębiej powinny być rozmieszczone odwody.

2. Im słabsze są własne siły w stosunku do przeciwnika, tym większe znaczenie mają silne odwody, zwłaszcza przygotowane i przystosowane do szybkich, zdecydowanych i zaskakujących przeciwnika działań.

3. Im trudniej określić, ponad wszelką wątpliwość, rzeczywiste kierunki głównych uderzeń sił przeciwnika, tym silniejsze powinny być odwody do zdecydowanego przeciwdziałania na decydujących kierunkach.

4. Nieustannie należy mieć na uwadze, że odwody nie mogą być tworzone w celu asekuracji przed nieznanym rozwojem sytuacji. „na wszelki wypadek”, nie mogą być także bezczynne przez dłuższy czas, pozostając tylko w dyspozycji dowódcy. Odwód użyty w walce powinien być bezzwłocznie odtworzony.

ANALIZY I OCENY

1. Określenie charakteru odwodów, ich składu organizacyjnego, rozmieszczenia i możliwości manewru oraz skutecznego działania.

2. Cele i zadania stawiane przed poszczególnymi odwodami, wynikające z celu głównego i celów szczegółowych działań obronnych.

3. Charakter i sposoby działania odwodów ze względu na kierunki

1. Możliwości i sposoby rozwijania działań zaczepnych przez przeciwnika, najbardziej zagrożone kierunki uderzeniami z powietrza, desantami, uderzeniem wojsk pancernych i zmechanizowanych.

2. Możliwości, siła i ewentualne sposoby użycia odwodów przez przeciwnika w czasie natarcia w strefach rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

działań zgrupowań uderzeniowych przeciwnika.

4. Siły i środki wchodzące w skład poszczególnych odwodów, w tym odwodów o charakterze powietrznomanewrowym.

5. Siły, środki i sposoby zapewnienia najdogodniejszych warunków do użycia i działania odwodów (maskowanie, osłona OPL, zabezpieczenie inżynieryjne, współdziałanie i wsparcie ogniowe).

3. Możliwości i sposoby zwalczania odwodów obrońcy w rejonach ich rozmieszczenia, w czasie manewru i podejścia (przelotu) do rejonu działań oraz w czasie wykonywania postawionych przed nimi zadań.

4. Określenie ewentualnych punktów ciężkości w działaniach zaczepnych.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Biorąc za podstawę cel główny i cele szczegółowe obrony manewrowej - określenie: potrzeb w organizowaniu odwodów (ogólnego i specjalnych), ich cele i zadania, struktury organizacyjnej i koncepcji użycia w okresie przygotowania operacji (bitwy, walki) oraz w czasie prowadzenia działań obronnych. Ustalenie sił i środków wchodzących w skład poszczególnych odwodów stałych i doraźnie organizowanych.

2. Rozmieszczenie odwodów w zależności od przewidywanych sposobów i kierunków ich wykorzystania w walce o strefy: rozpoznania, taktyczną i operacyjną. Zapewnienie warunków najwyższej swobody ich działania na kierunkach przewidywanego użycia.

3. Uzgodnienie sposobów wspólnego działania odwodów operacyjnych i taktycznych, ewentualnie strategicznych, w różnych etapach operacji i walki, całością lub tylko częścią sił i środków poszczególnych odwodów.

4. Możliwości i sposoby wielowariantowego użycia odwodów ogólnego i specjalnych, zwłaszcza przeciwpancernych.

5. Sposoby odtwarzania odwodów, bezpośrednio po ich użyciu, do wykonywania konkretnych zadań bojowych.

6. Ustalenie sposobów dowodzenia odwodami po ich zaangażowaniu w działaniach obronnych oraz sposobów wszechstronnego zabezpieczenia i wsparcia, zwłaszcza ogniowego i logistycznego.

7. Przy wprowadzeniu i po wejściu odwodów do walki obronnej - ustalenie sposobów ich osłony od uderzeń z powietrza oraz wprowadzenie przeciwnika w błąd co do czasu i kierunku rozpoczęcia działań przez poszczególne odwody.

8. Możliwości przeciwnika w skutecznym zwalczaniu odwodów lub ograniczaniu swobody ich działania (manewru) w rejonach rozmieszczenia i w czasie prowadzenia walki.

9. Orientacyjne ustalenie struktury organizacyjnej odwodów przeciwnika, ich rozmieszczenie, przesuwanie oraz możliwe sposoby ich użycia. Dążenie do rozpoznania czasu i kierunku użycia tych odwodów.

5.2.11. Teren

Każdy dowódca i oficer sztabu planując, organizując i prowadząc działania obronne na obszarze kraju, muszą z poczuciem pełnej odpowiedzialności oceniać i uwzględniać konkretne warunki terenowe zarówno do działania wojsk własnych, jak i przeciwnika. Teren był zawsze sprzymierzeńcem strony słabszej w potęgowaniu potencjału i mocy bojowej wojsk oraz wykorzystaniu do skutecznego działania z przeważającymi liczebnie siłami przeciwnika. Teren odpowiednio przygotowany do obrony i

manewru oraz racjonalnie wykorzystywany do prowadzenia trwałej i aktywnej obrony. zwiększa w sposób naturalny przewagę nad przeciwnikiem prowadzącym działania zaczepne, od dwu- do pięciokrotnie.

ANALIZY I OCENY

1. Określenie usytuowania w terenie stref: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej.

2. Ocena terenu pod względem: przygotowania struktury obrony manewrowej, inżynieryjnym, rozmieszczenia elementów ugrupowania operacyjnego (bojowego) oraz sposobów prowadzenia działań obronnych.

3. Ocena infrastruktury i sposoby jej wykorzystania w strefie odpowiedzialności i w pasach obronnych. Określenie najbardziej dogodnych dróg i kierunków do wykonania manewru. Ewentualne przygotowanie nowych dróg manewru.

4. Rejony najbardziej newralgiczne ze względu na duże możliwości działania lotnictwa i desan-

1. Możliwości i sposoby wykorzystania właściwości terenu do rozwijania działań zaczepnych. Określenie kierunków głównych uderzeń i sposoby działania zgrupowań uderzeniowych. Rozmieszczenie w terenie elementów ugrupowania i możliwe kierunki ich przesuwania.

2. Możliwości i sposoby wykorzystania dróg manewru i formy manewru, które może zastosować przeciwnik w różnych etapach rozwijania działań zaczepnych.

3. Rejony i obszary, które przeciwnik będzie chciał opanować w pierwszej kolejności wojskami pancernymi i zmechanizowanymi oraz desantem powietrznym, a na kierunku nadmorskim - powietrzno-morskim.

tów oraz ich wykorzystania przez przeciwnika do naruszenia systemu obrony.

5. Rejony i obiekty, które należy określić i bronić jako kluczowe, a utrzymanie których zapewnia trwałość i aktywność obrony.

6. Wykorzystanie naturalnych rubieży obronnych do kanalizowania lub rozpraszania natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika.

7. Rejony i obszary najbardziej dogodne do tworzenia drugiego frontu walki na tyłach nacierających wojsk przeciwnika.

8. Zakłady i obiekty przemysłowe, których zniszczenie zagraża ludności i środowisku naturalnemu oraz możliwościom prowadzenia działań przez wojska.

9. Możliwości i sposoby wykorzystania zasobów miejscowych do wzmocnienia systemu obrony lub podlegające ewakuacji z rejonów objętych działaniami bojowymi.

4. Rejony koncentracji wojsk przeciwnika oraz rozmieszczenia jego sztabów, sił i środków WRE oraz broni precyzyjnej.

5. Rejony i obiekty, które zapewniają największe możliwości do wysadzenia i działania desantów oraz grup specjalnych.

6. Możliwości i sposoby wykorzystania przez przeciwnika zasobów miejscowych oraz tych, które mogą podlegać opanowaniu w stanie niezniszczonym i w pierwszej kolejności.

7. Możliwości i sposoby wykorzystania warunków terenowych do wykonania zaskakującego obronę manewru na jego skrzydła i tyły.

8. Wykorzystanie warunków naturalnych terenu do maskowania rozmieszczenia wojsk i ich manewru.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Kierując się celem głównym i celami szczegółowymi - określenie: struktury systemu obrony manewrowej pod względem inżynieryjnym, zwłaszcza określenie rejonów kluczowych, przygotowanie struktury do tworzenia „worków ogniowych” i rubieży do prowadzenia działań opóźniających.

2. Stopień i zakres przygotowania pod względem inżynieryjnym taktycznej i operacyjnej stref rozpoznania oraz określenie rubieży zapewniającej najdogodniejsze warunki przebiegu przedniego skraju obrony poszczególnych stref.

3. Maksymalne wykorzystanie terenu do organizacji systemu ognia, w tym zapewnienia warunków do jego manewru na najbardziej zagrożone kierunki i koncentrowania na najważniejszych obiektach.

4. Najdogodniejsze kierunki do natarcia i manewru wojsk przeciwnika oraz rejonu i obiekty, do opanowania których będzie on dążył w pierwszej kolejności.

5. Kierunki zapewniające najdogodniejsze warunki do wykonywania zwrotów zaczepnych, zwłaszcza przeciwuderzeń odwodami operacyjnymi i ewentualnie strategicznymi.

6. Rejonu zapewniające najdogodniejsze warunki do rozmieszczenia odwodów, stanowisk dowodzenia, elementów urządzeń zabezpieczenia logistycznego oraz rejonu nadające się do tworzenia urządzeń i rejonów pozornych wybranych elementów ugrupowania operacyjnego (bojowego).

7. Wykorzystanie istniejących dróg manewru oraz przygotowanie nowych, w tym do zaopatrywania wojsk i ewakuacji.

8. Możliwości i sposoby wykorzystania naturalnych właściwości terenu do utworzenia drugiego frontu walki na tyłach przeciwnika.

9. Określenie w strefie odpowiedzialności (w pasie i rejonie obrony) obiektów przemysłowych, które można wykorzystać do umocnienia obrony lub wymagające specjalnego obronnego przygotowania, a niekiedy ewakuacji.

10. Ocena obszaru (rejonu) działań obronnych z punktów widzenia ekonomicznego, demograficzno-społecznego i politycznego.

11. Uzgodnienie współpracy i współdziałania z władzami administracji państwowej i samorządowej.

12. Właściwości terenu, jego pokrycie, infrastruktura oraz stan gleby i warunki pogodowe oddziałujące szczególnie na: ruchliwość wojsk, możliwości obserwacji i oddziaływania ogniowego, ukrycia i wprowadzania przeciwnika w błąd, ustawiania zapór, wydolność ludzi i sprzętu. Właściwości te muszą być uwzględniane w każdej sytuacji przy ocenie obu przeciwstawnych stron.

5.2.12. Zabezpieczenie logistyczne

Osiągnięcie celu głównego i celów szczegółowych w każdym działaniu operacyjno-taktycznym, a zwłaszcza w obronie manewrowej, w decydujący sposób zależy od sprawnego, nieustannie działającego systemu zabezpieczenia logistycznego. Ciągłość zaopatrywania materialowego i technicznego oraz działające na wysokim poziomie służby medyczne, udzielające niezbędnej pomocy sanitarnej bezpośrednio na polu walki, a także sprawna ewakuacja rannych i udzielanie im specjalistycznej pomocy szpitalnej stanowią o trwałości i aktywności współczesnej obrony.

Dowódcy wszystkich szczebli organizacyjnych powinni określać priorytety w zabezpieczeniu logistycznym, a sztaby i logistycy właściwie planować i zapewniać sprawność i ciągłość funkcjonowania całego systemu.

niezależnie od zmian następujących w sytuacji, warunkach i dynamice działań obronnych.

Pamiętać zawsze należy, że ciągłość zabezpieczenia logistycznego wymaga, aby jego wysiłki nigdy nie stały się „zakładnikami” jednego, pojedynczego źródła, bądź rodzaju materiałowego, technicznego i medycznego wsparcia walczących wojsk.

Manewr w zabezpieczeniu logistycznym jest tak samo pożądany jak manewr ogniem i uderzeniem wojsk w obronie manewrowej.

ANALIZY I OCENY

1. Ocena możliwości (dysponowane) w stosunku do potrzeb zabezpieczenia logistycznego, aby zrealizować cel główny i cele szczegółowe obrony manewrowej.

2. Możliwości i sposoby wykorzystania zasobów miejscowych do zabezpieczenia logistycznego w okresie przygotowania i prowadzenia działań obronnych.

3. Usytuowanie w terenie baz i urządzeń zabezpieczenia logistycznego, zapewniające odpowiednie maskowanie, ochronę i obronę przed uderzeniami broni precyzyjnej oraz sprawne zaopatrywanie i ewakuację.

1. Ocena usytuowania rejonów rozmieszczenia baz i urządzeń zabezpieczenia logistycznego oraz dróg, które zostaną wykorzystane do materiałowego i technicznego zaopatrywania.

2. Priorytety w zabezpieczeniu logistycznym zgrupowań uderzeniowych wojsk przeciwnika.

3. Siły i środki oraz sposoby dezorganizacji systemu zabezpieczenia logistycznego wojsk prowadzących działania obronne.

4. Określenie prawdopodobnych punktów ciężkości w niszczeniu i obezwładnianiu baz i urządzeń logistycznych obrońcy.

4. Ocena istniejących dróg zaopatrywania i ewakuacji oraz ewentualne przygotowanie nowych.

5. Ocena sił i środków, które przeciwnik może wydzielić do ochrony i obrony swoich baz i kolumn zabezpieczenia logistycznego.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Ocena wpływu ciągłości i przerw w zabezpieczeniu logistycznym na trwałość i aktywność obrony manewrowej oraz na skuteczność działań zaczepnych przeciwnika.

2. Określenie kto, co, kiedy i gdzie oraz w jaki sposób zapewnia ciągłość zabezpieczenia logistycznego.

3. Ustalenie priorytetów w zabezpieczeniu logistycznym przechodzącym do obrony i ją prowadzącym jednostkom wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

4. Ocena możliwości i sposobów oraz czasu przygotowania strefy odpowiedzialności, pasów i rejonów obrony (ześrodkowania) pod względem zapewnienia ciągłości funkcjonowania zabezpieczenia logistycznego.

5. Rejony rozmieszczenia baz i urzędzeń zabezpieczenia logistycznego oraz drogi zaopatrywania, manewru i ewakuacji.

6. Możliwości i sposoby wykorzystania zasobów miejscowych, adaptując je do potrzeb wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej w okresie przygotowania i prowadzenia działań obronnych.

7. Możliwości i sposoby aktywnego i ciągłego zwalczania baz i urzędzeń zabezpieczenia logistycznego oraz kolumn z materiałowym i technicznym zaopatrzeniem, zwłaszcza w paliwo, główne zgrupowania wojsk przeciwnika.

8. Możliwości i sposoby wykorzystania lokalnego transportu do utrzymania ciągłości zaopatrzenia i ewakuacji, zwłaszcza w okresie przygotowania działań obronnych.

9. Możliwości i sposoby odtwarzania zapasów w materiałowym i technicznym zaopatrywaniu w czasie zniszczenia lub wyczerpania istniejących zapasów.

10. Możliwości i sposoby izolacji dopływu zabezpieczenia logistycznego z zaplecza kraju lub głębokich tyłów nacierających wojsk przeciwnika, zwłaszcza niszczenie kolumn i transportów z paliwem.

11. Wykorzystanie lokalnego potencjału medycznego i bazy szpitalnej do udzielania pomocy medycznej zarówno ludności cywilnej, jak i walczącym wojskom.

12. Możliwości i sposoby zapewnienia skutecznej ochrony i obrony baz i urządzeń materiałowego i technicznego zabezpieczenia oraz bazy szpitalnej i oddziałów medycznych przed oddziaływaniem ogniowym, broni precyzyjnej i przed grupami specjalnymi i desantem przeciwnika.

5.2.13. Morale i dyscyplina

Przestrzeganie i nieustanna troska oraz czynione zabiegi o wysokie morale i żołnierską dyscyplinę, w tym dyscyplinę wykonawczą, od szeregowca do głównodowodzącego, stanowią naturalny fundament pomyślnego zrealizowania pozostałych zasad sztuki operacyjnej i taktyki zarówno w okresie przygotowania, jak i prowadzenia działań zmierzających do odparcia zbrojnej agresji, w tym operacji, bitew i walk o charakterze obronnym i zaczepnym.

Przypomnijmy powszechnie znane twierdzenie Napoleona, że: *Zwycięstwo w bitwie w 3/4 zależy od ducha moralnego wojsk i tylko w 1/4 od*

środków materialowych³⁰. Jak wiadomo był on mistrzem w utrzymywaniu morale żołnierskich na najwyższym poziomie oraz zapewnieniu bezwzględnej dyscypliny od zwykłego żołnierza po marszałka.

Przewaga moralna dowódców - napisał generał S. Mossor - ujawnia się na wojnie jako wola i konsekwencja w przeprowadzeniu zamiarów od początku do końca, a przede wszystkim jako odporność na przeżywanie kryzysów [...]. Dalszym czynnikiem moralnej przewagi jest karność³¹.

Niezwykle trafne sformułowanie znajdujemy również w regulaminie polowym Bundeswehry: *Dyscyplina jest filarem siły bojowej i warunkiem współdziałania wojsk³².*

ANALIZY I OCENY

1. Określenie czynników i zachowań (działań) obniżających poziom morale i dyscypliny.

2. Możliwości i sposoby kształtowania morale i dyscypliny, ze wskazaniem priorytetów w stosunku do poszczególnych jednostek wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

3. Możliwości i sposoby działania przeciwnika w ramach wojny psychologicznej, skierowanego na obniżanie morale i poziomu dyscypliny żołnierskiej.

1. Ocena kierunków propagandy przeciwnika motywującej zasadność rozpoczęcia i prowadzenia agresji zbrojnej.

2. Kierunki i sposoby prowadzenia psychologicznych oddziaływań na spotęgowanie morale i dyscypliny żołnierzy prowadzących działania zaczepne.

3. Ocena sposobów działania w ramach wojny psychologicznej, skierowanych do obniżania morale i dyscypliny wojsk prowadzących działania obronne.

³⁰ *Napoleon*, praca zbiorowa, Moskwa 1956, s. 590.

³¹ S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1988, s. 223.

³² *HDv 100/100 - Truppenführung*, Bonn 1992, punkt 620.

4. Możliwości i sposoby skutecznego przeciwdziałania psychologicznego oddziaływania przeciwnika.

5. Możliwości i sposoby aktywnych działań skierowanych na obniżanie morale, dyscypliny i ducha bojowego żołnierzy przeciwnika.

4. Sposoby i metody oddziaływań na ludność cywilną w celu pozyskiwania jej przychylności.

5. Ocena wpływu zachowań ludności miejscowej na umacnianie morale i dyscypliny lub obniżanie tych wartości zarówno w wojskach przeciwnika, jak i własnych.

WNIOSKI OGÓLNE

1. Możliwości i sposoby działania dowódców, oficerów sztabu, kapelanów wojskowych i podoficerów w przejawianiu najwyższej troski o wysokie morale i poziom dyscypliny oraz kształtowanie ducha bojowego, wykazywanie inicjatywy w obronie każdego metra ziemi ojczystej.

2. Metody i sposoby działalności skierowanej na zwiększanie zaufania i współpracy ludności cywilnej z żołnierzami przygotowującymi i prowadzącymi działania obronne.

3. Metody i sposoby oddziaływania psychologicznego na żołnierzy przeciwnika obniżające ich morale i destrukcyjnie wpływających na poziom dyscypliny i ducha bojowego.

4. Metody i sposoby oddziaływania psychologicznego przeciwnika, skierowane na obniżanie morale i rozluźnianie poziomu dyscypliny żołnierzy prowadzących działania obronne.

5. Upowszechnianie doświadczeń uzyskanych w czasie prowadzenia dotychczasowych, aktywnych działań obronnych wśród kadry dowódczo-sztabowej i odpowiednio żołnierzy oraz wykorzystywanie sukcesów i porażek w walce obronnej do utrwalania morale i dyscypliny.

6. Wpływ skuteczności i aktywności w prowadzeniu walki obronnej na kształtowanie ducha bojowego, morale i dyscypliny w wojskach własnych oraz wykorzystywanie tych dokonań do obniżania morale i dyscypliny wojsk przeciwnika.

7. Ocena i wnioski z przestrzegania przez dowódców i żołnierzy postanowień prawa międzynarodowego oraz ustaleń konwencji haskiej i genewskiej zarówno w wojskach własnych, jak i przeciwnika. Wykorzystywanie dokonanych ocen do psychologicznego oddziaływania na wojska własne i przeciwnika oraz przekazywanie wniosków do przełożonych, a także informowanie lokalnej administracji państwowej i samorządowej.

8. Określenie kierunków działań motywacyjnych w celu psychologicznego oddziaływania na żołnierzy i ludność lokalną do tworzenia i prowadzenia walki na tyłach nacierających zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, tworząc w ten sposób drugi, skuteczny front walki zbrojnej i zorganizowanego oporu przeciw najeźdźcy.

5.2.14. Kalkulacja czasu

W zasadach sztuki operacyjnej i taktyki nie ma oddzielnego punktu: kalkulacja czasu pracy dowódcy i sztabu przygotowania operacji, bitwy lub walki. W wielu zasadach występuje naturalna potrzeba i konieczność rozpatrywania problematyki czasowo-przestrzennej. Ze względu jednak na wagę i znaczenie tego problemu, wydaje się celowe jego przybliżenie.

Szczegółowa i realistyczna kalkulacja czasu jest niezbędna do ułożenia kalendarza pracy dowódcy i sztabu - w szczególności - na okres przygotowania obrony manewrowej - i w ogólnym zarysie - na czas jej prowadzenia. Kalkulacja czasu jest również niezbędna do opracowania harmonogramu i konkretnych planów przygotowania operacji (działań bojowych -

na szczeblu taktycznym) oraz orientacyjnego ujęcia czasowo-przestrzennego prowadzenia działań obronnych, wariantując ich przebieg w różnych sytuacjach.

Można zaryzykować twierdzenie, iż w warunkach współczesnych ilość czasu, którą można przeznaczyć na przygotowanie obrony manewrowej będzie ograniczona, a jednocześnie będzie decydującym czynnikiem, wywierającym bezpośredni wpływ na sposoby jej przygotowania. Powszechnie funkcjonuje znane powiedzenie, że [...] *na wojnie każdy dowódca i oficer sztabu traktuje czas z filozoficzną wnikliwością i bezwzględną dokładnością.*

Ustalenie podziału czasu, zwłaszcza na rozpoznanie i wszechstronną ocenę usytuowania w terenie systemu obrony, charakteru jej inżynieryjnej rozbudowy oraz stopnia przygotowania terenu do manewru, zorganizowania systemu ognia, a także określenie wielowariantowego działania w strefach: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej, wymaga szczegółowych kalkulacji zapewniającej warunki czasowe równoległej pracy dowódców przynajmniej dwóch, trzech szczebli dowodzenia (organizacyjnych).

Oddzielnym problemem jest kalkulacja czasu przeznaczonego na zajmowanie obrony przez poszczególne jednostki wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. W tym wypadku będzie niezbędna bardzo realistyczna synchronizacja przestrzenno-czasowa w stosunku do rejonów dyslokacji i rozmieszczenia wojsk w przewidywanych pasach i rejonach obrony oraz rejonach rozmieszczenia w odniesieniu do odwodów.

Realistyczna i szczegółowa kalkulacja czasu w poważnej mierze zależy od warunków i sytuacji strategicznej i operacyjno-taktycznej, w której przygotowuje się działania obronne oraz uzyskanie przez wojska stopnia pełnej gotowości bojowej. Należy się liczyć i przewidywać takie warunki, w których niektóre jednostki, zwłaszcza wojsk operacyjnych, będą zmuszone bezpo-

średnio z marszu do zajmowania, przygotowania i prowadzenia walki. W takiej sytuacji w kalkulacjach należy uwzględnić szczególną rolę wojsk osłonowych w strefie nadgranicznej oraz przygotowania działań obronnych przez wojska przeznaczone do prowadzenia walki w strefie rozpoznania. Wówczas kalkulacja czasu powinna dotyczyć nie tylko terminów przygotowania obrony, lecz również trzeba będzie uwzględnić czas, w którym konieczne i możliwe jest powstrzymanie lub wyhamowanie tempa natarcia wojsk przeciwnika (rzutu wtargnięcia).

Niezależnie od warunków i sytuacji w kalkulacjach czasowo-przestrzennych trzeba wariantować sposoby zajmowania i przygotowania obrony przy oddziaływaniu przeciwnika, zwłaszcza uderzeniami lotnictwa, broni precyzyjnej, desantów i grup specjalnych, a niekiedy różnego rodzaju oddziałów rajdowych oraz przenikania patroli rozpoznawczych i grup specjalnych.

W warunkach braku czasu lub bezpośredniego oddziaływania przeciwnika, może wynikać konieczność wydzielenia przez dowódcę większego niż zwykle odvodu, podjęcia ryzyka prowadzenia walki i jednocześnie zajmowania pasów, rejonów i pozycji obronnych.

Kalkulacja czasu wymaga więc obiektywnego i realnego podejścia sztabowego, prognozującego z jednej strony rozwój wydarzeń (najczęściej o tym się zapomina), z drugiej zaś uwzględniania aktualnej sytuacji i istniejących warunków, licząc się z potrzebami i możliwościami przygotowania trwalej i aktywnej obrony. Z całą odpowiedzialnością można stwierdzić, iż czas i jego realna kalkulacja jest niewralgicznym elementem pracy dowódcy i oficerów sztabu w okresie przygotowania, a niejednokrotnie jednoczesnego prowadzenia walki obronnej.

Dlatego też w każdej sytuacji dowódca i sztab powinni jak najmniej czasu poświęcać pracom związanym z wypracowaniem zamiaru (decyzji), a

jak najwięcej przeznaczać go do dyspozycji podwładnych. Uwzględnić bowiem należy, że obie przeciwstawne strony w tym samym czasie organizują, przygotowują lub prowadzą określone działania bojowe. Trwa więc wyścig z czasem. Wygrywa ten, kto szybciej, skuteczniej i owocniej wykorzysta czas, który w jednakowym „tempie” biegnie dla obu przeciwstawnych stron.

Czas przeznaczony na wypracowanie zamiaru stanowi nie tylko wymierny czynnik operacyjno-taktyczny, lecz ma również kapitalne znaczenie dla całości zabiegów organizacyjnych, w tym także przez szczeble wykonawcze, aż do najniższego ogniwa włącznie. Racjonalne wykorzystanie czasu powinno kształtować takie poczynania organizacyjne sztabów i działania wojsk, które będą uprzedzać działania przeciwnika oraz wprowadzać go w błąd co do naszych rzeczywistych zamierzeń. Trudno precyzyjnie określić ile czasu dowódca powinien poświęcić na wypracowanie zamiaru. Można tu się odwołać do doświadczeń II wojny światowej, zwłaszcza do przechodzenia do obrony armii pancernych. Na ten temat generał A. J. Radziejewski napisał m.in.: *Na wypracowanie i sformułowanie zamiaru przez dowódcę szczebla operacyjnego powinno się przeznaczać nie więcej niż 5-7% czasu potrzebnego na przygotowanie operacji*³³. Dodajmy, iż przygotowywanie operacji obronnej przez armie pancerne odbywało się przy jednoczesnym prowadzeniu działań bojowych w końcowym etapie operacji zaczepnej. Aby skrócić czas przeznaczony na wypracowanie zamiaru, należy odpowiednio zorganizować pracę oficerów sztabu, dowódców i szefów rodzajów wojsk, którzy powinni być specjalistami w swojej dziedzinie, a dowódca powinien mieć do nich zaufanie i polegać na ich wiedzy i umiejętnościach. Przy pełnym obopólnym zaufaniu i zrozumieniu, dowódca - nie troszcząc się o szczegóły - będzie się mógł skoncentrować na rozwiązywaniu problemów

---

³³ A.J. Radziejewski. *Tankowy udar*, Moskwa 1977, s. 61.

głównych, które muszą być ujęte w zamiarze i przy jego wprowadzaniu w życie wykonawcze.

Z kolei oficerowie sztabu, dowódcy i szefowie rodzajów wojsk biorących aktywny udział w wypracowaniu zamiaru przez dowódcę powinni stale pamiętać, iż ranga właściwych, konkretnych danych, ocen, syntez i przedsięwzięć planistycznych jest we współczesnych warunkach wyjątkowa. Każdy bowiem błąd w ocenie i kalkulacjach oraz wnioskach oficerów sztabu prowadzi nie tylko do niepowetowanych strat własnego oddziału lub związku, lecz również daje szansę wygrania walki przeciwnikowi. Cenę, jaką się płaci za nieuwzględnienie realiów współczesnych warunków i pola walki jest krew podwładnych, cierpienia i zniszczenia oraz ogromne straty wśród ludności cywilnej na obszarze objętych walką zbrojną, to wreszcie ogromne straty moralne i materialne oraz niewykonanie zadań bojowych.

5.3. Zamiar i decyzja dowódcy o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej

Dokonane analizy, oceny i uogólnienia (wnioski ogólne) zarówno wariantu 1., jak i 2. powinny układać się w logiczny ciąg zdarzeń, przedsięwzięć organizacyjnych i wykonawczych zamiaru - decyzji dowódcy o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej. Na pewno truizmem jest twierdzenie o ogromnej roli i znaczeniu zamiaru dowódcy w procesie decyzyjnym przygotowania i prowadzenia operacji lub walki. Stanowi on nie tylko podstawę każdej decyzji, lecz jest także swego rodzaju transmisją celowego rozpoczęcia i racjonalnego wykonania wszelkich poczynań związanych z opracowaniem decyzji oraz planowaniem działań operacyjnych (taktycznych).

Zamiar dowódcy podjęty we właściwym czasie uruchamia cały złożony system pracy równoległej nad przygotowaniem operacji (walki) jednocześnie na kilku szczeblach dowodzenia, jest też inspiracją do celowej, twórczej i właściwie ukierunkowanej działalności oficerów sztabu, dowódców i szefów rodzajów wojsk i służb. W zamiarze bowiem jest zawarta koncepcja działania i wyrażająca główną ideę porażenia ogniowego, skutecznego oporu i manewru oraz uderzenia zaczepnego, zmierzających do rozbicia określonego zgrupowania wojsk przeciwnika oraz osiągnięcia celu operacji (walki) kosztem najmniejszych strat własnych.

W zamiarze dowódcy powinna się wyrażać wiedza i kunszt dowódczego i sztabowego działania oraz wynik głębi ocen, syntez, przewidywań rozwoju sytuacji, kalkulacji i wycieńczeń związanych z przygotowywaną operacją lub walką. W zamiarze - o czym niekiedy się zapomina - powinien być również zawarty określony stopień odpowiednio umotywowanego ryzyka.

Wspomniano, iż zamiar wypracowuje i formułuje osobiście dowódca, przy wydatnej pomocy oficerów sztabu, dowódców i szefów rodzajów wojsk i służb. W przygotowaniu danych do powzięcia zamiaru przypada im rola szczególna. Ich oceny i syntezy, kalkulacje oraz odpowiednio opracowane informacje (zarówno fakty, jak i prognozy) o sytuacji, a także terenie, w którym będzie się toczyć operacja (walka) obronna, znacznie przyspieszają i uwiarygadniają wypracowanie zamiaru, dają dowódcy cenne tworzywo zapewniające głębsze i wszechstronnejsze wniknięcie w istotę i charakter operacji lub walki. Obecnie doniosłość roli oficerów sztabu nie tylko nie jest kwestionowana, lecz zdecydowanie się zwiększa, chociażby ze względu na możliwość szerokiego wykorzystania symulacji komputerowej.

Ze względu na rolę i funkcję zamiaru dowódcy w procesie decyzyjnym oraz w przygotowaniu i prowadzeniu obrony, należy przestrzegać wielu uwarunkowań podczas jego wypracowania. Szczególnie istotnym problemem jest to, iż w warunkach współczesnych zamiar musi być wypracowany w skrajnie ograniczonym czasie. Mimo ograniczonego czasu, w zamiarze powinny się znaleźć najbardziej istotne problemy zarówno przygotowania działań obronnych, jak i ich prowadzenia. Jednocześnie trzeba uwzględnić - i to w sposób najbardziej realistyczny - zarówno możliwości i sposoby działania przeciwnika, jak i podjęcia własnych działań, aby skutecznie przeciwdziałać i rozbić przeważające liczebnie siły nacierającego. Musi więc być w zamiarze zawarta właściwa myśl przewodnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych obrony.

W dotychczasowych rozważaniach w sposób zamierzony wyróżniano przede wszystkim zamiar, pozostawiając decyzję niejako na „drugim planie”. Na pierwszym miejscu wyeksponowano zamiar, gdyż jest on podstawą, fundamentem każdej decyzji dowódcy. Z kolei zamiar uzupełniony o cele i zadania wykonawcze stanowi pełną decyzję. Dlatego też przechodząc

do obrony, zwłaszcza manewrowej, dzielenie procesu decyzyjnego na dwa odrębne etapy jest niecelowe. Po prostu należy rozpatrywać te dwa pojęcia jako jedność, tym bardziej, że właściwości zamiaru i jego rola wymagają bardzo wszechstronnych ocen, analiz i syntez dotyczących wojsk przeciwnika, własnych i konkretnych warunków terenowych. Potrzebne jest więc głębokie wyjaśnienie celu operacji (walki), analiza zadania i ocena położenia w wariantcie 1. modelu wypracowania zamiaru i dokonanie ocen i analiz według zasad sztuki operacyjnej i taktyki w wariantcie 2. modelu.

W każdej sytuacji w zamiarze dąży się do znalezienia syntetycznej odpowiedzi na pytanie: co zamierzam osiągnąć i w jaki sposób, aby zrealizować cel operacji (walki), przy minimalizacji strat własnych. Dodatkowym, poważnym utrudnieniem i wymaganiem jest to, iż zamiar powinien być sformułowany w sposób wyjątkowo krótki, zwięzły, jasny, precyzyjny i jednobrzmiący. Jednocześnie powinien on inspirować podwładnych dowódców i sztaby do wykazywania inicjatywy i pomysłowości w czasie realizacji celów szczegółowych - wykonawczych. Zamiar powinien stanowić swoisty drogowskaz dla wykonawców, lecz nie może ograniczać ich samodzielności i kompetencji. Wykonawcy kierując się „duchem” zamiaru przełożonego, muszą mieć dużą swobodę w wyborze sposobu i taktyki działania w zależności od konkretnych warunków i sytuacji.

W zamiarze dowódcy powinno się ująć, według wariantu 2. modelu:

- zebrane wnioski dotyczące przeciwnika, jego głównego zgrupowania uderzeniowego, kierunek (kierunki) uderzenia, siły i cel działania oraz orientacyjne możliwości rozwijania działań zaczepnych o charakterze lądowo-powietrznym;

- cel główny obrony manewrowej, charakter i inżynierską rozbudowę jej struktury, rejon (rejony) kluczowy oraz rubieże, pozycje i rejony, od utrzymania których zależy trwałość i aktywność obrony, przewidywane

kierunki i siłę ogniowego porażenia i zwrotów zaczepnych (przy obronie manewrowej prowadzonej metodą wciągania nieprzyjaciela w strefę porażenia ogniowego - „worek ogniowy”);

- zarys tego obszaru, pozycje ryglowe i zasadnicze rubieże rozwijania odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych oraz zarys przedniego skraju obrony poszczególnych stref: rozpoznania, taktycznej i operacyjnej;

- ugrupowanie operacyjne (bojowe) i ewentualnie przewidywane w nim zmiany w czasie prowadzenia obrony manewrowej;

- użycie i działanie lotnictwa oraz główny wysiłek obrony przeciwlotniczej i obrony powietrznej w strefie odpowiedzialności;

- gotowość systemu ognia i obrony.

Wymieniono podstawowe problemy. W każdej konkretnej sytuacji mogą one ulegać zmianom. Na podstawie zamiaru określa się cele i zadania wykonawcze, stanowiące jego rozwinięcie w pełną decyzję dowódcy. Przed ostatecznym sprecyzowaniem celów i zadań wykonawczych może być przeprowadzony rekonesans w strefie odpowiedzialności (pasie lub rejonie obrony). W warunkach ograniczonego czasu rekonesans może prowadzić kilka grup rekonesansowych zarówno na poszczególnych kierunkach, jak i w głębi obrony. Na głównym kierunku uderzenia przeciwnika grupą rekonesansową kieruje osobiście dowódca, na pozostałych kierunkach - jego zastępcy lub wyznaczeni dowódcy ZT (na szczeblu ZT - dowódcy oddziałów). Rezultaty i wnioski z rekonesansu meldują dowódcy. Niekiedy w wyniku rekonesansu może ulec pewnym korektom zamiar dowódcy.

Zadania bojowe można stawiać w różnej kolejności. Niejednokrotnie sytuacja będzie wymagać postawienia w pierwszej kolejności zadań tym związkom lub oddziałom (pododdziałom), które bezzwłocznie powinny wchodzić do walki obronnej lub być w stałej gotowości do bojowego działania.

Stopień szczegółowości zadań może być różny, orientacyjnie jednak jest wskazane określić:

- związkom taktycznym (oddziałom) pierwszego rzutu: cel obrony i przydzielone siły i środki, pas (rejon) obrony. Niekiedy mogą być wskazane pozycje ryglowe, jeżeli w danym obszarze zamierza się wykonać porażenie ogniowe („worek ogniowy”) oraz rejon kluczowy, gdy obejmuje on teren należący do dwóch związków lub oddziałów, przebieg przedniego skraju obrony i poszczególnych pozycji (rejonów, węzłów), siły i środki wsparcia, zwłaszcza lotniczego, linie rozgraniczenia, ewentualnie ubezpieczenie skrzydeł oraz sposób wycofywania się na kolejne pozycje (przy działaniach opóźniających), pozycje minowania i rubieże (kierunki) wolne od min;

- związkom taktycznym (oddziałom) drugiego rzutu (odwodowi ogólnemu): cel i zadania, rejony rozmieszczenia, przygotowanie strefy operacyjnej, kierunki zwrotów zaczepnych, zwłaszcza przeciwuderzeń (niekiedy stawia się dodatkowe zadanie walki z desantami przeciwnika);

- jednostkom raketowym: cel i zadania, główne obiekty rażenia, główne i zapasowe rejony stanowisk startowych, czas gotowości;

- jednostkom artylerii: cel i zadania, ewentualny skład grup artyleryjskich, manewr, rejony rozmieszczenia i rejony stanowisk ogniowych, czas gotowości;

- jednostkom OPL: cel i zadania, współdziałanie z lotnictwem i siłami obrony powietrznej, przewidywany manewr, rejony rozmieszczenia stanowisk startowych i ogniowych, czas gotowości;

- lotnictwu: cel działania (wsparcia) w poszczególnych etapach bitwy i walki obronnej, kierunki współdziałania;

- odwodowi (odwodom) przeciwpancernemu i oddziałowi (oddziałom) zaporowemu: cel i zadania, skład, rejony rozmieszczenia, kierunki i rubieże działania;

- odwodom inżynieryjnemu i obrony przeciwchemicznej: cel i zadania, rejon rozmieszczenia i ewentualnie drogi manewru;

- logistycze: cel i zadania, punkty ciężkości zaopatrywania i ewakuacji, główne i zapasowe rejon rozmieszczenia, drogi manewru i ewakuacji, czas gotowości;

- czas gotowości systemu obrony i ognia oraz system dowodzenia.

Ponadto mogą być sprecyzowane zadania dla jednostek WRE i rozpoznania. W warunkach ograniczonego czasu dowódca określa główne problemy współdziałania w czasie stawiania zadań bojowych. W obronie manewrowej poważne miejsce zajmuje organizacja współdziałania z lotnictwem i wojskami obrony powietrznej, które działają w strefie odpowiedzialności. Ważne miejsce zajmuje organizacja współdziałania z sąsiednimi związkami operacyjnymi, a na szczeblu taktycznym - sąsiadującymi ze sobą związkami taktycznymi i oddziałami. Szczególnie dokładnie uzgadnia się wspólne działania pierwszego i drugiego rzutu oraz z odwodem strategicznym, jeżeli przewiduje się jego użycie.

Organizując współdziałanie główną uwagę poświęca się skoordynowaniu wysiłków poszczególnych rodzajów wojsk w ogniowym porażeniu głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, wykorzystaniu jego skutków do uderzenia zaczepnego podczas wycofywania na kolejną rubież, a także w czasie dokonywania manewru.

W wielu sytuacjach wynika konieczność odtwarzania uprzednio zorganizowanego współdziałania, co w czasie obrony manewrowej może być częstym zjawiskiem. W tych warunkach i przy braku łączności z przelożonym dowódcą, inicjatywę odtwarzania współdziałania lub skoordynowania wspólnych działań podejmuje ten dowódca, który w danej sytuacji wykonuje główne zadanie. Gdy zadania są równorzędne, inicjatywę w tym kierunku

powinien wykazywać dowódca starszy stopniem lub funkcją, ponosząc pełną odpowiedzialność za nowe ustalenia wspólnych działań.

Po zorganizowaniu współdziałania dowódca organizuje lub tylko daje wytyczne operacyjnego (bojowego) zabezpieczenia działań, polegającego na wszechstronnym zapewnieniu swobody działania wojskom własnym i maksymalne ograniczanie jej przeciwnikowi. Szczególnie wiele problemów do organizowania operacyjnego (bojowego) zabezpieczenia dostarczają oceny i analizy oraz wnioski w czasie wypracowywania zamiaru według modelu 2., bowiem niemal każda zasada sztuki operacyjnej i taktyki wskazuje (przypomina) na konieczność zapewnienia swobody działania wojskom własnym oraz określa kierunki i ewentualne sposoby ich wykonania.

W obronie manewrowej szczególnej troski i ciągłości organizacyjno-wykonawczej wymagają: prowadzenie ciągłości rozpoznania, finezyjnego i mądrego maskowania, zwłaszcza operacyjnego, wprowadzającego przeciwnika w błąd odnośnie rzeczywistych działań, powszechnej OPL, obrony przed bronią precyzyjną oraz przedsięwzięć i zabiegów, w tym prac inżynierskich, zmierzających do zapewnienia prowadzenia skrytego i szybkiego manewru.

Ponadto sztab i szefowie rodzajów wojsk i służb opracowują konkretne przedsięwzięcia, które będą realizowane we własnym zakresie w poszczególnych etapach bitwy (walki) obronnej.

W obronie manewrowej szczególnie ważnym zadaniem dowódcy, sztabu, dowódców i szefów rodzajów wojsk i służb jest sprawna organizacja dowodzenia i zachowania jego ciągłości. Dlatego też należy tak organizować dowodzenie, aby zapewnić: jego elastyczność, szybkość, odporność i wysoką operatywność w reagowaniu na gwałtownie zmieniające się sytuacje. W obronie manewrowej, ze względu na poważny stopień ryzyka w dowodzeniu,

nie można ograniczać się tylko do przeciwdziałania działaniom przeciwnika lub oczekiwać na jego uderzenie. Główną ideą dowodzenia powinno być narzucanie przeciwnikowi własnej woli i sposobu obronnego działania, wyprzedzanie go w działaniu, zwłaszcza w czasie wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego w „worku ogniowym”, wycofania się, unikając zniszczenia, wykonywania zwrotów zaczepnych w najmniej oczekiwanym przez nacierającego miejscu, czasie i kierunku zarówno w warunkach dziennych, jak i nocnych.

Zamiar (decyzja) dowódcy, będący m.in. wyrazem siły jego intelektu, wykształcenia, doświadczenia, wyobraźni operacyjno-taktycznej, niekiedy intuicji dowódczej oraz głębokich ocen, analiz i syntez, wiedzy i umiejętności oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb, którzy uczestniczyli w tym akcie, powinno być siłą motoryczną działalności dowódców, sztabów i wojsk. Musi dotrzeć do świadomości wykonawców w jak najkrótszym czasie, być przez nich konsekwentnie i z wykazaniem inicjatywy realizowany. Najważniejsze jest bowiem zdecydowane, twórcze i racjonalne wcielanie w życie zamiaru dowódcy i przekształcanie go w wymierny, materialny czynnik skutecznego działania wojsk, zmierzających do osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych obrony przy jak najmniejszych stratach własnych.

Polecenia:

- 1. Przedstawić własny osąd w odniesieniu do pozytywnych i ujemnych stron modelu 1. i 2. wypracowania zamiaru (decyzji) przez dowódcę.*
- 2. Omówić wpływ specyfiki obrony manewrowej na proces decyzyjny w czasie jej przygotowania i prowadzenia.*
- 3. Omówić rolę oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb w przygotowaniu danych do wypracowania przez dowódcę zamiaru (decyzji) w modelu 1. i 2.*

4. Scharakteryzować wyjaśnienie celu operacji (walki) i analizy zadania.
5. Przedstawić główne problemy oceny położenia (sytuacji).
6. Przedstawić zasady sztuki operacyjnej i taktyki, według których można wypracować zamiar (decyzję) o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej.
7. Przedstawić główne problemy analiz, ocen i wniosków wynikających przy rozpatrywaniu: przewagi, zaskoczenia, manewru i aktywności w obronie manewrowej.
8. Przedstawić wymagania stawiane przy formułowaniu zamiaru i decyzji o obronie manewrowej.
9. Scharakteryzować istotę i treść decyzji dowódcy o przygotowaniu i prowadzeniu obrony manewrowej.
10. Przedstawić w czym się wyraża zapewnienie swobody działania wojskom własnym w okresie prowadzenia obrony manewrowej.
11. Przedstawić istotę i wymagania stawiane systemowi dowodzenia w obronie manewrowej.

6. PROWADZENIE OBRONY MANEWROWEJ

Prawdziwi dowódcy i oficerowie sprawdzają się dopiero w działaniach obronnych, gdy wróg w dzień i w nocy atakuje, mając przeważające siły.

(W. Sikorski)

Sformułowana przez generała Władysława Sikorskiego teza, przyjęta jako motto naszych rozważań, w pełni oddaje istotę i charakter prowadzenia obrony manewrowej. Doświadczenia historyczne i wnioski płynące z konfliktów zbrojnych prowadzonych współcześnie dowodnie wskazują, że realizacja celów i wykonanie zadań bojowych w obronie manewrowej, w decydującej mierze będą zależec od intelektualnego i profesjonalnego przygotowania dowódców i oficerów sztabu oraz od mistrzowskiego wyszkolenia bojowego jednostek wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

Należy się liczyć, jak napisał generał Władysław Sikorski, iż wróg będzie atakować (...) *w dzień i w nocy, mając przeważające liczebnie siły*. Dlatego też takim działaniom przeciwnika należy przeciwstawić zdeterminowane prowadzenie skutecznych działań obronnych zarówno w dzień, jak i w nocy. Trzeba bowiem krok za krokiem, z godziny na godzinę niwelować przewagę przeciwnika ogniem, uderzeniem zaczepnym, silnym i zdecydowanym oporem, stosowaniem zaskakującego przeciwnika manewru, a także tam, gdzie to będzie niezbędne (uchylenie się od zniszczenia) prowadzić działania opóźniające i w każdej sytuacji całkowicie wykorzystywać przewagę własnego terenu. W ten sposób narzucać przeciwnikowi własny sposób działania, pozbawiać go inicjatywy, swobody manewru i działania. Cele, istota i charakter obrony manewrowej wymagają i jednocześnie sprzyjają takim, rzecz można, ofensywnym sposobom działań obronnych.

Warunki te w pełni mogą i powinni wykorzystywać dowódcy i oficerowie sztabu wszystkich szczebli dowodzenia. Ich kunszt dowódczo-sztabowy, finezja i mądrość operacyjno-taktycznego działania, muszą zapewniać osiągnięcie celów głównych i celów szczegółowych obrony manewrowej przy minimalizacji strat własnych.

Cele obrony manewrowej o czym wspomniano na wstępie, można osiągnąć stosując dwa zasadnicze sposoby (warianty) prowadzenia operacji i walki obronnej. **Pierwszy**, mający najwięcej zwolenników, będzie polegał na prowadzeniu walk i bitew na rubieżach (pozycjach i rejonach) zawczasu przygotowanych i urzutowanych w głąb, w połączeniu z wykonywaniem kontrataków i przeciwuderzeń, racjonalnym wykorzystaniu manewru ogniem i odwodami, zwłaszcza przeciwpancernymi oraz wykorzystywaniu różnego rodzaju zapór i właściwości obronnych terenu, a także tworząc drugi front walki na tyłach nacierających zgrupowań uderzeniowych i skutecznie izolując podejście świeżych sił, zwłaszcza na kierunku głównego uderzenia przeciwnika.

Walkę na poszczególnych rubieżach (pozycjach) prowadzą pododdziały, oddziały i związki taktyczne do momentu zadania przeciwnikowi maksymalnych strat i zmuszenia go do pełnego rozwinięcia oraz ataku. Następnie jednostki, które prowadziły walkę na danej rubieży, pod osłoną ognia, wykonując aktywnie nękające zwroty zaczepne, w sposób zorganizowany wycofują się na kolejną rubież obronną lub na pozycje ryglowe, stawiając nacierające wojska pod ogień skrzydłowy i uderzenie zaczepne. Niekiedy walkę jednostek, które ją prowadziły przejmują ich drugie rzuty lub odwody, które przeszły do obrony na ich zapleczu. Wycofujące się jednostki przechodzą do obrony kolejnej („trzeciej”) pozycji obronnej lub ześrodkowują się jako odwód ogólny do wykonania zwrotu zaczepnego i osłaniają wycofanie

się tych wojsk, które prowadziły bezpośrednią walkę z nacierającym przeciwnikiem.

Jest to sposób prowadzenia obrony manewrowej zwany metodą szufladkowania lub przemienną. W metodzie tej dominującą rolę odgrywają działania opóźniające. W warunkach stosowania tej metody osiągnięcia celów obrony manewrowej, wyjątkowo ważną rolę mogą odegrać: sprawny manewr ogniem, uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych oraz różnego rodzaju odwodami, a także wykorzystanie zapór, niszczeń, zdalnego minowania i dymów. Dużą wagę należy przywiązywać do śmiałego i zdecydowanego nawiązywania bojów spotkaniowych, które będą częstym zjawiskiem w czasie wykonywania zwrotów zaczepnych, zwłaszcza wykonując uderzenia w skrzydła nacierających wojsk oraz podchodzących z głębi w celu spotęgowania uderzenia.

Przy dużej samodzielności działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych, konieczne jest bardzo ściśle ich współdziałanie organizowane przez ich dowódców. Dowódca przełożony włącza się tylko wówczas, gdy przebieg działań jest niezgodny lub znacznie odbiega od jego zamiaru. Występuje wówczas w roli koordynatora i koordynuje prowadzone działania ku wspólnemu celowi.

Szczególnej koordynacji wymagają działania zmierzające do wycofywania się na kolejną pozycję (rejon) obronną lub pozycję ryglową, przy jednoczesnym wykonywaniu uderzeń ogniowych i rozpoczęciu zwrotu (zwrotów) zaczepnego. Konieczne jest także dokładne ustalanie czasu, sposobu i miejsca (kierunku) przekraczania przez jednostki wycofujące się ugrupowania wojsk przejmujących na siebie ciężar bezpośredniej walki, na już zajętej lub zajmowanej pozycji (rejonie) obronnej, niekiedy pozycji ryglowej. Jeżeli zawczasu nie został obsadzony wojskami rejon kluczowy, wówczas wycofujące się wojska zajmują go, przygotowując się do uporczywej obrony, często

będą uzupełniać siłę wojsk, które już obsadziły rejon kluczowy lub będą go bronić wykonując zwrot zaczepny.

Drugi sposób prowadzenia obrony manewrowej polega na wciągnięciu głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w strefę zmasowanego porażenia ogniowego („worek ogniowy”), skupieniu jego ugrupowania (rysunek 2) przez wzrastający opór i maksymalne wykorzystanie zapór inżynierskich na pozycjach ryglowych w kształcie leja odwróconego podstawą w stronę nacierających wojsk.

Do wykonania manewru mającego na celu wciągnięcie wojsk przeciwnika w strefę porażenia ogniowego i skupienia jego ugrupowania, wyznacza się tylko część wojsk (od jednej trzeciej do jednej drugiej sił). Natomiast po wykonaniu porażenia ogniowego główne siły wykonują zdecydowany kontratak lub przeciwuderzenie na tyły i skrzydła porażonych wojsk w celu maksymalnego wykorzystania skutków uderzeń ogniowych. Jednostki wojskowe, których zadaniem jest wciągnięcie przeciwnika w strefę porażenia ogniowego działają podobną metodą jak przy pierwszym sposobie prowadzenia obrony manewrowej, czyli metodą szufladkowania („przezienną”).

Osiągnięcie celów obrony manewrowej zarówno przy pierwszym sposobie, jak i drugim, ogromne znaczenie mieć będzie zapewnienie swobody działania wojskom, które bezpośrednio działają w styczności z wojskami przeciwnika oraz izolowanie pola walki od dopływu świeżych sił z głębi. Oba sposoby przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, w praktyce mogą być bardzo ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie uzupełniane.

Na przykład prowadząc obronę metodą szufladkowania, w sposób zamierzony tworzy się strefę (rejon) porażenia ogniowego do dalszego działania metodą drugą. Może powstać i taka sytuacja, w której - mimo wykonania porażenia ogniowego i zwrotu zaczepnego - cele załamania natarcia przeciwnika nie zostaną osiągnięte. Wówczas ponownie przechodzi się w sposób zorganizowany do prowadzenia obrony manewrowej metodą szufladkowania.

6.1. Prowadzenie obrony manewrowej w strefie rozpoznania

Zasadniczym celem działań bojowych w strefie rozpoznania będzie zadanie maksymalnych strat wojskom przeciwnika, ustalenie zasadniczych kierunków natarcia zgrupowań uderzeniowych, osłabienia siły uderzenia i maksymalne ograniczenie swobody manewru i działania, rozpoznanie sposobów prowadzenia działań zaczepnych oraz umożliwienie własnym wojskom zorganizowania skutecznej obrony w strefach taktycznej i operacyjnej lub utworzenia warunków do wykonania ogniowego kontrprzygotowania i uderzenia przed przedni skraj obrony.

W celu dalszego prowadzenia rozpoznania, nawet po wycofaniu się głównych sił ze strefy rozpoznania, organizuje się specjalne grupy, które działając na tyłach nacierających wojsk przeciwnika prowadzą działania zarówno rozpoznawcze, jak i dywersyjne.

Działania zaczepne przeważających sił przeciwnika w strefie rozpoznania są opóźniane na poszczególnych pozycjach i rejonach obronnych, zwłaszcza na kierunkach (drogach) stwarzających dogodne warunki do rozwijania natarcia w szybkim tempie.

W tych warunkach przeciwnik powinien być stale atakowany, przede wszystkim ogniem i uderzeniami zaczepnymi na skrzydła i tyły, nawet o ograniczonych celach, zmuszany do ciągłego rozwijania, jeżeli sytuacja pozwala do zmiany kierunku działania. W ten sposób nie tylko zapewnia się ciągłość rozpoznania przeciwnika, ogranicza swobodę jego działania i manewru, „wybija” się z rytmu natarcia. Nie należy również wykluczać, iż w czasie prowadzonych działań w strefie rozpoznania wyniknie konieczność walki z desantem. Do walki z nim powinny być skierowane siły walczące w strefie rozpoznania, a niekiedy zostaną skierowane odwody znajdujące się w

strefie taktycznej. W każdej sytuacji należy maksymalnie ograniczać swobodę działania desantów przeciwnika.

Dowódca prowadzący działania bojowe w strefie rozpoznania powinien stworzyć punkt ciężkości, wykorzystując koncentrację ognia, zapór i wykonując zwroty zaczepne. Należy jednocześnie przewidywać, że punkt ciężkości będzie ulegał przesunięciom (przemieszczeniom).

Tam, gdzie będzie się toczyć walka z głównym zgrupowaniem nacierających wojsk należy kierować zasadnicze wysiłki walczących wojsk. Jednocześnie dowódcy wszystkich szczebli organizacyjnych powinni umiejętnie i w sposób racjonalny zmieniać rodzaj działań bojowych, w zależności od następujących zmian w sytuacji i zapewniać warunki do prowadzenia rozpoznania oraz skutecznego powstrzymywania i wykrwawiania nacierających zgrupowań uderzeniowych.

Wykonywanie zwrotów zaczepnych musi być poprzedzone głęboką oceną celu, który zamierza się osiągnąć w ich rezultacie i jakim kosztem, gdyż niejednokrotnie zajęcie tymi wojskami pozycji lub rejonu obrony może się okazać korzystniejsze. Jednocześnie w każdej sytuacji należy dążyć do wykonania sprawnego manewru ogniem sił i środków oraz zapór inżynierskich na najbardziej zagrożone kierunki.

W celu zatrzymania natarcia przeciwnika i zmuszenia jego sił głównych do rozwinięcia, może się okazać szczególnie korzystne skryte przemieszczenie na zagrożony kierunek odwodów przeciwpancernych oraz jednocześnie z otwarciem ognia przez te odwoły, wykonanie uderzeń śmigłowcami bojowymi i lotnictwem, które może skutecznie izolować pole walki od dopływu świeżych sił z głębi lub innych kierunków. W strefie rozpoznania kluczem do osiągnięcia celu jest bowiem zapobieganie i przeciwdziałanie, uniemożliwiający przeciwnikowi użycie całego potencjału uderzeniowego, zwłaszcza na kierunku jego głównego uderzenia. Należy nieustannie niszczyć i zrywać

spójność i zwartość działań zaczepnych, rozdzielać wysiłki i siły przeciwnika oraz izolować lub ograniczać swobodę jego manewru. Prowadząc aktywne działanie w strefie rozpoznania, nie dopuszcza się przeciwnika do koncentrowania wojsk na kierunku (kierunkach), na którym on uzyskuje zdecydowane powodzenie.

Szczególna rola przypada prowadzeniu rozpoznania nie tylko na korzyść i dla potrzeb szczebla organizującego działania obronne w strefach taktycznej i operacyjnej, lecz również dla własnych potrzeb prowadzenia skutecznych działań bojowych w strefie rozpoznania. W tym celu elementy rozpoznawcze od najniższego szczebla organizacyjnego działają na szerokim froncie, aby określić zarówno położenie elementów ugrupowania przeciwnika, jak i ustalić sposoby ich działania. Oprócz tego rozpoznawanie powinno skutecznie przeciwdziałać prowadzeniu rozpoznania przez organy rozpoznawcze przeciwnika, uniemożliwiając także ich przenikanie w głąb obrony. Walka w strefie rozpoznania jest również walką (pojedynkiem) pomiędzy rozpoznaniem własnym i przeciwnika. To także ustalenia w jakim stopniu nasze przedsięwzięcia maskowania i wprowadzania w błąd są przyjmowane przez przeciwnika. Z kolei konieczne jest rozpoznawanie (wykrywanie), jakie zabiegi maskownicze stosuje przeciwnik.

W celu zdobywania wiarygodnych informacji o przeciwniku należy szeroko stosować przenikanie w jego ugrupowanie, co w czasie prowadzenia walk w strefie rozpoznania nie będzie trudne.

W prowadzeniu działań bojowych w strefie rozpoznania, ważne zadania można realizować w wyniku prowadzenia dobrze zorganizowanych działań nękających. Ich celem będzie rozpoznawanie przeciwnika, osłabianie go w wyniku zaskakujących uderzeń, dezorganizowanie jego systemów dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia.

Wojska przeznaczone do działań nękających mogą przenikać w głąb lub pozostawać na tyłach przeciwnika, zwłaszcza na kierunkach szczególnej aktywności zaczepnej jego zgrupowań uderzeniowych. W każdej jednak sytuacji należy uwzględnić, iż prowadzenie działań nękających na tyłach przeciwnika wymaga od żołnierzy dużej wytrzymałości fizycznej i odporności psychicznej, zręczności i umiejętności życia i walki w bardzo trudnych warunkach. Podstawowym bowiem atutem ich skutecznego działania nie jest liczebność, a umiejętność przystosowania się do ulegających częstym zmianom warunków i sytuacji, skrytości działania, nieoczekiwanych przez przeciwnika silnych i krótkotrwałych uderzeń oraz szybkiego oderwania się od obiektu ataku. O powodzeniu więc grup nękających decydują doskonale przygotowanie profesjonalne i wyjątkowo wysokie umiejętności wykorzystywania właściwości terenu (przewaga własnego terenu), warunków ograniczonej widoczności i zawsze zaskakujące przeciwnika działania (napad, wypad, zasadzka, fortel, unikanie otwartej walki, podstęp itp.).

Do nagłego uderzenia nękającego wybiera się przede wszystkim miejsca wrażliwe (newralgiczne) dla przeciwnika. Do zasadniczych zadań działań nękających można zaliczyć następujące:

- prowadzenie rozpoznania;
- rozpraszenie wysiłków przeciwnika, utrzymywanie go w stałym niepokoju i niepewności;
- ograniczanie swobody manewru;
- wzbranianie odpoczynku na postojach i w rejonach ześrodkowania;
- napady na sztaby w miejscach ich rozmieszczenia i w czasie przemieszczania się w nowe rejon, zasadzki na pojedynczych oficerów;
- niszczenie urządzeń logistycznych w rejonach ich rozmieszczenia i przemieszczania oraz napady na kolumny zaopatrujące, zwłaszcza w paliwo i amunicję;

- uderzenia na pozycje stanowisk startowych rakiet, stanowiska ogniowe artylerii oraz w czasie ich przemieszczania się w nowe rejonu;

- uderzenia na siły i środki WRE w rejonach ich rozmieszczenia i w czasie przemieszczania się w nowe rejonu;

- napady na śmigłowce bojowe i transportowe w rejonach ich lądowisk, a niekiedy w czasie przelotu na niskich pułapach.

W wielu sytuacjach dowódcy grup nęających będą sami określać obiekt i czas uderzenia lub napadu. Dlatego też powinni oni mieć dużą samodzielność i swobodę działania. Grupy nęające utrzymują ściśle współdziałanie z jednostkami prowadzącymi bezpośrednią walkę oraz tymi, które znalazły się w okrążeniu lub działają jako oddziały rajdowe. Dowódcy, którzy organizują i wysyłają grupy nęające, muszą uzgadniać ich działania z działaniami własnego lotnictwa i śmigłowców bojowych, a także artylerią. Muszą również zapewniać zaopatrzenie w środki niezbędne do życia i walki oraz ewakuację, zwłaszcza rannych. Grupy nęające będą prowadzić aktywne działania nęające także w czasie walk prowadzonych o utrzymanie strefy taktycznej i operacyjnej.

W czasie prowadzenia działań bojowych w strefie rozpoznania mogą zaistnieć sytuacje, w których część pododdziałów lub oddziałów zostanie okrążona przez przeważające siły przeciwnika. Niekiedy zaś w sposób zamierzony przewiduje się prowadzenie walki w okrążeniu w celu angażowania w walce znacznych sił przeciwnika, odciągając je od natarcia na głównych kierunkach. Okrążone wojska podejmują zdecydowaną walkę dążąc do utrzymania lub obronnego zajęcia najbardziej dogodnych do obrony rejonów, przewidując jednocześnie skryte wyjście z okrążenia.

Prowadząc uporczywą walkę w okrążeniu należy jednocześnie przewidywać prowadzenie aktywnego rozpoznania na wszystkich kierunkach. Na korzyść okrążonych wojsk będą zwykle prowadzić rozpozna-

nie również dowódcy sił głównych, pozostających poza rejonem okrążenia, najczęściej w przewidywaniu wyjścia z okrążenia.

Tworząc ugrupowanie bojowe do walki w okrążeniu należy zapewnić jednoczesne oddziaływanie na przeciwnika możliwie największej liczby środków ogniowych, aby nie dopuścić szturmujących wojsk przeciwnika do przelamania pierścienia obrony i rozpoczęcia zgrupowania znajdującego się w okrążeniu. W tym celu, a zwłaszcza przy niejasnej sytuacji, dowódca pozostający w okrążeniu powinien dysponować silnym odwodem ogólnym i przeciwpancernym do bezzwłocznego działania na zagrożony kierunek (kierunki).

Utrzymywanie ciągłego współdziałania przez dowódcę okrążonych wojsk z przełożonym i wojskami o utrzymanie kolejnych pozycji i rejonów obrony, a niekiedy nawet strefy taktycznej, ma szczególne znaczenie m.in. w celu skoordynowania wyjścia z okrążenia lub wsparcia walki w okrążeniu, zwłaszcza przez lotnictwo i śmigłowce bojowe. Dla zapewnienia skuteczności działania walczącym w okrążeniu wojskom, należy dążyć do zachowania trwałości (zwartości) obrony, wykorzystując spójność linii zewnętrznych. Dotyczy to zarówno wsparcia ogniowego, jak i prowadzenia bezpośredniej walki obronnej oraz zabezpieczenia logistycznego z zewnątrz. Przy dobrej znajomości terenu działań oraz doskonałym wyszkoleniu bojowym wojsk, okrążone wojska mogą z powodzeniem przemieszczać się do nowych rejonów (tzw. wędrujące kotły), zwłaszcza w warunkach ograniczonej widoczności, zajmując dogodniejsze do obrony pozycje i rejonny oraz poważnie utrudniając przeciwnikowi rozbijanie zwartości okrążonych wojsk. Przy takim działaniu okrążone wojska stwarzają sobie korzystniejszą sytuację w stosunku do przeciwnika i mogą dokonywać nieoczekiwanych dla niego uderzeń przed pierścien okrążenia nawet niedużymi siłami, utrzymywać go w ciągłej niepewności i zmuszać do angażowania coraz większych sił.

Za zgodą przełożonego - i przy wydatnej jego pomocy - następuje wyjście z okrążenia, które w każdej sytuacji musi być zaskoczeniem dla przeciwnika, zwłaszcza co do kierunku, czasu i sposobu przerwania pierścienia okrążenia. Sposoby wychodzenia z okrążenia mogą być różne i będą zależeć od siły i możliwości wojsk będących w okrążeniu oraz tych, które zostały skierowane do deblokacji z zewnątrz, a także od siły i skuteczności działania wojsk przeciwnika. Najkorzystniej jest wychodzić z okrążenia całością sił. Jednak gdy jest to niemożliwe z różnych względów, wówczas następuje przebijanie się do sił głównych pododdziałami, rzadziej grupami, „rozbijając” spójność organizacyjną jednostek. W razie niemożności prowadzenia dalszej walki w okrążeniu i wyjścia z niego całością sił, okrążone wojska mogą przechodzić do działań bojowych w rozproszeniu.

Zakończenie działań bojowych w strefie rozpoznania następuje wtedy, gdy siły główne pod naporem przeważających wojsk zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, wycofując się, podchodzą do ubezpieczeń bezpośrednich przed przednim skrajem obrony strefy taktycznej. Z tym, że na kierunkach, na których przeciwnik jest skutecznie powstrzymany lub nie przejawia szczególnej aktywności zaczepnej, nadal - i to jak najdłużej - prowadzą uporczywą i aktywną walkę obronną lub tworzą aktywny front walki na tyłach nacierających wojsk przeciwnika.

Wojska, które prowadziły działania bojowe w strefie rozpoznania, najczęściej pod osłoną ubezpieczeń bezpośrednich strefy taktycznej i wsparciu wojsk pierwszego rzutu, wycofują się do rejonów im wskazanych, tworząc zwykle odwody ogólne lub po prostu są włączane do sił głównych swoich macierzystych jednostek organizacyjnych, z których były wydzielone do prowadzenia działań bojowych w strefie rozpoznania.

W czasie prowadzenia walki w strefie rozpoznania może być wykonane ogniowe kontrprzygotowanie i uderzenie przed przedni skraj obrony. Sposób wykonania tego uderzenia, jego charakter i przebieg zostały opracowane i przedstawione w skrypcie pt. *Właściwości operacji obronnej korpusu*³⁴.

Polecenia:

1. Scharakteryzować prowadzenie obrony manewrowej metodą szufladowania („przezienną”) i wciąganiem przeciwnika w „worek ogniowy”.
2. Przedstawić cel i zadania prowadzenia działań bojowych w strefie rozpoznania.
3. Omówić sposoby prowadzenia działań bojowych w strefie rozpoznania.
4. Scharakteryzować sposoby prowadzenia rozpoznania w czasie działań bojowych w strefie rozpoznania.
5. Przedstawić własny pogląd na możliwości prowadzenia rozpoznania w strefie rozpoznania i określić sposoby wykorzystania jego skutków w procesach decyzyjnych dowódców prowadzących działania bojowe i tych, którzy organizowali i wydzielali wojska do strefy rozpoznania.
6. Przedstawić cel i zadania prowadzenia działań nękających w strefie rozpoznania.
7. Przedstawić własny pogląd na sposoby i możliwości prowadzenia działań nękających w strefie rozpoznania.
8. Omówić cel i zadania prowadzenia walki przez wojska, które znalazły się w okrążeniu prowadząc działania bojowe w strefie rozpoznania oraz scharakteryzować sposoby wychodzenia z okrążenia.
9. Scharakteryzować możliwości i sposoby wykonania uderzenia przed przedni skraj obrony, przy prowadzeniu działań bojowych w strefie rozpoznania.

---

³⁴ K. Nożko, *Właściwości operacji obronnej korpusu*, AON 1996, s. 83.

6.2. Prowadzenie obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej strefy obronnej

Zasadniczym celem prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej strefy obronnej jest skuteczne wykorzystanie działań bojowych w strefie rozpoznania oraz wszystkich rodzajów ognia, w ścisłym współdziałaniu z uderzeniami lotnictwa i śmigłowców bojowych, a także uruchomienie systemu zapór i niszczeń, w połączeniu z wykonaniem nieoczekiwanych dla przeciwnika co do czasu, kierunków i siły zwrotów zaczepnych, zadanie maksymalnych strat głównemu zgrupowaniu uderzeniowemu nacierających wojsk i uniemożliwienie mu przelamania strefy na całą jej głębokość. Jednocześnie, prowadząc aktywną obronę taktycznej strefy obronnej, zapewnia się warunki do utrzymania operacyjnej strefy, a niekiedy również utworzenia sprzyjających warunków przejścia do przeciwnatarcia.

W obronie manewrowej, podobnie jak i pozycyjnej, duży wpływ na skuteczność prowadzenia działań o utrzymanie taktycznej strefy, ma zadanie przeciwnikowi takich strat przed przednim skrajem obrony, aby po pokonaniu strefy rozpoznania nie mógł on skutecznie wykonać ataku z marszu, zmuszając go do pełnego rozwinięcia sił głównych, ponownego przygotowania natarcia i zmiany uderzenia w pożądanym dla obrońcy kierunku. Jednocześnie zyskuje się niezbędny czas na pełniejsze rozpoznanie wojsk przeciwnika i ewentualne ustalenie jego zamiaru dalszego rozwijania natarcia. Prowadząc skuteczną walkę przed przednim skrajem obrony, nie tylko zapewnia się zorganizowane wycofanie wojsk prowadzących działania bojowe w strefie rozpoznania, lecz także istnieje możliwość kanalizowania działań przeciwnika w strefę porażenia ogniowego („worek ogniowy”) tworzoną w taktycznej strefie, bezpośrednio za przednim skrajem obrony.

Uderzenia ogniowe i lotnicze wykonuje się przede wszystkim na wyselekcjonowane obiekty przeciwnika, zwykle na te, które stanowią o sile i mocy bojowej jego głównych sił przeznaczonych do ataku. Należy jednocześnie w maksymalny sposób wykorzystywać sprzyjające warunki i sytuację, i kierować ogień artylerii oraz uderzenia lotnictwa i śmigłowców bojowych przede wszystkim na wojska przeciwnika znajdujące się w tych rejonach, w których mogą ponieść największe straty, zapewniając opóźnienie i zdeorganizowanie początku natarcia. Wykonanie uderzeń ogniowych należy wiązać z selektywnym wykonywaniem uderzeń środkami WRE.

Ogień artylerii i uderzenia radioelektronicznego wykonuje się z zapasowych stanowisk ogniowych i rejonów rozmieszczenia, a raketami - z zapasowych stanowisk startowych. W tym okresie szczególna rola przypada siłom i środkom OPL współdziałającym z siłami OP w celu osłony od uderzeń z powietrza najbardziej wrażliwych obiektów i elementów ugrupowania bojowego i operacyjnego wojsk. Należy bowiem się liczyć z tym, iż w miarę podchodzenia wojsk przeciwnika do przedniego skraju obrony nasila się uderzenia lotnictwa i śmigłowców bojowych na całą głębokość stref taktycznej i operacyjnej. Tak więc jednocześnie z intensyfikowaniem walki przed przednim skrajem obrony, nie mniej aktywną i intensywną walkę trzeba będzie prowadzić z lotnictwem i śmigłowcami bojowymi.

Należy się liczyć z dużym prawdopodobieństwem, że przeciwnik na kierunkach swoich uderzeń zaczepnych będzie dążył do wysadzenia desantów powietrznych o różnym charakterze i sile, a na kierunku nadmorskim - desantu powietrzno-morskiego. Prowadząc więc walkę z przeciwnikiem przed przednim skrajem obrony trzeba szybko, sprawnie i skutecznie podejmować działania bojowe mające na celu likwidację desantów i oddziałów desantowo-szturmowych.

Wojska, które się nie wycofały ze strefy rozpoznania i te, które obsadzają rubież ubezpieczeń bezpośrednich, aktywizują swoją walkę, czym uniemożliwiają przenikanie oddziałów przeciwnika przed przedni skraj obrony.

Maksymalna intensyfikacja uderzeń ogniowych powinna nastąpić w czasie, gdy przeciwnik zakończył grupowanie głównych sił w rejonach wyjściowych lub w czasie ich podejścia do rubieży rozwinięcia (wejścia do bitwy). Jednocześnie należy tak koncentrować ogień, aby zapewnić jego największe natężenie na zewnętrznych skrzydłach głównego zgrupowania i w sposób „niezauważalny” kierować go w podstawę leja tworzącego „worek ogniowy” lub w centrum tego zgrupowania, aby w sposób zamierzony rozdzielać główne siły przeciwnika (rysunki 2 i 3).

W miarę zbliżania się przeciwnika do przedniego skraju obrony uruchamia się cały system ognia, w który się włącza ogień broni strzeleckiej. Szczęólnego znaczenia w tym okresie nabiera odpowiednie koncentrowanie ognia na główne siły uderzeniowe przeciwnika, przy jednoczesnym izolowaniu pola walki od dopływu świeżych sił z głębi lub ich manewru z kierunków drugorzędnych. W celu zwiększenia siły ognia i jego skuteczności dokonuje się podziału obiektów do zwalczania i niszczenia przez artylerię, lotnictwo i śmigłowce bojowe. Aktywizuje się również działania wojsk pozostających na tyłach i skrzydłach nacierających wojsk. W zależności od przyjętego modelu obrony manewrowej, w celu wprowadzenia nieprzyjaciela w błąd i wyprowadzenia własnych wojsk spod zmasowanego uderzenia ogniowego na wybranych kierunkach, mogą być stosowane działania opóźniające (w tym zwłaszcza na kierunku, na którym przygotowuje się „worek ogniowy”). Natomiast odwody i niektóre drugie rzuty mogą być, w sposób wyjątkowo skryty i w powiązaniu z zamiarem maskowania, zwłaszcza operacyjnego, przemieszczane do rejonów zapasowych (niekiedy z zapasowych do głównych).

Należy przewidywać, iż w zależności od uzyskanych informacji o przeciwniku i jego faktycznym działaniu zaczepnym (manewrze), może wyniknąć konieczność korekty i wniesienia poprawek do uprzednio opracowanego planu prowadzenia obrony manewrowej, a przede wszystkim niezbędnych zmian w ugrupowaniu i rozmieszczeniu wojsk zarówno w taktycznej, jak i operacyjnej strefach obronnych.

Rezultaty pojedynku, zwłaszcza ogniowego, w czasie zwalczania przeciwnika przed przednim skrajem i jego pokonaniu, powinny ograniczać możliwości rozwijania natarcia w szybkim tempie. Na kierunkach, na których się udało przeciwnikowi przelamać przedni skraj obrony, wojska prowadzące bezpośrednią walką ograniczają powiększanie wylomu zarówno w głąb, jak i w stronę skrzydeł. Jednocześnie wyniknie konieczność wzmocnienia ich walki przez skierowanie odwodów, zwłaszcza przeciwpancernych. Jeżeli są warunki, wykonuje się zwroty zaczepne, aby zlikwidować włamanie lub ograniczyć jego powiększanie.

Doświadczenia wojenne wskazują, iż takie zwroty zaczepne jest najkorzystniej wykonywać i przynoszą one największe korzyści w warunkach ograniczonej widoczności (noc).

Punkt ciężkości walki obronnej kieruje się w tym czasie przede wszystkim na te kierunki, na których przeciwnik uzyskuje największe powodzenie, uruchamia się także siły i środki zapewniające trwałe utrzymanie rejonów kluczowych, niekiedy nawet za cenę walki w okrążeniu. Uniemożliwiają przeciwnikowi powiększanie dokonanego wylomu w obronie, jednocześnie wzbrania się połączenia nacierających wojsk z desantem oraz podejścia i wprowadzenia do walki świeżych sił w celu potęgowania natarcia.

Na kierunku (kierunkach) najgłębszego włamania obsadza się rejon (pozycje, zwłaszcza ryglowe, kanalizujące działanie przeciwnika), aby

przejąć ciężar walki w razie wycofania się wojsk prowadzących walkę w bezpośredniej styczności z nacierającymi siłami. Jeżeli przeciwnik rozwija natarcie na kierunku i w obszarze przygotowywanego zmasowanego uderzenia ogniowego („worek ogniowy”) lub w wyniku manewru z głębi obrony, wówczas wycofujące się wojska zajmują obronę na pozycjach ryglowych, zmuszając nacierające jednostki do większego zwarcia (skupienia) swojego ugrupowania. Jednocześnie artyleria zajmuje stanowiska ogniowe (rakiety - stanowiska startowe) do wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego. Ponadto odwoły przewidziane do wykonania zwrotów zaczepnych podchodzą do rubieży rozwinięcia, z których wykonują uderzenie zaczepne. Będą to odwoły oddziałów i związków taktycznych. Niekiedy, w zależności od „pojemności worka ogniowego”, część sił może być skierowana z odwodu operacyjnego.

Szczególnym zadaniem w tym czasie będzie niszczenie stanowisk dowodzenia przeciwnika oraz ograniczanie swobody manewru w stronę skrzydeł (pozycji ryglowych). Zatrzymanie natarcia przeciwnika na kierunku najgłębszego włamania jest jednocześnie sygnałem do rozpoczęcia wykonania zmasowanego ognia przez WRiA, lotnictwo i śmigłowce bojowe. Siły i środki WRE wykonują selektywne uderzenia radioelektroniczne, aby sparaliżować dowodzenie, powiększając tym samym chaos i zamieszanie.

W celu maksymalnego wykorzystania skutków zmasowanego uderzenia ogniowego wykonuje się zwroty zaczepne, zwykle na zbieżnych kierunkach, na tyły i skrzydła wojsk przeciwnika, które znalazły się w „worku ogniowym” (rysunki 2 i 3). W tym czasie lotnictwo izoluje dopływ świeżych sił do obszaru objętego zmasowanym uderzeniem ogniowym i zaczepnym. Po zlikwidowaniu wojsk przeciwnika w rejonie „worka ogniowego”, odtwarza się uprzednie położenie obronne, a wojska, które wykonywały zmasowane uderzenie ogniowe, odwoły przeciwpancerne, które ograniczały możliwości

zaczepnego działania nieprzyjaciela od czoła i na skrzydłach oraz jednostki wojsk, które wykonywały zwroty zaczepne przenoszą swoje wysiłki i działanie w inny, bardziej zagrożony rejon włamania się przeciwnika lub przechodzą do odwodu tego szczebla organizacyjnego, z którego były wydzielone. Niewykluczone, iż wojska wykonujące zwrot zaczepny pozostaną w rejonie swoich działań i będą odtwarzać naruszony system obrony, a do odwodu przejdą wojska, które zajmowały tam obronę.

W tym czasie na innych kierunkach może być prowadzona obrona manewrowa metodą przemienną, a przeciwnik przy niepowodzeniu na jednym kierunku, może przenieść swój punkt ciężkości na inny kierunek. W takiej sytuacji szybkie i sprawne przeniesienie wysiłku i manewr wojsk na nowy kierunek, bardziej zagrożony, może się okazać koniecznością.

Podobnie jak w obronie pozycyjnej, także w obronie manewrowej zarówno przy pierwszej, jak i przy drugiej metodzie jej prowadzenia, zwroty zaczepne będą odgrywać szczególną rolę, a ich wykonanie będzie zawsze związane z pewnym ryzykiem, zwłaszcza w odniesieniu do celu, czasu, kierunku, siły i skrytości - przez zaskoczenie wykonania. Dlatego też zwroty zaczepne oddziałów i związków taktycznych pierwszego rzutu operacyjnego muszą być umiejętnie i racjonalnie łączone zarówno w czasie, jak i przestrzeni, a także z możliwościami jednostek stawiających opór na pozycjach i w rejonach obronnych lub wycofujące się pod naporem przeważających sił przeciwnika.

Najlepsze rezultaty osiąga się wówczas, gdy dwa sąsiadujące ze sobą związki taktyczne wykonują zbieżne zwroty zaczepne swoimi drugimi rztami lub odwodami ogólnymi. W czasie wykonywania zwrotów zaczepnych w celu zapewnienia stabilności obrony w głębi, dowódca operacyjny może skierować do taktycznej strefy obronnej, na kierunek największego włama-

nia, swoje odwody przeciwpancerne, a niekiedy również część sił znajdujących się w operacyjnej strefie obronnej.

W sytuacji, gdy przeciwnik uzyskał duże powodzenie, rozwija natarcie w szybkim tempie i na szerokim froncie, może się okazać, iż drugie rzuty oddziałów i związków taktycznych jest korzystniej wykorzystać do zajęcia nimi pozycji i rejonów obrony w głębi, a niekiedy ponownie tworzyć „worek ogniowy” opierając się na pozycjach ryglowych między strefami taktyczną i operacyjną. W takiej sytuacji wycofujące się wojska zajmują obronę na pozycjach ryglowych, a do ograniczania swobody manewru i rozprzestrzeniania się wojsk przeciwnika w głębi, wykorzystuje się odwody operacyjne oraz manewr, zwłaszcza artylerii, z innych, mniej zagrożonych kierunków.

W celu rozstrzygnięcia bitwy obronnej w taktycznej strefie obronnej, dowódca związku operacyjnego może skierować swój drugi rzut operacyjny do wykonania przeciuderzenia w celu rozbicia przeciwnika w „worku ogniowym” lub zdecydowanego zahamowania natarcia głównego zgrupowania uderzeniowego. W tym czasie operacyjną strefę obsadzają wojska, które się wycofały ze strefy rozpoznania i częściowo taktycznej oraz część drugiego rzutu operacyjnego. Do likwidacji desantu przeciwnika wykorzystuje się odwody będące w strefie operacyjnej oraz siły i środki obrony terytorialnej.

Prowadzące w tym czasie działania bojowe wojska zmuszone do wycofania się, wykorzystując dogodne warunki terenowe i skrycie wykonywany manewr, w sposób zdecydowany opóźniają natarcie przeciwnika, uniemożliwiają mu przejście do pościgu lub zorganizowanego wprowadzenia do bitwy świeżych sił w celu potęgowania natarcia. Silnym oporem w dogodnych warunkach terenowych, ogniem, tworzeniem zasadzek i pułapek ogniowych, zmuszają nacierające wojska do ciągłego rozwijania, ograniczają im możliwości manewrowe i nie dopuszczają do okrążenia, a w odpowiednim czasie wycofują się skrycie na kolejną pozycję lub tylko fałdę terenową.

z której mogą skuteczniej razić przeciwnika. Powstające luki w ugrupowaniu, które przeciwnik może wykorzystać do przenikania w głąb i oskrzydlenia broniących się wojsk, zamyka się odwodami przeciwpancernymi i minowaniem, na przykład przy wykorzystaniu śmigłowców. Maksymalnie należy także wykorzystywać uderzenia śmigłowców bojowych i nieustannie prowadzić działania nękające, podobnie jak w strefie rozpoznania.

Na wstępie wspomniano, iż obrona manewrowa na manewrze stoi - od silnego oporu na przygotowanych pozycjach i rejonach obronnych do manewru sił i środków z kierunków mniej zagrożonych na zagrożone i zwrotów zaczepnych w najmniej oczekiwanym przez przeciwnika czasie, sytuacji, kierunku i siły zaczepnego uderzenia oraz skrytym wycofaniu i prowadzeniu działań opóźniających. Nie muszą to być zwroty zaczepne w celu odtworzenia pierwotnego położenia. Mogą to być uderzenia zaczepne o ograniczonych celach i zasięgu, które jednak powinny „wstrząsnąć” przeciwnikiem, wykrwawić jego siły, zmusić do ograniczenia swobody manewru i działania, pozbawić rozwijania tempa i impetu natarcia, wzbronić zorganizowane wprowadzenie do bitwy świeżych sił w celu potęgowania uderzenia, nie dopuścić do przekształcenia natarcia w pościg i łączenia się z desantem, odciąć ciągłość zabezpieczenia logistycznego, nękać w dzień, a zwłaszcza nocą. Z godziny na godzinę, z dnia na dzień musi zdecydowanie topnieć moc bojowa wojsk przeciwnika, muszą one nieustannie tracić przewagę we wszystkich jej kategoriach.

Tak więc w strefie taktycznej nie oczekuje się w okopach aż nieprzyjaciel zaatakuje, lecz się go atakuje uderzając zaczepnie na tyły i skrzydła, zapewniając wojskom własnym niezbędne warunki do uzyskiwania zaskoczenia zarówno w czasie zwrotów zaczepnych, jak i wycofywania się na kolejną, dogodniejszą pozycję lub rejon obrony.

Wojska wykonujące zwroty zaczepne powinny także wykorzystywać w maksymalny sposób przewagę własnego terenu, dobrze rozpoznanego i odpowiednio przygotowanego, zwłaszcza do manewru i niszczeń oraz ograniczania swobody manewru przeciwnika.

Dlatego też w tych warunkach należy się liczyć i przewidywać, iż **często będzie dochodzić do bojów, a nawet bitew spotkaniowych**, oczywiście o szczególnej specyfice, wynikającej ze specyfiki obrony manewrowej. Jeżeli ta specyfika zostanie racjonalnie wykorzystana, to zaowocuje na korzyść obrońcy, który wykonując zwrot zaczepny doprowadzi do boju (bitwy) spotkaniowego. Boje spotkaniowe w strefie taktycznej i między nią a strefą operacyjną będą się nasilały również z tego względu, iż oprócz wojsk związków pierwszego rzutu operacyjnego, do działań w tym obszarze będą kierowane całością lub w części drugi rzut lub odwód ogólny związku operacyjnego. W związku z tym bój (bitwa) spotkaniowy w obronie manewrowej nie tylko będzie zjawiskiem typowym, lecz także będzie się charakteryzował wieloma istotnymi cechami szczególnymi, które różnią go od działań w warunkach boju (bitwy) spotkaniowego, na przykład w operacji zaczepnej lub w czasie przegrupowania i pościgu. Do cech szczególnych boju spotkaniowego można zaliczyć następujące:

- cel boju (bitwy) spotkaniowego, niekiedy o charakterze ograniczonym i wynikającym z ogólnego celu lub celów szczegółowych obrony manewrowej;

- uczestnictwo wojsk, które już biorą aktywny i bezpośredni udział w bitwie i walce z nacierającymi zgrupowaniami przeciwnika i będą najczęściej przygotowywać dogodne warunki do rozwinięcia i uderzenia zaczepnego dla wojsk, które stoczą bój (bitwę) spotkaniowy;

- przeciwnik nie tylko będzie dysponował przewagą liczebną, lecz także przewagą inicjatywy zaczepnej;

- uderzenie zaczepne obrońcy będzie skierowane przede wszystkim na skrzydła i tyły rozwijających natarcie wojsk przeciwnika;

- maksymalne zintensyfikowanie działań bojowych na tyłach i skrzydłach zgrupowań przeciwnika, z którymi będzie prowadzony bój spotkaniowy;

- do uderzenia zaczepnego, którym zamierza się osiągnąć cele przez bój (bitwę) spotkaniowy, włączają się aktywnie (najczęściej w formie zwrotów zaczepnych) wojska, które prowadzą bezpośrednią walkę z przeciwnikiem na innych, niekiedy przeciwnych kierunkach;

- wojska wykonujące uderzenie zaczepne będą działać na własnym, uprzednio rozpoznanym i odpowiednio przygotowanym terenie, mogą i bezwzględnie powinny w pełni wykorzystywać przewagę własnego terenu.

Wobec tego zasadniczym celem boju, a niekiedy również bitwy spotkaniowej, może być zadanie maksymalnych strat wojskom, które rozwijają natarcie, uchwycenie i utrzymanie inicjatywy, zatrzymanie natarcia przeciwnika, zmuszenie - nawet w części - sił głównego zgrupowania uderzeniowego do zmiany kierunku (frontu) działania korzystnego dla obrońcy oraz wygranie na czasie i umożliwienie wojskom własnym przygotowanie (rozbudowę) obrony w głębi operacyjnej, niekiedy zapewnienia warunków podejścia i wykonanie przeciwnatarcia przez odwody strategiczne.

W niektórych sytuacjach, zwłaszcza przy zdecydowanej przewadze przeciwnika, cel boju spotkaniowego może się ograniczyć jedynie do zadania przeciwnikowi maksymalnych strat i zahamowania jego natarcia lub zmuszenia do zmiany frontu działania, uaktywnienie walki prowadzonej na tyłach nacierających wojsk oraz podwyższenie morale własnych wojsk. Rezultaty boju spotkaniowego w poważnej mierze będą uzależnione od uzyskania zaskoczenia (co do miejsca, czasu, kierunku i siły uderzenia), wprowadzenia przeciwnika w błąd co do zamierzonego celu, zapewnienia skutecz-

nego wsparcia rozpoczynających bój spotkaniowy wojsk oraz izolacji pola walki od dopływu świeżych sił, a także aktywności wojsk działających na skrzydłach i tyłach nacierających zgrupowań uderzeniowych.

W obronie manewrowej także obowiązuje zasada, iż powodzenie w boju spotkaniowym uzyska ta strona, która uprzedzi przeciwnika w otwarciu ognia, rozwinięciu i wykonaniu uderzenia zaczepnego w najczulsze miejsca ugrupowania przeciwnika, wyprowadzającego na tyły jego głównego zgrupowania nacierających wojsk. *Powodzenie będzie mógł uzyskać ten, kto uprzedzi przeciwnika w uderzeniu. Zdecydowane działanie przyczynia się do szybkiego wyjaśnienia sytuacji, ogranicza możliwość podjęcia przeciwdziałania przez nieprzyjaciela...*³⁵. W pełni trzeba się zgodzić z zacytowaną tezą ujętą w Regulaminie walki wojsk lądowych Bundeswehry, ale jednocześnie należy mocno zaakcentować, iż specyfika towarzysząca obrońcy w boju spotkaniowym w obronie manewrowej, już od początku stawia go w korzystniejszej sytuacji i położeniu, niż nacierającego.

Po prostu decyzja o boju spotkaniowym zostanie podjęta zawczasu i z pełną świadomością możliwości działania przeciwnika. Nieoczekiwane rozpoczęcie boju spotkaniowego powinno być jedynie po stronie przeciwnika. Należy bowiem uczynić wszystko, aby zaskoczyć go nieoczekiwanym uderzeniem zaczepnym na jego nacierające wojska.

W tej niepewności należy utrzymywać przeciwnika jak najdłużej, wykorzystując skutki uzyskanego zaskoczenia i potęgując jego rozmiary (np. zaskoczenie taktyczne należy przekształcić w skutki operacyjne).

Doświadczenie wojenne, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie, potwierdzają tę prawidłowość. Dlatego też możliwość rozstrzygnięcia starcia spotkaniowego o utrzymanie taktycznej strefy obronnej lub walk między tą strefą a strefą operacyjną, a także działań obronnych prowadzonych o utrzymanie

---

³⁵ HDv 100/100 Truppenführung, wyd. 1987 r., poprawiony w grudniu 1992 r. Punkt 3404.

strefy operacyjnej, musi być poprzedzone doskonałym przygotowaniem, zapewniającym osiągnięcie celu boju (bitwy) spotkaniowego przy minimalizacji strat własnych. Przewagę bowiem nad przeciwnikiem należy uzyskać przede wszystkim w wyniku zaskoczenia i nagłego oraz zdecydowanego działania, a także dzięki manewrowi sił i środków na kierunek uderzenia spotkaniowego.

Na pewno specyficzny charakter uzyskanego zaskoczenia, szeroko zastosowany manewr oraz gwałtowność początkowego uderzenia spowodują występowanie skomplikowanych sytuacji zarówno taktycznej, jak i na szczeblu operacyjnym. Mogą więc powstać trudności w dowodzeniu, które trzeba przewidywać i bezwzględnie zawczasu usuwać. Dlatego też początkowe uderzenie powinno być wszechstronnie przygotowane i zabezpieczone pod względem wykonania zmasowanego uderzenia ogniowego, uderzeń śmigłowców bojowych i lotnictwa wspierających nacierające wojska, izolowanie podejścia świeżych sił do pola walki spotkaniowej. Niezbędna jest również skuteczna osłona zgrupowania rozpoczynającego bój spotkaniowy od uderzeń z powietrza (OPL i OP) oraz osłona skrzydeł przez działanie odwodów przeciwpancernych, a także uruchomienie zapór inżynierskich.

Jednocześnie musi być prowadzone aktywne rozpoznanie, aby unieвозмоwić przeciwnikowi oskrzydlenie własnych wojsk, pamiętając stale, że uderzenie zaczepne jest wykonywane na skrzydło (skrzydła) nacierających wojsk i wyprowadzające na tyły jego najsilniejszego zgrupowania rozwijającego natarcie.

W toku rozwijania uderzenia zaczepnego przeciwko nacierającym wojskom przeciwnika, mogą być stosowane różne formy manewru. Będą one uzależnione przede wszystkim od konkretnej sytuacji operacyjno-taktycznej oraz od możliwości dalszego zasilania działań przez świeże siły, a także działania i przeciwdziałania przeciwnika. Szczególnie niebezpieczne mogą

się okazać zmasowane uderzenia lotnictwa przeciwnika oraz skierowanie do przeciwdziałania silnych odwodów. Dlatego skuteczna osłona od uderzeń z powietrza oraz wzbronienie podejścia odwodów, powinno być w centrum uwagi zarówno dowódcy prowadzącego bój spotkaniowy, jak i dowódcy szczebla nadrzędnego, zwłaszcza operacyjnego.

Największe powodzenie w starciu spotkaniowym uzyska się wówczas, gdy się zapewni własnym wojskom szybkie i głębokie włamanie w ugrupowanie nacierających wojsk przeciwnika, wojska wyjdą na głębokie jego tyły, uzyska się rozcięcie zwartego ugrupowania na odizolowane od siebie grupy, uniemożliwi zorganizowany manewr odwodów, odetnie dopływ zabezpieczenia logistycznego oraz przez aktywne działania zapewni niezbędną przewagę w dziedzinie położenia i sytuacji, również w powietrzu (lokalną), a także w wyniku zdecydowanych działań bojowych i uderzeń lotnictwa wzbroni się podejścia do obszaru działań świeżych sił przeciwnika.

Dowódca dowodzący wojskami wykonującymi zadania boju (bitwy) spotkaniowego, a także jego przełożony, dążą do tego, aby przeciwnikowi nie udało się utworzyć zwartego frontu zarówno obrony, jak i natarcia. Jeżeli przeciwnik próbuje obejść nasze siły główne, to wówczas należy związać walką, zwykle obronnie od czoła, obchodzące wojska, angażując odwody, zwłaszcza przeciwpancerne, a jeżeli sytuacja wymaga bezzwłocznego działania, w rejonie zagrożonym może być wysadzony desant śmigłowcowy. Niekiedy w takiej sytuacji może wyniknąć konieczność zmiany kierunku dotychczasowego działania zaczepnego.

Zakończenie starcia spotkaniowego będzie zależało od wielu czynników, a przede wszystkim od stopnia osiągniętego celu i zamiaru dalszego prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej lub operacyjnej strefy obronnych. Wojska uczestniczące w boju (bitwie) spotkaniowym mogą

przejsć do obrony na osiągniętej rubieży lub wycofać się prowadząc działania opóźniające w celu kontynuowania działań obronnych w dogodniejszych warunkach. Niekiedy uzyskany sukces w boju spotkaniowym zostanie wykorzystany przez dowódcę operacyjnego do ostatecznego rozbitcia głównych zgrupowań nacierających wojsk przeciwnika lub stworzenia dogodnej sytuacji do wejścia do bitwy odwodów strategicznych w celu przejścia do przeciwnatarcia³⁶.

Polecenia:

1. Przedstawić i zinterpretować cel prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej strefy obronnej.

2. Scharakteryzować wymagania stawiane prowadzeniu działań obronnych o utrzymanie taktycznej strefy obronnej.

3. Omówić związki przyczynowo-skutkowe między prowadzeniem działań bojowych w strefie rozpoznania a działaniami obronnymi prowadzonymi w taktycznej i operacyjnej strefie obronnej.

4. Przedstawić charakterystykę prowadzenia działań obrony manewrowej w taktycznej strefie obronnej.

5. Przedstawić własny pogląd na możliwości i sposoby dojścia do boju spotkaniowego lub bitwy spotkaniowej, w czasie prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie taktycznej strefy obrony lub między taktyczną i operacyjną strefami obronnymi.

6. Omówić właściwości boju (bitwy) spotkaniowego w czasie prowadzenia obrony manewrowej.

7. Scharakteryzować możliwości i sposoby prowadzenia boju spotkaniowego.

8. Przedstawić rolę, zadania i udział rodzajów wojsk i sił zbrojnych w boju spotkaniowym, w czasie prowadzenia obrony manewrowej.

---

³⁶ Szerokie i umotywowane przedstawienie problematyki przeciwnatarcia zob. J. Pawłowski. *Przeciwnatarcie*, AON 1993.

6.3. Prowadzenie obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej

Działając trzeba umieć scalać czynności składowe w całość jak najprzydatniejszą do celu, a integracja działań to jest właśnie takie ich scalanie. Można by tu użyć trafnie „synteza działań”.

(T. Kotarbiński)

Rozpatrując problematykę obrony manewrowej trzeba uznać, iż najtrudniejszym i najbardziej odpowiedzialnym okresem bitwy obronnej będą działania o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej. Trudność będzie polegać m.in. na tym, iż mogą występować bardzo poważne straty w oddziałach i związkach taktycznych wszystkich rodzajów wojsk i sił zbrojnych, może być naruszona spójność struktury organizacyjnej jednostek wojskowych. Bezpośrednią walką zostanie objęta cała strefa odpowiedzialności związku operacyjnego.

Trzeba przewidywać i liczyć się z tym, że może nastąpić bardzo poważne obniżenie morale i osłabienie dyscypliny żołnierskiej, mogą wystąpić wątpliwości w słuszność podjętych działań zbrojnych oraz zastrzeżenia dotyczące intelektualnego i profesjonalnego przygotowania kadr dowódczo-sztabowych oraz wyszkolenia bojowego jednostek wojskowych. Dla żołnierzy i ludności cywilnej wdarcie się przeciwnika na tak znaczną głębokość kraju (obrony), będzie powodem podania w wątpliwość celowości ogromnego wysiłku, strat i spowodowanych zniszczeń walką zbrojną. Być może nie były słuszne decyzje dowódców i sposoby prowadzenia działań obronnych. Będą się rodzić takie i podobne wątpliwości i rozgoryczenia. Liczyć się należy, iż będą one podsycane i potęgowane zarówno wśród żołnierzy, jak i ludności cywilnej w wyniku „wojny psychologicznej”.

Może nastąpić masowe przemieszczanie się ludności cywilnej oczekującej niezbędnej pomocy od cofających się wojsk - zarówno pomocy materialnej, jak i medycznej - oraz ochrony i obrony. Trzeba się także liczyć i z tym, że nie zawsze we właściwym czasie nastąpi zasilanie wojsk w odpowiednio przygotowane rezerwy osobowe w celu uzupełnienia strat, a także w niezbędne zapasy materiałowe, zwłaszcza w amunicję i paliwo. W tych warunkach jednym z podstawowych zadań dowódców i oficerów sztabu oraz administracji państwowej i samorządowej będzie przeciwdziałanie obniżaniu poziomu morale i dyscypliny zarówno w jednostkach wojskowych, jak i wśród ludności cywilnej.

Poważnym argumentem odbudowującym wizerunek dowódców, sztabów i wojsk jest uzyskanie sukcesu, chociażby w skali taktycznej, odzyskanie choćby w części utraconego terenu. Walka o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej nie tylko sprzyja takim działaniom, lecz je wymusza, gdyż nabiera coraz więcej cech obronno-zaczeptych.

Zasygnalizowane trudności można byłoby mnożyć: przedstawiono wybrane, aby ukazać, iż wiążą się one nierozdzielnie z dużą odpowiedzialnością. Odpowiedzialność będzie polegała na zatrzymaniu dalszego rozwijania działań zaczepnych przez przeciwnika i przejścia własnych wojsk do działań zdecydowanie ofensywnych.

Właśnie w istocie obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej powinny się ogniskować jak w soczewce wysiłki zmierzające do postawienia nacierających dotychczas wojsk przeciwnika w niekorzystnej sytuacji.

Dlatego też motto zaczerpnięte z dzieła profesora Tadeusza Kotarbińskiego wyjątkowo celnie i precyzyjnie określa kierunek działania, prowadzenia walk i bitew o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej, scalając (...) czyn-

ności składowe w całość jak najprzydatniejszą do celu (...) ³⁷. Parafrazując tę tezę można stwierdzić, iż trzeba umiejętnie i w sposób racjonalny łączyć toczące się walki i bitwy w całej strefie odpowiedzialności związku operacyjnego, scalać, integrować możliwości bojowe różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, potęgować ich moc bojową w trwały system obronny, zapewniający osiągnięcie celu operacji obronnej zapoczątkowanej działaniami bojowymi w strefie rozpoznawczej.

Piętrzące się trudności i wzrastająca odpowiedzialność skłaniają dowódców i oficerów sztabu wszystkich szczebli organizacyjnych, do naczelnego dowódcy włącznie, do ogromnego wysiłku i skutecznych działań o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej i odwrócenie biegu wydarzeń. Można tu bez większego ryzyka przywołać w pełni historycznie sprawdzoną, powszechnie znaną sentencję, iż *czym większa odpowiedzialność, tym większych dokonań należy oczekiwać*.

Przede wszystkim musi być bezwzględnie realizowany cel prowadzenia obrony manewrowej w operacyjnej strefie obronnej, polegający na zadaniu maksymalnych strat przeciwnikowi, zatrzymaniu tempa jego natarcia i zniwelowaniu dotychczasowej przewagi, utrzymaniu broniowych rubieży i stworzeniu sprzyjających warunków - zwłaszcza odwodom strategicznym - przejścia do działań zaczepnych, w których wezmą aktywny udział.

Realizacja tego celu będzie związana z uporządkowaniem systemu obrony, przywróceniem spoistości i zwartości obrony na całej głębokości, łącząc różne ogniska walki w strefach rozpoznania, taktycznej i operacyjnej do realizacji wspólnego celu. Jednocześnie jest konieczne uporządkowanie, a na niektórych kierunkach organizowanie od nowa systemu ognia, w tym również skutecznej osłony od uderzeń z powietrza oraz przelotu i lądowania

---

³⁷ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, wyd. V, Warszawa 1973, s. 202.

desantów. Niezbędne będzie również uporządkowanie ugrupowania, zwłaszcza na szczeblu operacyjnym. Wszystkie te przedsięwzięcia i działania odbywać się będą jednocześnie z prowadzeniem dynamicznej bitwy obronnej.

Ważnym także przedsięwzięciem będzie uzupełnianie stanów osobowych i zasilanie jednostek wojskowych i obrony terytorialnej, które w danej sytuacji wykonują lub są przewidziane do wykonania głównych zadań. Jednocześnie konieczne jest zasilenie walczących wojsk w przewidywaniu oczekujących je zadań, uaktywnienia ich działania i skierowania ku osiągnięciu celu walk o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej. Przewidywać należy wykonanie szerokiego manewru i zluzowanie tych jednostek, które poniosły największe straty, a na których będzie spoczywać, po uzupełnieniu i odpoczynku, udział w wykonaniu zadań głównych, decydujących o powodzeniu. W toku dynamicznej bitwy obronnej zaistnieje potrzeba zwiększenia ochrony i obrony strefy tylowej oraz bezpośrednio urządzeń (zwykle się przemieszczających) logistycznych i zwiększonej intensywności udzielania pomocy sanitarnej, w tym także ludności cywilnej.

W interesie celu działań obronnych w strefie operacyjnej, jest konieczne zwiększenie intensywności uderzeń lotnictwa, zapewniających skuteczną izolację pola walki od dopływu świeżych sił i zabezpieczenia logistycznego, aby maksymalnie wykorzystać uzyskane powodzenie i spotęgować natarcie zgrupowań uderzeniowych, które będą na pewno przeżywać jakiś kryzys. Oprócz uderzeń lotnictwa, wprost nieocenione rezultaty można uzyskać w wyniku aktywnego działania grup, pododdziałów i oddziałów na tyłach przeciwnika, przede wszystkim w niszczeniu urządzeń zabezpieczenia logistycznego, kolumn z zaopatrzeniem, zwłaszcza w paliwo i amunicję oraz maszerujących i odpoczywających wojsk przeciwnika. Odrębnym, bardzo istotnym zadaniem będzie niszczenie sztabów, obsługa jednostek rakieto-

wych, w tym OPL, sił i środków WRE i w ogóle dezorganizacja systemu dowodzenia i kierowania.

Tak więc trzeba uczynić wszystko, zwiększyć aktywność i skuteczność działań bojowych - drugiego frontu walki na tyłach zgrupowań wojsk przeciwnika.

Warunki i możliwości w tej dziedzinie są znaczne, gdyż sam przeciwnik, jego „rozciągnięte” i rozrzedzone ugrupowanie stwarza ogromną szansę i zachętę do organizowania i prowadzenia walk oraz zaskakujących uderzeń na skrzydła i tyły, do aktywnego działania drugiego frontu obrony. Z doświadczeń wojennych wynika, iż walczące na tyłach przeciwnika wojska mogą skutecznie wiązać wielokrotnie (pięciokrotnie i więcej) większe siły od swoich. Skutki zaś prowadzonych tam walk i działań, nawet niedużymi liczebnie siłami, będą mieć nie tylko znaczenie i wymiar taktyczny, lecz często operacyjny, a nawet strategiczny, w tym na pewno psychologiczny - pozytywnie wpływający na morale i dyscyplinę wojsk własnych (a także ludność cywilną) i negatywnie na siły przeciwnika.

Organizując i rozwijając walkę na tyłach, mającą wymierny wpływ na skuteczność obrony w operacyjnej strefie obronnej, trzeba uczynić zasadnicze zastrzeżenie. Do prowadzenia działań na tyłach przeciwnika pododdziały i oddziały muszą być specjalnie przygotowane i odpowiednio wyszkolone oraz systematycznie zasilane we wszystko, co jest niezbędne do życia i walki, a także powinny mieć zapewnioną ciągłość ewakuacji rannych i zabitych.

Prowadzenie działań w samej strefie operacyjnej będzie podobne do tych, które były prowadzone w poprzednich dwóch strefach, przy zwiększaniu elementu ofensywności obrony. W sposób zamierzony nie rozpatrywano i nie będzie rozpatrzona problematyka związana z przygotowaniem i prowadzeniem przeciwwuderzenia całością lub głównymi siłami drugiego rzutu opera-

cyjnego. Wydaje się bowiem, iż tej problematyce poświęcono dostateczną uwagę i miejsce w skrypcie na temat: *Właściwości operacji obronnej korpusu*, w odrębnym rozdziale pt.: *Organizacja i wykonanie przeciwwuderzenia w operacji obronnej korpusu*³⁸. W rozdziale tym rozpatrzono problematykę odpowiadającą zarówno prowadzeniu obrony pozycyjnej, jak i manewrowej. Dlatego też większej uwagi w niniejszych rozważaniach tej problematyce nie poświęcono (rozwinęto natomiast problematykę boju (bitwy) spotkaniowego, o którym jedynie wspomniano w cytowanym rozdziale skryptu o obronie korpusu).

Oprócz występowania niekwestionowanych poważnych trudności w czasie prowadzenia obrony manewrowej w operacyjnej strefie obronnej, wystąpią też korzystne tendencje prowadzenia skutecznych działań obronnych i pomyślnego zrealizowania zakładanych celów. Wiele bowiem trudności, które będą towarzyszyć obrońcy, wystąpi także po stronie nacierających wojsk przeciwnika, które łatwiej spotęgować na swoją korzyść przez wojska będące w obronie, niż nacierającemu.

Właśnie w walce o operacyjną strefę obronną może najpełniej się objawić kryzys w działaniach zaczepnych przeciwnika. Trzeba więc ten okres i element wykorzystać i w sposób zamierzony i aktywny spotęgować ten kryzys.

Konfrontacja i weryfikacja prowadzonej obrony manewrowej w bezwzględnej bitwie i walce z nacierającymi przeważającymi liczebnie siłami przeciwnika, umożliwi i daje szansę na dalsze doskonalenie skuteczności prowadzonych działań obronnych, zwiększając ich zaczepny charakter. Dlatego też uwzględniać należy, aby prowadzenie bitwy o utrzymanie strefy operacyjnej cechowało się wyjątkową aktywnością i zdeterminowanym działaniem w całej strefie odpowiedzialności związku operacyjnego. Liczyć

---

³⁸ K. Nożko, *Właściwości operacji obronnej korpusu*, AON 1996, s. 98-112.

się i przewidywać należy, iż na oddzielnych kierunkach będą prowadzone boje spotkaniowe, będą wysadzane desanty powietrzne, a na kierunku nadmorskim - morskie. Nadal obie, przeciwstawne strony będą ponosić znaczne straty. Działania rajdowe będą się przeplatać z zasadzkami i wypadami, działaniami opóźniającymi i walką w okrążeniu, manewr zaś z wycofaniem i przesunięciem wojsk, działania demonstracyjne i pozorujące z rzeczywistym uderzeniem lub obroną zdeterminowanych wojsk.

W tej ogromnie zróżnicowanej mozaice różnorodnych walk i bitew, przemieszczania się wojsk własnych z wojskami przeciwnika, marszów, przegrupowań i ześrodkowań, walk z odwróconym frontem - rozrzuconych na ogromnych przestrzeniach, mimo pozornej żywiołowości i braku koordynacji, musi dominować myśl i koncepcja operacyjnego i taktycznego działania, ujętych w karby zamiaru dowódców realizujących cele i wykonujących zadania działań obronnych. Konieczne i bezwzględne jest nieustanne panowanie nad tym gigantycznym, morderczym żywiołem i racjonalnie nim „dowodzić” oraz kierować ku osiągnięciu wspólnego celu, przy zapewnieniu minimalnych strat własnych i maksymalnie ograniczonych zniszczeniach.

W tej napiętej i na pewno dramatycznej często bitwie obronnej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej, trzeba krok po kroku, z godziny na godzinę walczyć o uchwycenie inicjatywy operacyjnej i narzucać swoją wolę i sposób działania przeciwnikowi.

W czasie bowiem prowadzenia działań obronnych w operacyjnej strefie obronnej, w sposób niemal pewny można ustalić główne zgrupowanie wojsk przeciwnika, określić jego zamiary oraz sposoby prowadzenia działań za-

czepnych, a także ustalić silne oraz słabe strony w ugrupowaniu i działaniu przeciwnika³⁹.

Jednocześnie jest to dostateczny okres, aby dokonać uogólnienia własnych sposobów prowadzenia działań obronnych, zwłaszcza w kontekście „koszt-efekt”, zarówno własnych dokonań, jak i przeciwnika. Następnie te uogólnienia muszą być upowszechnione, a strony dodatnie, przyczyny i skutki niedomagań oraz negatywnych zjawisk zaakceptowane. W czasie prowadzenia walk i bitew należy podejmować działania w celu zerwania spójności działań przeciwnika.

Wykorzystując zdecydowany opór, skuteczność działań opóźniających, nieoczekiwane dla przeciwnika uderzenia ogniowe i zwroty zaczepne, połączone z izolacją pola walki przez lotnictwo i jednostki działające na jego tyłach, w sposób zdecydowany - chociaż niekiedy stopniowo - należy sięgać („wywalczać”) po przejęciu inicjatywy w działaniach bojowych; wzbraniać nieustannie uzupełnianie mocy bojowej i potencjału zaczepnego wojsk przeciwnika.

Trzeba przy tym w sposób maksymalny wykorzystywać względnie mocne strony (atrybuty) broniących się wojsk, zwłaszcza takie, jak: umiejętność prowadzenia działań w warunkach nocnych (wyjątkowo skuteczne wykorzystanie przewagi własnego terenu), przenikanie na skrzydła i tyły, organizowanie zasadzek, napadów i wypadów, zwłaszcza na sztaby i urządzenia logistyczne. Zgranie w czasie i przestrzeni walk toczących się na różnej głębokości i kierunkach oraz o różnorodnej skuteczności, to szczególnie

---

³⁹ Doświadczenia wojenne dowodzą o konieczności niemal codziennego uogólniania działań wojennych, zwłaszcza zaś prowadzenia walk i bitew przez wszystkie rodzaje wojsk. Jednocześnie muszą być precyzowane wnioski z uzyskanych doświadczeń zarówno wojsk własnych, jak i przeciwnika. Uogólnienia i wnioski powinny być bezwzględnie przekazywane dowódcom i sztabom. W procesie ćwiczebnym o praktyce tej i doświadczeniach najczęściej się zapomina i w ogóle pomija. Uzyskane doświadczenia bezpośrednio, na „gorąco” były, są i nadal pozostaną doskonałym i cennym źródłem powiększania mocy bojowej, pełniejszego wykorzystania słabych stron w działaniach przeciwnika oraz eliminowania własnych błędów i niedomagań.

zadanie dowódców i oficerów sztabu, to wyraz wiedzy i umiejętności - mistrzostwa dowódczo-sztabowego działania.

W prowadzeniu obrony manewrowej w strefie operacyjnej bardzo przydatna w praktycznej realizacji powinna być teza z regulaminu polowego wojsk lądowych USA, która zaleca: *Dowódcy tak powinni organizować i prowadzić swoje działania, aby nieustannie zrywać synchronizację działań przeciwnika przez pobicie lub zmylenie jego głównych sił i rozpoznanie co do rzeczywistych zamierzeń, hamować i ograniczać ich manewr, obezwładniać i niszczyć odwody, neutralizować wsparcie artyleryjskie i sił powietrznych, dezorganizować dowodzenie i kierowanie (...). Obrońca ustala precyzyjnie punkt ciężkości działań przeciwnika, osłabia go oraz niszczy częściami. Wzbrania się mu wykonania ataku całością sił. Uderzany jest atakami uprzedzającymi zanim zdola skupić swoją moc bojową i jest kontratakowany zanim będzie w stanie skonsolidować jakiegokolwiek powodzenie*⁴⁰. Realizacja powyższych postulatów ma szansę na szerokie zastosowanie praktyczne, szczególnie w czasie walk w operacyjnej strefie obronnej. Integralnym elementem tych działań są działania nękające, które również powinny być prowadzone nieustannie w dzień i w warunkach nocnych.

Wspomniano, iż prowadząc walkę ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika w całym obszarze strefy odpowiedzialności, **należy przewidywać poważne zagrożenia obszarów tyłowych**, gdzie będą rozmieszczane przede wszystkim urządzenia i oddziały zabezpieczenia logistycznego, podchodzące i grupowane jednostki dla uzupełnienia strat osobowych i materiałowych, lądowiska śmigłowców, a nawet niektóre lotniska. Niekiedy w strefie tylowej związku operacyjnego będą gromadzone również odwody o charakterze strategicznym, które zapoczątkują przejście do zdecydowanych działań zaczepnych. Dlatego niezbędna jest skuteczna ochrona i obrona strefy tylowej zarówno przed poważnymi siłami przeciwnika - które mogą przerwać lub przeniknąć przez operacyjną strefę obronną - jak i przed róż-

---

⁴⁰ FM 100-5 Operations, Fort Monroe 1992, s. 265

nego rodzaju desantami, nawet o charakterze operacyjnym. Strefa tyłowa będzie obszarem działań niedużych, lecz niezwykle groźnych grup specjalnych oraz uderzeń lotnictwa. Odpowiednio do zagrożenia powinna być zorganizowana i prowadzona ochrona i obrona obiektów i jednostek tam rozmieszczanych i przebywających.

Ze względu na mniejsze nasycenie strefy tyłowej wojskami, powinno być organizowane i prowadzone ciągle rozpoznanie zarówno naziemne, jak i z powietrza. Główny wysiłek obrony przed uderzeniami sił powietrznych powinny przyjąć siły obrony powietrznej oraz siły i środki OPL tych wojsk, które znajdują się w tej strefie. Główny wysiłek obrony i ochrony lądowej powinny przejąć siły i środki obrony terytorialnej. Jedynie w sytuacji wysadzenia przez przeciwnika desantów, w zależności od ich charakteru powinny być angażowane odwody dowódcy związku operacyjnego, a nawet wojska z odwodu strategicznego. Niezwykle skutecznym sposobem przeciwdziałania desantom powietrznym mogą być jednostki kawalerii powietrznej lub desantowo-szturmowe, które w szybkim czasie uniemożliwią zebranie się desantu i zorganizowane przygotowanie go do działania.

Skuteczna ochrona i obrona strefy tyłowej stanowi ważny element działań o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej oraz przygotowanie warunków do wykonania zdecydowanego przeciwuderzenia lub wspólnie z odwodami strategicznym przejścia do przeciwnatarcia. Nie należy również wykluczać i takiej, wyjątkowo niekorzystnej, sytuacji, w której działania obronne mogą być przeniesione również w głąb, do strefy tyłowej, która może się stać normalnym obszarem walk i bitew obronnych.

Zakończenie działań obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej może nastąpić według wielu wariantów, spośród których zasygnalizowane zostaną tylko zasadnicze.

Pierwszy, będzie polegać na przejściu do obrony wyznaczonej rubieży ostatecznego oporu i utrzymania częścią sił rubieży rozwinięcia wojsk do wykonania przeciwnatarcia przez siły strategiczne, aż one podejną i wykonają uderzenie zaczepne, w którym główne siły prowadzące obronę manewrową najprawdopodobniej również wezmą aktywny udział, najczęściej z innej rubieży.

Drugi sposób będzie polegał na wykonaniu zmasowanego ognia przez WRiA, w tym również z odwodu strategicznego - i wojska, które dotąd się broniły przejdą do pierwszej, wstępnej fazy operacji zaczepnej - do przeciwuderzenia w celu odtworzenia przedniego skraju obrony strefy operacyjnej.

Może być **trzeci wariant**, w którym, odwody strategiczne rozpoczną operację zaczepną, zapoczątkowaną przeciwuderzeniem głównych sił broniących operacyjną strefę obronną. Oczywiście z tych trzech wariantów mogą powstawać różne kombinacje, które będą uzależnione od sytuacji operacyjno-taktycznej i strategicznej na obszarze kraju.

Rozpoczęcie działań zaczepnych w toku napiętej bitwy obronnej może nastąpić po załamaniu natarcia zasadniczych zgrupowań uderzeniowych lub w czasie jego trwania, jednak po uprzednim, silnym i skutecznym obezwładnieniu pierwszorzutowych związków przeciwnika. Jednocześnie muszą być prowadzone działania wzbraniające podejścia świeżych sił z głębi i uniemożliwiające ich wprowadzenie do bitwy w celu potęgowania uderzenia zaczepnego lub przejścia do wzmocnionej obrony na osiągniętych rubieżach. Wiąże się to także z koniecznością sparaliżowania systemu dowodzenia i kierowania przeciwnika oraz uzyskania w określonym miejscu i czasie niezbędnej przewagi, niekoniecznie materialnej. Może to być przewaga terenu, położenia (usytuowania) wojsk, zaskoczenia, manewru itp. Niezbędne natomiast jest uzyskanie przynajmniej lokalnej przewagi w powietrzu, w której decydująca rola przypada siłom strategicznym. Wymaga to również - oprócz

walki o inicjatywę operacyjną - wykonania szerokiego manewru siłami i środkami, aby potęgować uzyskane w początkowym okresie powodzenie.

Można więc zapewniać przewagę również w toku rozpoczętych działań zaczepnych, zwłaszcza w wyniku podjęcia poważnego ryzyka manewru sił, kosztem osłabienia innych (najlepiej drugorzędnych) kierunków. Jednocześnie należy dążyć do uzyskania przewagi w dowodzeniu, aktywności prowadzonych działań, w tym na całej głębokości ugrupowania przeciwnika oraz rozbijania spistości i zwartości zgrupowań uderzeniowych. Ogromny wpływ na skuteczność rozpoczętego i prowadzonego działania zaczepnego będą wywierać: sposoby prowadzenia działań przez sąsiadów oraz ich charakter, skuteczność izolacji pola walki przez lotnictwo i wojska działające na tyłach przeciwnika, zwłaszcza możliwość wysadzania desantów do uchwycenia i utrzymania obiektów i rejonów pozbawiających przeciwnika swobody manewru i działania, a wyzwalających tempo natarcia wojsk własnych. Desanty, wykonując swoje zadania, będą ściśle współdziałać z wojskami własnymi już tam działającymi, które w sposób znaczący będą potęgować ich działania.

Należy przewidywać, iż wraz z przejściem od typowych działań obronnych do uderzenia zaczepnego, walka przybierze niezwykle dynamiczny, a niekiedy wieloogniskowy charakter. Na niektórych bowiem kierunkach przeciwnik może jeszcze rozwijać natarcie, na innych będzie przechodzić do obrony, działań opóźniających, a nawet wycofania i walki w okrażeniu.

Niezależnie od tego wojska, które przeszły do działań zaczepnych powinny dążyć do jak najgłębszego rozcięcia głównego zgrupowania uderzeniowego wojsk przeciwnika, wyjścia na jego tyły, ograniczenia swobody manewru, odizolowania sił głównych od dopływu świeżych sił i zabezpieczenia logistycznego. W związku z tym wynika konieczność - o czym często

się zapomina - należytego i ciągłego ubezpieczenia skrzydeł, które zwykle będą odsłonięte. Dlatego też jednocześnie z tworzeniem zgrupowania uderzeniowego do natarcia, należy przygotowywać niezbędne odwody w celu szybkiego i skutecznego reagowania na uderzenia skrzydłowe przeciwnika. Konieczne jest również wszechstronne operacyjne i bojowe zabezpieczenie działań. Szczególnie istotne będzie prowadzenie ciągłego rozpoznania, a także zapewnienie ciągłości zabezpieczenia logistycznego zarówno wojsk rozwijających działania zaczepne, jak i tych, które tworzą drugi front walki na tyłach przeciwnika.

Na marginesie rozważań, zwłaszcza przy rozpatrywaniu problematyki przejścia od działań obronnych do zaczepnych, celowo jest zasygnalizować niezwykle istotny problem - mimo iż rozpatrujemy działania bez użycia środków ABC - zachowania ciągłości obrony przed tymi środkami, a zwłaszcza obrony przeciwchemicznej. Przypomnijmy, iż w bieżącym roku, pięć lat po wojnie w Zatoce Perskiej, wielu amerykańskich i brytyjskich weteranów tej wojny cierpi na schorzenie nazywane „syndromem Zatoki Perskiej”, mogącym być bezpośrednim wynikiem narażenia żołnierzy na działanie gazów bojowych po zbombardowaniu irackiego magazynu amunicji ze środkami chemicznymi⁴¹.

Podczas rozwijania działań zaczepnych dowódcy i oficerowie sztabu z ogromną uwagą śledzą rozwój sytuacji, wykorzystując nawet nieznaczne powodzenie do przenikania na tyły przeciwnika. Jeżeli rozwój sytuacji tego

---

⁴¹ 1. Zob. *Syndrom Zatoki wyjaśniony*, Trybuna nr 203 (1985), 30 sierpnia 1996, s. 6. W artykule tym PAP powołuje się na informację New York Timesa, iż rząd USA wiedział o tym wypadku już w listopadzie 1991 r., ale raport w szczegółach rozpatrzono w br.

2. Wspomniano o tej problematyce również dlatego, iż w rozważaniach operacyjno-taktycznych jest ona najczęściej pomijana. Szerokie ujęcie tej problematyki: M. Krauze, I. Nowak, *Współczesne wojska chemiczne*, Warszawa 1983 oraz bardzo ciekawe artykuły: I. Nowak, *Skażenia promieniotwórcze w razie awarii reaktorów jądrowych i ich wpływ na działania bojowe*, *Mysł Wojskowa* 1994, nr 5, s. 87; I. Nowaka, J. Solarza, *O nowych środkach i sposobach prowadzenia działań bojowych*, *Mysł Wojskowa* 1996, nr 4, s. 49.

wymaga. dokonują niezbędnego manewru sił i środków w celu spotęgowania siły uderzenia na tych kierunkach, na których zarysowują się warunki do uderzenia zaczepnego w wysokim tempie.

Polecenia:

1. *Przedstawić zasadnicze trudności i odpowiedzialność w czasie prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej.*

2. *Scharakteryzować cele obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej.*

3. *Skonfrontować trudności wojsk własnych w prowadzeniu obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej i trudności przeciwnika, prowadzącego w tym czasie działania zaczepne oraz określić wnioski stąd wynikające.*

4. *Przedstawić, w jaki sposób przezwyciężać występujące trudności w prowadzeniu obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej oraz w jaki sposób potęgować trudności po stronie przeciwnika i w jaki sposób wykorzystać je do prowadzenia skutecznych działań obronnych.*

5. *Scharakteryzować przygotowanie i wykonanie przeciwuuderzenia w operacji obronnej zarówno w obronie pozycyjnej, jak i manewrowej.*

6. *Przedstawić specyfikę prowadzenia obrony manewrowej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej.*

7. *Przedstawić możliwości zakończenia bitwy obronnej o utrzymanie operacyjnej strefy obronnej oraz sposoby przejścia od działań obronnych do uderzenia zaczepnego samodzielnie i wspólnie z odwodami strategicznymi.*

7. ZAKOŃCZENIE

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę uogólnienia doświadczeń wojennych, poglądów wielu autorów i postanowień regulaminowych armii różnych państw oraz wniosków z ćwiczebnej praktyki Wojska Polskiego, zwłaszcza z ostatnich sześciu lat, dotyczących właściwości przygotowania i prowadzenia obrony manewrowej, przede wszystkim uwzględniając nasze, polskie uwarunkowania.

Doświadczenia historyczne, wnioski z lokalnych konfliktów zbrojnych oraz hipotetyczna wizja współczesnych działań zbrojnych wskazują, iż obrona pozycyjna, oparta nawet na rozbudowanej fortyfikacjach oraz najbardziej wymyślnych i nowoczesnych umocnieniach nie zdawała egzaminu, przyczyniając się zwykle do ponoszenia ogromnych strat. Dlatego nie może być ona wzorcem obrony w celu odparcia ewentualnej zbrojnej agresji w polskim systemie obronnym.

Wiedza o obronie pozycyjnej nie oznacza, iż neguje się lub odrzuca jej bogate doświadczenia i olbrzymi dorobek teoretyczny. Przeciwnie. W obronie manewrowej występuje wiele elementów obrony pozycyjnej. W związku z tym, tam gdzie to będzie konieczne i możliwe, trzeba umiejętnie łączyć i racjonalnie wykorzystywać oraz w praktyce stosować zasady prowadzenia obrony manewrowej z obroną pozycyjną.

Podkreśliśmy jeszcze raz, iż nie chodzi o wyeliminowanie obrony pozycyjnej i nie stosowania jej w praktyce ćwiczebnej. Pragniemy jedynie przywrócić obronie manewrowej należną jej rangę i praktyczne znaczenie, aby móc skuteczniej przeciwstawiać się przeważającym liczebnie siłom przeciwnika i co najważniejsze - przy minimalizacji strat własnych. Obrona manewrowa nie może po prostu istnieć bez szerokiego stosowania obrony pozycyjnej.

Niekiedy pojęcie obrony manewrowej wywołuje kontrowersje, a nawet krytyczną niechęć. Motywację tego problemu próbowano przedstawić zarówno we wstępnych założeniach, jak i w poszczególnych rozdziałach. W zakończeniu jednak należy zaakcentować, iż obrona manewrowa, jej stosowanie w praktyce wymaga doskonałej wiedzy i umiejętności, odporności psychicznej i silnej woli dowódców wszystkich szczebli organizacyjnych oraz doskonałego wykszolenia bojowego jednostek wojskowych. W każdej sytuacji wymaga wykazania maksimum inicjatywy i pomysłowości oraz wysokiej samodzielności, a w wielu sytuacjach podejmowania uzasadnionego i rozsądnego ryzyka oraz brania odpowiedzialności za jego skutki.

W obronie manewrowej jak w soczewce kumulują się niemal wszystkie formy i rodzaje działań taktycznych i operacyjnych. Wielką zaś sztuką dowódczo-sztabowego działania jest umiejętność ustalenia, którą formę i w jaki sposób zastosować w rozwiązywaniu konkretnych, niepowtarzalnych, niezwykle trudnych sytuacji bojowych. Mistrzostwo w sztuce dowodzenia wyrazi się m.in. w tym, które formy i rodzaje operacyjno-taktycznych działań można i należy ze sobą łączyć, aby osiągnąć zamierzony cel przy minimalizacji strat.

Obrona manewrowa stawia bowiem na osiągnięcie jej celów przede wszystkim opierając się na mistrzowskich, intelektualnie przemyślanych i profesjonalnie uzasadnionych działaniach, a nie na przewadze fizycznej (liczebnej) i materialnej, na skutecznym manewrze oraz uzyskiwaniu wielokrotnej przewagi nad przeciwnikiem w wyniku wprowadzenia go w błąd i uzyskaniu zaskoczenia, a następnie skuteczne jego wykorzystanie.

Obrona manewrowa łączy więc w sobie kombinacje skutecznego i racjonalnie stosowanego ognia, manewru, uderzenia zaczepnego, elementów obrony pozycyjnej i działań opóźniających, optymalnego wykorzystania mocy bojowej rodzajów sił zbrojnych i wojsk w celu rozgromienia przeważających liczebnie sił przeciwnika. W obronie manewrowej, manewr uzewnętrznia swoisty element mocy

bojowej wojsk, umożliwia uchwycenie inicjatywy oraz zachowanie swobody działania, ale i uchylanie się przed zniszczeniem lub rozbiem przez zdecydowanie przeważające siły oraz tworzy niezbędne warunki do korzystnego wyboru czasu, miejsca, kierunku i siły, nieoczekiwanego dla przeciwnika uderzenia zaczepnego lub zdecydowanego oporu na odpowiednio przygotowanej rubieży obronnej.

Na pewno obrona pozycyjna stwarza większą szansę niż manewrowa dla dowódców i sztabów mniej przygotowanych pod względem intelektualnym i profesjonalnym oraz przy niższym poziomie wykszolenia bojowego jednostek wojskowych.

W obronie manewrowej, podobnie jak w obronie pozycyjnej, szczególnie ważną rolę odgrywa umiejętne i racjonalne wykorzystanie właściwości terenu jako poważnego elementu przewagotwórczego. Teren wykorzystuje się nie tylko do manewru i skutecznego działania, stanowi on także naturalny element maskowania, wprowadzania przeciwnika w błąd i uzyskiwania zaskoczenia, które w obronie manewrowej nabiera wyjątkowego znaczenia. Uzyskiwanie i racjonalne wykorzystywanie zaskoczenia, stanowi podstawowy warunek aktywności i trwałości obrony manewrowej.

Obrona manewrowa, jak żaden inny rodzaj działań operacyjnych i taktycznych, nie znosi szablonu, a szczególnie przy tworzeniu jej systemu, organizowaniu systemu ognia, zapór i niszczeń, rozmieszczaniu w terenie elementów ugrupowania operacyjnego i bojowego. Ważne miejsce zajmuje organizacja i bojowe wykorzystywanie drugiego frontu walki na tyłach zgrupowań uderzeniowych przeciwnika.

Tam gdzie to było możliwe eksponowano rolę, zadania, możliwości i sposoby wykorzystania oraz działania rodzajów wojsk i sił zbrojnych, które w każdej sytuacji będą determinować osiągnięcie celów obrony manewrowej. Eksponowano również miejsce, rolę i ogromne znaczenie w obronie manewrowej zabezpie-

czenia logistycznego oraz organizowanie współpracy z administracją państwową i samorządową, a także udzielanie niezbędnej pomocy ludności cywilnej.

Po raz pierwszy zaprezentowano dwa warianty modelu wypracowania zamiaru (decyzji) przez dowódcę z udziałem oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i przedstawicieli rodzajów sił zbrojnych. Pierwszy wariant stanowi model klasyczny, w praktyce upowszechniony i stosowany. Natomiast po raz pierwszy w naszej literaturze przedstawiono wariant drugi, będący modelem według układu sztuki operacyjnej i taktyki.

Na pewno wariant drugi może budzić wiele kontrowersji i wątpliwości. Należy jednak podkreślić, iż wariant ten nie jest wariantem odkrywczym. Wspomina o nim generał Franciszek Skibiński, który w czasie działań wojennych wykorzystywał układ zasad sztuki wojennej do wypracowania decyzji. Z literatury pamiętnikarskiej wynika, iż wielu dowódców wykorzystywało podobny model w procesie decyzyjnym w czasie działań wojennych. W proponowanym modelu mogą budzić wątpliwości zaprezentowane zasady sztuki operacyjnej i taktyki, według których się analizuje i uogólnia, ukazując możliwości i sposoby realizacji poszczególnych zasad przez przeciwstawne strony. Wydaje się, iż jest to najmniej istotny problem, gdyż nie chodzi o liczbę i brzmienie poszczególnych zasad, lecz o wypełnianie ich treścią merytoryczną i operacyjno-taktyczną zarówno wojsk własnych, jak i przeciwnika w celu optymalizacji wypracowanego zamiaru i decyzji.

Wiele miejsca i uwagi poświęcono prowadzeniu obrony manewrowej - dynamicznie bitwy obronnej, eksponując w zasadzie dwie metody skutecznych działań, aby osiągnąć zamierzone cele. Ze względu na charakter obrony manewrowej w czasie dynamiki działań, obie metody ściśle ze sobą współgrają i dokonany podział jest w rzeczywistości podziałem teoretycznym. Dlatego też na każdym etapie prowadzenia obrony manewrowej dążono do przedstawienia takich działań operacyjno-taktycznych, które zapewnią osiągnięcie celu głównego i celów

szczegółowych obrony przy minimalizacji strat własnych oraz maksymalnym ograniczeniu zniszczeń środowiska, w którym toczyć się będą walki i bitwy.

Na pewno truizmem jest twierdzenie, iż w czasie prowadzenia obrony manewrowej należy rygorystycznie i bezwzględnie przestrzegać prawa humanitarnego oraz postanowień konwencji haskiej i genewskiej. Wydaje się jednak, iż truizm ten należy nieustannie powtarzać i przypominać o tym obowiązku, gdyż dowódcy na każdym szczeblu organizacyjnym ponoszą bezpośrednią odpowiedzialność za swoich podkomendnych, również w tej dziedzinie.

8. BIBLIOGRAFIA

- Aponowicz A., *Dowodzenie*, Warszawa 1961.
- Arrow R.J., *Eseje z teorii ryzyka*, Warszawa 1979.
- Babula J., *Systemy mobilizacyjne sił zbrojnych*, Warszawa 1995.
- Balcerowicz B., *Współczesna polska strategia militarna*, AON 1994.
- Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1983.
- Bradley O.N., *Żołnierska epopeja*, Warszawa 1988.
- Clausewitz C., *O wojnie*, Warszawa 1958.
- Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984.
- Chocha B., *Rozważania o taktyce*, Warszawa 1983.
- Działania operacyjne*, tłumaczenie art., AON 1995.
- Dzipanow R., *Obrońca w czasach najnowszych*, Warszawa 1961.
- Foch F., *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924.
- FM 100-5 Operations*, Fort Monroe 1992.
- Feret S., *Polska sztuka wojenna 1918-1939*, Warszawa 1975.
- Galewski Z., *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983.
- Gordon R., Sullivan R., *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle 1993.
- Guderman H., *Wspomnienia żołnierza*, Warszawa 1991.
- Herman H., *Geneza sztuki operacyjnej*, AON 1993.
- Kolcz S., *Charakterystyka działań bojowych wojsk lądowych*. [w:] *Myśl Wojskowa* 1994, wyd. spec.
- Jemiolo T., *Nauka i technika w obliczu nowych uwarunkowań systemu obronnego RP*, AON 1993.
- Kesselring A., *Żołnierz do końca*, Warszawa 1996.
- Konferencja szkoleniowo-metodyczna dla kierowniczej kadry Sił Zbrojnych RP*, Wędrzyn 1996.
- Koziej S., *Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych*, AON 1993.

- Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Koziej S., *Rajdy bojowe*, Warszawa 1987.
- Koziej S., Pawłowski J., Kordas R., *Działania operacyjne*, AON 1992.
- Kunikowski J., *Właściwości dowódczego przygotowania i działania*, AON 1994.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1973.
- Krauze M., Nowak I., *Współczesne wojska chemiczne*, Warszawa 1983.
- Krzemień T., *Wojska raketowe i artyleria*, Warszawa 1984.
- Liddel Hart B.H., *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1954.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Middeldorf E., *Taktyka w kampanii rosyjskiej*, Warszawa 1961.
- Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986.
- Moore P.G., *Ryzyko w podejmowaniu decyzji*, Warszawa 1975.
- Nowak E., *Komunikacja i wojna*, Warszawa 1994.
- Nożko K., *Przewaga w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994.
- Nożko K., *Intelektualne przygotowanie dowódców i oficerów sztabu*, AON 1993.
- Nożko K., *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994.
- Nożko K., *Koncepcje strategiczne i założenia operacyjno-taktyczne wykorzystania sił zbrojnych w polskim systemie obronnym*, AON 1995.
- Nożko K., *Właściwości operacji obronnej korpusu*, AON 1996.
- Patton G.S., *Wojna jaką ją poznałem*, Warszawa 1989.
- Pawłowski J., *Przeciwnatarcie*, AON 1993.
- Piekarski H., *Walka radioelektroniczna*, Warszawa 1981.
- Płonka I., *Przygraniczny konflikt zbrojny*, AON 1994.

- Radziejewski A., *Tankowyj udar*, Moskwa 1979.
- Regan G., *Błędy militarne*, Warszawa 1992.
- Rokossowski K., *Żołnierski obowiązek*, Warszawa 1973.
- Rola-Arciszewski S., *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Warszawa 1934.
- Schwarzkopf N.H., *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993.
- Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993.
- Sienkiewicz P., *Systemy kierowania*, Warszawa 1989.
- Sikorski W., *Nad Wisłą i Wkrą*, Lwów 1934.
- Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, WIH 1972.
- Sołowiow S., *Zamierzenia i plany*, Warszawa 1967.
- Stoner J.A.F., Wankel C., *Kierowanie*, Warszawa 1994.
- Użycki J., *Wojna konwencjonalna w Europie?*, Warszawa 1990.

Druk AON nr 739/WW